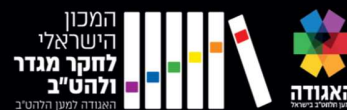

נתונים לשינוי חברתי

research@lgbt.org.il | <https://www.lgbt.org.il/research-institute>

להט"ב ומיעוטים מיניים ומגדריים בחברה הערבית בישראל:

מחקר פעולה לקראת הנעת שינוי חברתי

ממצאי מחקר ארצי 2021

חוקרת ראשית: סיגל גולדין

חוקר שותף: נאג'י דעאס

צוות מחקר מלווה: דן גר, אורי עייק

דוח זה מסכם ממצאים ומסקנות ממחקר ארצי מקיף, הראשון מסוגו בארץ, שעסק במאפיינים, צרכים, חוויות, ותפיסות של להט"ב בחברה הערבית בישראל.

המחקר נערך במהלך שנת 2021 ע"י המכון הישראלי לחקר מגדר ולהט"ב - האגודה למען הלהט"ב, בשיתוף עם ארגון קהילת להט"ב ערבית בישראל: **בית-איל-מים | بيت الميم**.

המחקר מבוסס על שילוב מתודולוגיות כמותניות ואיכותניות, והשתתפו בו כ-167 חברות וחברי קהילת הלהט"ב הערבית בישראל, מכל הארץ, המייצגים את מגוון זהויות מגדריות ומיניות ומגוון מאפייני רקע סוציו-דמוגרפיים.

הנתונים שנאספו במחקר מהווים את מאגר הידע הרחב ביותר הקיים היום בנושא להט"ב ערבים בישראל, והם משמשים בימים אלה בתהליך תכנון ובנייה של תוכנית הקמת ארגון קהילת להט"ב ערבי עצמאי בישראל, **בית-איל-מים | بيت الميم**.

ממצאי ומסקנות המחקר מונגשים כאן לראשונה בשפה העברית לקהל הרחב, לחוקרות.ים, לארגוני ופעילי הקהילה, ואנו תקווה כי הנתונים הראשוניים שאספנו ישרתו קובעי מדיניות, אנשי מקצועות הרווחה והחינוך, ובעלי עניין שונים המעוניינים לקחת חלק בשינוי חברתי מטיב בנושאי להט"ב בחברה ערבית בישראל. דוח המחקר בשפה הערבית יפורסם בנפרד.

אנו מודים מקרב לב לחברות וחברי הקהילה שהתגייסו לפרויקט פורץ דרך זה, נחשפו ושיתפו בחוויות אישיות שלהם, הקדישו זמן ומאמץ להשתתפות בראיונות ובסקר, סייעו בהפצה ובגיוס משתתפים, ועזרו בדרכים רבות לפיתוח והשלמת המחקר. תודה מיוחדת לשותפינו הנדירים, שמעדיפים להישאר אנונימיים. לולא עזרתם של כל אלה, פרויקט זה לא היה אפשרי.

רן שלהבי

סיגל גולדין

מנכ"ל האגודה למען הלהט"ב בישראל

ראש המכון הישראלי לחקר מגדר ולהט"ב

להט"ב ומיעוטים מגדריים ומיניים בחברה הערבית בישראל: מחקר פעולה לקראת הנעת שינוי חברתי

תוכן העניינים

4-5	תקציר המחקר
6-13	תקציר מנהלות.ים: מתודולוגיה; חשיבות המחקר; ממצאים עיקריים; מסקנות והמלצות
14-58	1. ממצאי המחקר
	רקע: הקדמה, רציונל המחקר, נתוני רקע על עמדות הציבור הערבי בישראל מתודולוגיה: מטרת המחקר, שאלות המחקר, מהלך המחקר, הטיות ומגבלות ממצאים ונתונים: חלק ראשון- משתנים סוציו-דמוגרפיים גיל, מקום מגורים, הזדהות דתית, סטטוס משפחתי, סטטוס לימודים ועבודה, מצב כלכלי, סטטוס מגורים. חלק שני- זהות מגדרית וזהות מינית זהות מגדרית, זהות מינית ונטייה מינית. חלק שלישי- התנסויות חוויות, תפיסות ועמדות בנושא זהות מגדרית/מינית גיל מודעות עצמית ראשונית, החיים מחוץ/בתוך הארון, חוויות תמיכה/חוסר תמיכה, חוויות ותפיסות עצמיות ביחס לזהות מגדרית/מינית, חוויות להט"בופוביות, תפיסות ועמדות בנושאי להט"ב בחברה הערבית, תפיסת חשיבות והיתכנות שינוי חברתי, נושאים חשובים לשינוי, דפוסי התקשרות חברתית בקהילה, הכרות עם ארגונים. סיכום, מסקנות והמלצות
61-78	2. סקירת ספרות
79	3. נספחים

להט"ב ומיעוטים מגדריים ומיניים בחברה הערבית בישראל:

מחקר פעולה לקראת הנעת שינוי חברתי

ת ק צ י ר המחקר

מחקרים שנערכו בעולם בנושא קהילות להט"ב במדינות מוסלמיות וקהילות להט"ב ערביות במדינות שאינן מוסלמיות, מצביעים על מאפיינים, אתגרים, וצרכים ייחודיים של חברות וחברי הקהילה. מאפיינים וצרכים אלה נגזרים, לעיתים קרובות, ממיצובם הייחודי של חברות. הקהילה בתוך מרקם החיים החברתיים בקהילות מסורתיות ודתיות, או ממיצובם הייחודי כקבוצת מיעוט (להט"ב) בתוך קבוצת מיעוט (לאומית ערבית), או שניהם יחד. בישראל, לא נערך עד כה מחקר מקיף בנושא קהילת הלהט"ב הערבית, והמידע הקיים כיום לגבי נושאים בסיסיים הנוגעים ישירות לחייהן של חברות וחברי הקהילה, הוא מועט ומצומצם ביותר. נתוני רקע שנאספו כהכנה לפרויקט זה (עמדות הציבור הערבי בנושאי להט"ב ושיעורי שוהים מהחברה הערבית בהוסטלים ומסגרות חוץ-ביתיות ייעודיות לקהילת הלהט"ב) מאוששים את הנחת העבודה של המחקר: שהקהילה הערבית הגאה בישראל (מוסלמים, נוצרים, דרוזים) מתאפיינת בהתמודדות כפולה ולעיתים משולשת: כקבוצת מיעוט לאומי/דתי בישראל, כקבוצת מיעוט מגדרי-מיני בחברה הערבית, כקבוצת מיעוט לאומי/דתי בקהילת להט"ב בישראל. **מטרות המחקר:** (1) איסוף נתונים עדכניים באמצעות כלי מחקר כמותניים ואיכותניים, שיספקו הבנת עומק וידע עדכני אודות מצב קהילת הלהט"ב הערבית בישראל (מאפיינים, צרכים, אתגרים, גורמי סיכון ומקורות חוסן), (2) שיפור רמת הידע הקיים אודות גורמים מעכבים/תורמים לקידום שינוי חברתי בנושאים המשפיעים על חייהם של להט"ב בחברה הערבית בישראל, מנקודת מבטם של חברות. וקהילה עצמן. (3) הנגשת ידע ונתונים אלה לחברות הקהילה, לפעילים וארגונים, ולבעלי ענין נוספים. **מתודולוגיה:** מחקר פעולה קהילתי, המבוסס על שילוב של סקירת ספרות, ראיונות עומק מובנים למחצה, ושאלון סקר ארצי. **ממצאים, מסקנות והמלצות:** להט"ב בחברה הערבית בישראל מתמודדים. ות עם קונפליקטים פנימיים (ברמת הפרט) ועם קונפליקטים ומתחים בין הפרט לסביבה הקרובה והמעגלים הרחוקים יותר. מעבר לחוויות משותפות המאפיינות את ההתמודדות של להט"ב באשר הם, עם סוגיות שונות של זהות והגדרה עצמית, להט"ב בפוביה, ועוד; **האתגרים והקשיים עמם מתמודדים. ות להט"ב בחברה הערבית בישראל מוגדרים ע"י מאפיינים ייחודיים, הכוללים: (א) שכיחות גבוהה ועצימות גבוהה של חשיפה ללהט"ב בפוביה גלויה, בכל מעגלי הקיום החברתי, לרבות אלימות פיזית ומילולית המהוות גורם סיכון ממשי עבור חברות. הקהילה, וביתר שאת עבור הצעירים. ות; (ב) התמודדות עם מצבי מצוקה ודחק בעצימות גבוהה, כאשר שיעורים גבוהים מהמשתתפים. ות דיווחו כי הזהות**

המינית/מגדרית שלהם היא מקור למצוקה, סבל, בושה ואשמה עבורם (ג) בחירה בחיים בארון, המלווים בחוויות של פחד, בדידות, תחושת חוסר שייכות, בלבול וחוסר אונים; (ד) פגיעות כלכלית, בעיקר בקרב: צעירים עד גיל 30, נשים, ואנשים על הקשת הטרנסית (ה) נגישות נמוכה עד לא קיימת למשאבים כגון שירותי ייעוץ ורווחה, מידע בסיסי על זכויות, רשתות של ארגוני להט"ב, רשתות חברתיות של פעילים. ועוד, הקיימים והנגישים עבור מרבית האוכלוסייה הלהט"בית דוברת העברית בישראל. **יחד עם זאת, הממצאים מצביעים גם על מקורות חוסן ועוצמה בקהילה, ועל רצון אמיתי לחולל שינוי. למשל, רבים. והזדהו עם היגדים חיוביים הנוגעים לזהותם המינית/מגדרית (למשל: 56% הזדהו עם ההיגד 'רוב הזמן אני גאה להיות מי שאני מבחינת הזהות המינית/מגדרית שלי'), ורובם המכריע דיווחו כי הם. רואים. ות חשיבות רבה בשינוי המצב הקיים. המצב המורכב המשתקף מנתוני המחקר הוא של קהילה החווה את הזהות המינית/מגדרית כנדבך חשוב בחיים, כאשר זהות זו כרוכה באופן אינהרנטי במצוקות וקשיים משמעותיים. חברי. ות הקהילה מביעים צורך ברור בשינוי המצב הקיים וגם נכונות לקחת חלק בהנעת השינוי (למרות שחלק ניכר מהקהילה, בעיקר המבוגרים יותר, פסימיים ואינם מאמינים בהיתכנות הריאלית של שינוי). ממצאי המחקר הנוגעים לצורות העזרה ולמענים אותם מעדיפים. ות חברי. ות הקהילה מצביעים באופן ברור על העדפת פיתוח מענים ייעודיים ללהט"ב בשפה הערבית, תמיכה והעצמה ממוקדת של קהילת הלהט"ב הערבית (ולא כחלק מארגוני הלהט"ב דוברי העברית), ולצד אלה, מבקשים. ות חברותי. הקהילה להניע שינוי תודעתי וחינוך לסובלנות בנושאי להט"ב בחברה הערבית הכללית.**

ממצאי ונתוני המחקר משמיעים לראשונה, באופן ברור ומקיף, את קולה של הקהילה שעד כה הייתה 'שקופה'. המצוקות והאתגרים שחושף המחקר, לצד מקורות העוצמה והחוסן בקהילה, הרצון העז והנכונות לשנות את המצב הקיים, צריכים להישמע היטב וברור ע"י ארגוני קהילת הלהט"ב ועל ידי הגופים הרלוונטיים האמונים על צמצום פערים חברתיים בכלל, ובנושאי מגדר והלט"ב בפרט.

ממצאי המחקר מונגשים לגופים אלה, ולבעלי עניין מתוך תקווה כי הם ישמשו בסיס לפיתוח אפקטיבי של תוכניות עבודה מעשיות בתחומי החינוך, הרווחה, בניית קהילות, ופיתוח מענים ייעודיים ללהט"ב ערבים בישראל, מתוך קשב רגיש למאפיינים ולצרכים הייחודיים של חברות וחברי הקהילה, לתת-קבוצות מוחלשות בתוכה, ולסוכני. ות השינוי ומקורות העוצמה והחוסן המהווים חלק בלתי נפרד מקהילה זו.

להט"ב ומיעוטים מיניים ומגדרים בחברה הערבית בישראל

תקציר מנהלות.ים

מסמך זה מסכם ממצאים ומסקנות עיקריות ממחקר ארצי מקיף, הראשון מסוגו בארץ, שעסק במאפיינים, צרכים, חוויות, ותפיסות של להט"ב בחברה הערבית בישראל. המחקר נערך במהלך שנת 2021, ע"י המכון הישראלי לחקר מגדר ולהט"ב- האגודה למען הלהט"ב, בשיתוף עם ארגון קהילת להט"ב ערבית בישראל: בית-איל-מים | בית המים. במחקר השתתפו כ-167 חברות וחברי קהילת הלהט"ב הערבית בישראל, מכל הארץ, המייצגים את מגוון זהויות מגדריות ומיניות ומגוון מאפייני רקע סוציו-דמוגרפיים. המחקר מבוסס שילוב מודולוגיות כמותניות ואיכותניות, והוא עוצב ונוהל כפרויקט שיתוף קהילתי (מחקר פעולה), כאשר בכל שלבי המחקר שולבו בתהליך המחקרי להט"ב מהחברה הערבית בישראל. וממצאי ומסקנות המחקר משמשים בימים אלה בתהליך בנייה ותכנית הקמה של ארגון קהילת להט"ב ערבי עצמאי, בית-איל-מים | בית המים.

יעדים כלליים:

(א) איסוף וניתוח נתונים מהימנים ועדכניים על צרכים ומאפיינים של להט"ב בחברה הערבית בישראל, (ב) מיפוי הגורמים המעכבים, והגורמים הפוטנציאליים העשויים לתרום לקידום שינוי חברתי מיטיב בנושאים המשפיעים על חייהם של להט"ב בחברה הערבית בישראל, (ג) יצירת מאגר נתונים מקיף אודות מאפיינים, צרכים, אתגרים, גורמי סיכון ומקורות חוסן בקהילת הלהט"ב הערבית בישראל, (ד) הנגשת ידע ונתונים אלה לחברי.ות הקהילה, לפעילים ולארגונים, ולבעלי ענין נוספים.

מתודולוגיה:

המחקר מבוסס על שילוב בין מתודולוגיות איכותניות וכמותניות. מהלך המחקר כלל **סקירת ספרות** בנושא להט"ב ערבים בעולם (הן במדינות ערביות/מוסלמיות והן במדינות שאינן ערביות/מוסלמיות) ובישראל, **ראיונות עומק פנים-אל-פנים** עם 12 חברות וחברי הקהילה המייצגים מגוון של זהויות מגדריות ומיניות, **סקר ארצי מקיף** שכלל 32 שאלות סגורות ו-7 שאלות פתוחות. בסקר השתתפו 167 להט"ב ערבים, המייצגים מגוון זהויות מגדריות ומיניות, ומגוון משתני רקע סוציו-דמוגרפיים.

חשיבות המחקר:

חשיבות המחקר היא, ראשית, בעצם איסוף וניתוח נתונים מקיפים ומעמיקים, על קבוצה חברתית שעד כה כמעט ולא זכתה לתשומת לב מחקרית וציבורית. ממצאי המחקר מייצגים במידה רבה את קולה של 'קהילה שקופה', כמעט בלתי נראית ובלתי נשמעת במרחב הציבורי בישראל, המונה ע"פ שערך כ-100,000 עד 125,000 אזרחים ואזרחיות. להט"ב ערבים בישראל מתמודדים, לעיתים קרובות, עם

אתגרים וגורמי סיכון כפולים ומשולשים: הן כבניות מיעוט לאומי/דתי במדינת ישראל, הן כלה"טב בחברה הישראלית, והן כלה"טב בחברה הערבית. **מיצובה הייחודי של קבוצה זו בתוך המרחב ההיררכי של זהויות לאומיות, דתיות, מגדריות ומיניות מחד, והעדרם הכמעט מוחלט של נתונים וידע עדכניים אודות מצב הקהילה, מאפייניה וצרכיה מאידך- הם הבסיס והרציונל לפרויקט מחקרי ראשוני וייחודי זה.** שנית, אנו רואות ורואים חשיבות רבה בהנגשת ממצאי ומסקנות המחקר, לארגון בית-איל-מים | בית המיץ בפרט, ולארגוני קהילת הלהט"ב בכלל, כמו גם לנשות/אנשי מקצועות הרווחה והחינוך, ולכל בעלי העניין והגופים הרלוונטיים המעוניינים להירתם לקידום שינוי מטיב בחייהם של להט"ב בחברה הערבית. המחקר שממצאיו מסוכמים בדו"ח זה, מייצג את הפרויקט המקיף ביותר שנערך עד כה בנושא להט"ב ומיעוטים מגדריים ומיניים בחברה הערבית בישראל. אנו רואות ורואים בפרויקט זה כצעד ראשוני, המזמין מחקרי המשך וברור מעמיק יותר של מקצת הסוגיות הנידונות כאן.

ממצאים עיקריים:

משתתפי סוציו-דמוגרפיים

1. גיל:

טווח הגילאים של משתתפי המחקר: 16 עד 46. **הגיל ממוצע: 23.54** הגיל חציוני: **22** גילאי 16 עד 19 מהווים 35% מכלל המשתתפים, גילאי 20 עד 25 מהווים 34% מכלל המשתתפים, ובניו 26 ומעלה מהווים 31% מכלל המשתתפים. ניתן לשער שטווח הגילאים הצעיר של משתתפי.ות המחקר, משקף הן את הטיות המדגם (שהופץ ברשתות חברתיות בשיטת 'כדור השלג') והן את השינויים החלים בשנים האחרונות בחברה הערבית בישראל בהקשר לקהילת הלהט"ב, המאפשרים לחלק מבניו.ות הדור הצעיר יותר להזדהות ולתקשר בנושאים הקשורים לזהותם המגדרית/מינית.

2. מקום מגורים

מרבית המשיבים.ות (54%) מתגוררים באזור הצפון, כאשר 37% מתוכם מתגוררים באזור חיפה, נצרת והקריות, ו 17% באזור הגליל והגולן. 17% מתגוררים כיום בחו"ל או בשטחים, 11% באזור המשולש והשרון, 10% בירושלים והסביבה, 6% בתל-אביב יפו, 3% באזור גוש דן, ו 3% בדרום הארץ.

3. הזדהות דתית

45% מכלל המשיבים.ות מזדהים כמוסלמים, 17% כנוצרים, 4% כדרוזים, 25% כאתאיסטים, ו 9% כאחר. נתונים אלה משקפים שונות משמעותית ביחס לפיזור הקיים באוכלוסייה הערבית בישראל, שע"פ נתוני הלמ"ס כוללת כ 83.6% מוסלמים, 8.9% נוצרים, 7.3% דרוזים. ניתן להניח ע"פ נתונים אלה, כי רבים מקרב מי שהשהזדהו כ'אתאיסטים' ו'אחר' נולדו בבית מוסלמי. ועדיין, ניכר כי שיעורם היחסי של נוצרים גבוה משמעותית משיעורם באוכלוסייה הכללית.

4. סטטוס משפחתי

רוב מכריע מבין המשיבים.ות (68%) הם/הן רווקים/ת. כחמישית (21%) נמצאים בזוגיות, 4% נשואים.ות, 3% גרושים, ו 3% אחר, ו 1% מאורסים.

5. סטטוס לימודים ועבודה

שיעור גבוה מקרב המשיבים הם סטודנטים ותלמידי תיכון (35% ו 11% בהתאמה). 70% מהמשיבים.ות עובדים.ות עבור שכר, בין אם במשרה מלאה או חלקית, ובין אם בעבודות מזדמנות. כשני שלישי מבין מי שאינם עובדים, מחפשים עבודה, וכשליש אינם מחפשים עבודה.

6. מצב כלכלי

מרבית המשתתפים.ות (55%) מגדירים.ות את מצבן.ם הכלכלי מתחת לממוצע, 25% מגדירים.ות את מצבן.ם הכלכלי כממוצע, ו 20% מגדירים את מצבם כמעל הממוצע. מצבם הכלכלי של צעירים עד גיל 30, של נשים לסביות, ושל מיש שמגדירים עצמן.ם על קשת הטרנסית נמצא באופן מובהק כגרוע יותר מזה של מבוגרים מעל גיל 30, גברים הומואים, ומי שאינם מגדירים עצמם על הקשת הטרנסית.

7. סטטוס מגורים

רוב המשיבים.ות (56%) מתגוררים בבית הוריהם, 24% מתגוררים לבד מחוץ לבית ההורים, 13% במעונות סטודנטים או עם שותפים.ות, ו 4% אין מקום מגורים קבוע, או מתגוררים בהוסטל/שליטר או דירת מעבר.

זהות מגדרית וזהות מינית

8. זהות מגדרית

משתתפי.ות המחקר מייצגים טווח מגוון של זהויות מגדריות ומיניות. כמחצית מהמשתתפים (49%) מזדהים כגבר, 42% כאישה, ו 9% כ 'אחר'. 27% מהמשתתפים.ות מגדירים.ות עצמם כחלק מהקשת הטרנסית. מקרב המשתתפים.ות שהזדהו כ'אחר', חלק מגדירים.ות עצמם כ 'ג'נדרקוויר', ו/או 'א-בינארי', ו/או 'טרנסג'נדר' ו/או 'מתלבט/ת'.

9. זהות מינית ונטייה מינית

בעוד שנראה כי דפוס ההזדהות המגדרית של להט"ב ערבים דומים לאלה המתועדים בקרב צעירים.ות במקומות אחרים בעולם, ממצאי המחקר מסתמן כי קיימים גם מספר מאפיינים 'מקומיים', הייחודיים למיעוטים מגדריים ומיניים בחברה הערבית בישראל.

ממצאי הסקר מצביעים על מגמות מורכבות של הגדרה עצמית של הזהות המינית. בתשובה לשאלה: 'נכון להיום, כיצד את/ה מגדיר/ה את הנטייה המינית שלך?' (כאשר ניתן לבחור יותר מתשובה אחת), 13% מהתשובות היו 'מת'לי מ'ג'לי', 10% 'גבר שנמשך לגברים', 7% מהתשובות היו 'אישה שנמשכת לנשים'. כלומר: 30% מהתשובות כללו 'קטגוריות מקומיות' של זהות מינית. שאר התשובות (הומו, גיי, ביי, לסבית, קוויר וכו') חופפות לקטגוריות 'מערביות' של זהויות מיניות. ממצאים אלה מדגישים את הצורך בהבנת עומק של עולמם הנחוה של להט"ב ערבים, בהקשרים חברתיים-תרבותיים הרלוונטיים להם.

התנסויות, חוויות, תפיסות ועמדות הקשורות לזהות מינית/מגדרית

10. גיל ראשוני למודעות עצמית

רוב מכריע מבין משתתפיו. ות המחקר מספרים על מודעות עצמית לזהות המגדרית/מינית בגילאים צעירים. נתון זה מופיע כמעט בכל הראיונות, והוא נתמך ע"י ממצאי הסקר הארצי, לפיהם שיעורים גבוהים מקרב חברי. ות הקהילה חיים מגיל צעיר יחסית עם הידיעה "שמשהו אצלם שונה", כאשר חוויית השונות הופכת במקרים רבים למקור מצוקה ודאגה הן אצלם, והן אצל הסביבה הקרובה. ממצאי הסקר עולה כי 27% מהמשיבים. ות היו מודעים לזהותם המינית/מגדרית לפני גיל 12, 36% בין גיל 13 ל-15, 24% בין גיל 14 ל-16, ו-13% בלבד בגיל 19 ומעלה.

11. החיים בארון ומחוצה לו

להט"ב ערבים, כפי שעולה ממצאי המחקר, בוחרים לעיתים קרובות להסתיר את זהותם המינית, הן מהסביבה הקרובה, והן ממעגלים חברתיים רחוקים יותר. ממצא זה בלט גם בראיונות וגם בתשובות שהתקבלו בשאלון הסקר. ממחקר הראיונות עלה כי **הסיבות המרכזיות לבחירה בחיים בארון הן:** חשש מאי-קבלה של הסביבה, חשש מדחייה חברתית ורגשית, פחד מפני פגיעה פיזית עד כדי רצח, ותחושה אינהרנטית של אמביבלנטיות סביב הזהות עם ערכים דתיים ו/או מסורתיים (בושה, אשמה, בלבול, סלידה עצמית) שאינה מאפשרת לתקשר בנושאי זהות מינית ומגדרית עם הסביבה.

למעשה, רובם המכריע של המשיבים. ות- 83% - מדווחים כי הם בוחרים לחיות את חייהם ב'ארון'. 50% מהמשיבים. ות דיווחו שהם בוחרים לחיות את חייהם לגמרי בארון, או כמעט לגמרי בארון (מתוכם 12% דיווחו כי אף אחד לא יודע על זהותם המינית, ו-38% דיווחו כי מעט מאוד יודעים), ו-33% דיווחו כי הם מחוץ לארון באופן חלקי. לעומתם, 17% בלבד מתוך המשיבים. ות דיווחו שהם חיים את חייהם 'מחוץ לארון'. נדגיש כי נתונים אלה, בסבירות גבוהה, משקפים הטיה באופן שנותן ביטוי יתר למי שנמצאים מחוץ לארון. מכיוון שעצם הנגישות לסקר מצריכה מידה מסוימת של קשר לרשתות החברתיות שדרך הופץ השאלון ומכיוון שסביר שחלק ניכר מבין מי שנמצאים בארון חוששים להיחשף ולכן נמנעים מהשתתפות במחקר, ניתן להניח ששיעורים גבוהים יותר מאלה שתועדו במחקר הם להט"ב החיים בארון. הטיה זו מעצימה עוד יותר את משמעות הנתונים הנחשפים במחקר ביחס לשיעורם של להט"ב ערבים בארון.

12. מידת תמיכה בלהט"ב בהקשר לזהותם המגדרית/מינית

בתשובה לשאלה 'עד כמה האנשים הבאים תומכים בך בכל הנוגע לזהותך המינית?', דיווחו רוב מכריע של המשיבים. ות כי משפחתם הקרובה (72%) והרחוקה (84%) אינה תומכת בהם כלל. כמו כן, רוב מכריע דיווחו כי גם המעגלים החברתיים הרחוקים אינם מהווים מקור תמיכה עבורם. (75% מהמשיבים). לעומת תמונת המצב הקשה המצטיירת בנושא היעדר מוחלט של תמיכה מהמשפחה וממעגלים חברתיים רחוקים (בישוב, בביה"ס, בעבודה וכו') רוב המשתתפים. ות (67%) דיווחו כי המעגל הקרוב של חברים וחברו מהווה מקור תמיכה עבורם בהקשר לזהותם המגדרית/מינית.

13. חוויות ותפיסות עצמיות ביחס לזהות המינית/מגדרית

עבור רוב מכריע של המשיבים. ות (88%), העיסוק בזהות המגדרית היא נושא מרכזי בחייהם.

92% מהמשיבים. ות הזדהו במידה רבה מאוד או במידה רבה עם ההיגד 'הייתי רוצה להרגיש טוב יותר/בנוח יותר לגבי הזהות המינית/מגדרית שלי'

במחקר הסקר, נבחנה מידת ההזדהות של המשתתפים. ות עם היגדים שונים המתייחסים לתחושות וחוויות שלהם. הנוגעות לזהות עצמית מינית ומגדרית. השאלה הציגה שני היגדים חיוביים ('רוב הזמן אני מרגישה שלם/בנוח עם מי שאני מבחינת הזהות המגדרית/מינית שלי' ו'רוב הזמן אני גאה להיות מי שאני מבחינת הזהות המגדרית/מינית שלי') ושני היגדים שליליים ('רוב הזמן הזהות המגדרית/מינית שלי

היא מקור למצוקה בחיים שלי', ו'רוב הזמן אני מרגישה בוש או אשמה ביחס לזהות המגדרית/מינית שלי'.

ההיגד שאיתו הזדהו הכי הרבה משיבים. ות' הוא 'רוב הזמן אני גאה להיות מי שאני מבחינת הזהות המגדרית/מינית שלי' (הזדהו במידה רבה מאוד/רבה 65%), ואחריו 'רוב הזמן אני מרגישה שלמה/בנוח עם מי שאני' (57% הזדהו במידה רבה מאוד/רבה).

יחד עם זאת, רוב המשיבים. ות' הזדהו גם, במידה כלשהי, עם ההיגדים השליליים. למשל, 81% הזדהו במידה כלשהי עם האמירה 'רוב הזמן הזהות המגדרית/מינית שלי היא מקור למצוקה בחיים שלי' (כאשר 61% מתוכם הזדהו במידה רבה/רבה מאוד/בינונית). ו' 58% הזדהו במידה כלשהי עם האמירה 'רוב הזמן אני מרגישה בוש/אשמה ביחס לזהות המגדרית/מינית שלי', כאשר 32% מתוכם הזדהו עם אמירה זו במידה רבה מאוד/רבה/ בינונית.

14. חוויות להט"בופוביות

מנתוני המחקר בנושא להט"בופוביה עולה תמונה קשה מאוד, המדגישה את הצורך הדחוף בפיתוח מהלכים מעשיים לשינוי מערכת מקיף בנושא זה. **המחקר מראה שרוב חברי.ות הקהילה חשופים ללהט"בופוביה בתדירות גבוהה, בכל המרחבים:** בבית, באינטראקציות משפחתיות, בבי"ס מול תלמידים אחרים ומול צוות ההוראה, בשכונה, ברשתות החברתיות, ובמרחב הציבורי הכללי. כלומר, בכל המרחבים, הן הפרטיים והן הציבוריים, נאלצים להט"ב ערבים להתמודד **כעניין בשגרה – כמעט תמיד, לעיתים קרובות --** עם גילויי עוינות, תוקפנות, ולעיתים גם אלימות, בין אם שמופנים אליהם באופן ישיר, ובין אם הם חשופים להם בסביבתם הקרובה.

למעשה, ע"פ נתוני המחקר נראה שנכון להיום, כמעט ולא קיים מרחב בטוח, שבו יכולים להט"ב ערבים לחוש מוגנים מפני גילויי להט"בופוביה.

הזירות הקשות ביותר בהם מתקיימת עצימות גבוהה של גילויים להט"בופוביים הן **ביה"ס, הישוב/שכונת המגורים, והבית.**

88% נחשפו ללהט"בופוביה בביה"ס ע"י תלמידים אחרים. 67% סבלו באופן אישי מלהט"בופוביה המופנית כלפיהם מצד תלמידי ביה"ס. בנוסף, 45% סבלו מלהט"בופוביה שהופנתה כליהם ע"י צוות ההוראה בביה"ס. 22% מדווחים שסבלו להט"בופוביה מצוות ההוראה, כמעט תמיד או לעיתים קרובות.

84% נחשפו ללהט"בופוביה בשכונה/ישוב בו גדלו. 61% סבלו באופן אישי מלהט"בופוביה שהופנתה כלפיהם בשכונה / בישוב בו גדלו. 36% מדווחים שהם סבלו אישית מלהט"בופוביה בישוב/בשכונה - כמעט תמיד, או לעיתים קרובות.

80% נחשפו ללהט"בופוביה במשפחה (מצד הורים, אחים.ות ומשפחה מורחבת). 57% סובלים באופן אישי מלהט"בופוביה המופנית כלפיהם במשפחה. 35% מדווחים שהם סובלים אישית מלהט"בופוביה במשפחה- כמעט תמיד, או לעיתים קרובות.

שיעורי החשיפה ללהט"בופוביה גבוהים משמעותית בקרב קבוצות הגיל הצעירות יותר (עד גיל 19) בהשוואה לקבוצות הגיל הבוגרות יותר (מגיל 20 ומעלה).

במילים אחרות, להיות להט"ב בחברה הערבית בישראל, פירושו לחיות באופן מתמיד בתוך סביבה עוינת.

להט"בופוביה בכלל, ולהט"בופוביה בעצימות גבוהה בפרט, היא לא רק סמן של אי-שוויון חברתי אלא היא גם בעלת השפעות הרסניות, הן ברמה הנפשית והרגשית, והן ברמה החברתית. אין ספק שקיים קשר בין הבחירה של רבים.ות מבין חברי הקהילה 'לחיות בארון', לבין הנטל הבריאותי, הנפשי והחברתי על מי שחי את חייו באופן פתוח. אולם הבחירה 'לחיות בארון', כאסטרטגיית הישרדות אל מול אלימות להט"בופובית, מובילה גם היא לתנאי חיים קשים הכוללים בדידות, פחד, בוש ואשמה. לכן, מנקודת

המבט של חברות. הקהילה, 'החיים בארון' אינם יכולים להתקבל כפתרון מניח את הדעת לאלומות להטבופובית.

15. תפיסות ועמדות בנושאים הקשורים לחייהם של להט"ב בחברה הערבית

בתגובה לשאלה 'באיזו מידה אתה מרוצה מהיחס של הגורמים הבאים לאנשים ולנושאים להט"בים?', דיוו רוב מכריע של המשיבים על חוסר שביעות רצון מהמצב הקיים, בכל התחומי החיים.

90% אינם מרוצים כלל/אינם מרוצים - מהיחס של החברה ערבית באופן כללי לאנשים ולנושאים להט"בים

88% אינם מרוצים כלל/אינם מרוצים - מהיחס במערכת החינוך לאנשים ולנושאים להט"בים

87% אינם מרוצים כלל/אינם מרוצים - מהיחס של הרשות המקומית לאנשים ולנושאים להט"בים

86% אינם מרוצים כלל/אינם מרוצים - מהיחס של הקהילה הקרובה אליהם לאנשים ולנושאים להט"בים

79% אינם מרוצים כלל/אינם מרוצים - מהיחס של המשפחה שלהם לאנשים ולנושאים להט"בים.

16. האם חשוב? האם אפשרי? לשנות את יחס החברה הערבית ללהט"ב?

באופן בלתי מפתיע, רובם המכריע של חברי.ות הקהילה חושבים שקידום שינוי ביחסה של החברה הערבית לאנשים ולנושאים להט"בים הוא נושא **חשוב** במידה רבה מאוד/במידה רבה (84%). ורק מעוטם סבורים כי הנושא אינו חשוב כלל (4%) או חשוב במידה מועטה (3%).

יחד עם זאת, כאשר נשאלו משתתפי.ות הסקר האם, לדעתם, יהיה **אפשרי** לקדם שינוי ביחס החברה הערבית לנושאים ולאנשים להט"בים, רק 60% סברו שאכן יהיה ניתן בפועל לקדם שינוי כזה, בעוד ש 28% סוברים שלא ניתן, ו 12% אינם יודעים. (שיעורי הפסימיות גבוהים יותר בקרב קבוצות הגיל הבוגרות יותר)

ניתן לראות בפער בין מה שנתפס כ'רצוי' (מה שחשוב), לבין מה שנתפס כ'מצוי' (מה שאפשרי), מעין אינדיקציה למדד אופטימיות/פסימיות בקהילה ביחס לעתידם של להט"ב. מחד, שיעור גבוה מבין המשיבים (28%) אינם מאמינים שניתן יהיה לשנות את המצב הקיים, למרות שרובם המכריע היו רוצים בשינוי. משיבים אלה מסמנים את מדד הפסימיות בקהילה, ויתכן גם שהם מסמנים את תחושת חוסר האונים לנוכח רוחב ועומק הלהט"בופוביה בחברה הערבית. מאידך רוב המשיבים, המהווים (יותר) מחצי הכוס המלאה, 60%, כן מאמינים שניתן לפעול לקידום שינוי. משתתפים.ות אלה הם, במידה רבה, סוכני השינוי הפוטנציאליים, שניתן יהיה לרתום לפעולות מעשיות להעצמת להט"ב ערבים, ולשינוי חברתי.

17. מידת החשיבות של שינוי המצב הקיים לפי נושא

מבין תשעת הנושאים שהוצגו למשתתפי המחקר, הנושאים עליהם הצביעו כחשובים ביותר, קרי, 'חשובים במידה רבה מאוד' או 'חשובים במידה רבה' לפעולה לקידום שינוי המצב הקיים, היו: 'מניעת הטרדות, אלימות, ואפליה במקומות ציבוריים' (96%), 'מניעת הטרדות אלימות ואפליה בביה"ס' (95%), 'שירותי ייעוץ משפטי לחברי הקהילה בשפה הערבית' (95%), 'מניעת הטרדות, אלימות ואפליה במשפחה' (91%), 'מתן שירותי ייעוץ ותמיכה בקהילה, בשפה הערבית, באמצעות אנשי מקצוע' (91%),

'הקמת ארגון עצמאי של להט"בים שיפעל למען הקהילה' (90%). הנושא החשוב ביותר, שעליו הצביע השיעור הגבוה ביותר של חברות. ות הקהילה כנושא חשוב במידה רבה מאוד לפעול בו על מנת לשנות את המצב היה הטרדות, אלימות ואפליה בביה"ס.

בנוסף, באופן בולט, רוב חברות וחברי הקהילה מעדיפים בצורה ברורה הקמת ארגון ערבי עצמאי שיפעל למען הקהילה, כצורה לקידום שינוי חברתי, בהשוואה לאפשרות של יוזמות לשיתוף פעולה בין להט"ב בחברה היהודית והערבית כצורה לקידום שינוי חברתי. 60% בלבד רואים ביוזמות כאלה נושא חשוב מאוד, בהשוואה ל 90% הרואים בהקמת ארגון להט"ב עצמאי נושא חשוב מאוד.

18. דפוסי התקשרות חברתית בקהילה

רוב חברי וחברות הקהילה אינם משתתפים כלל בפעילויות חברתיות עם להט"ב אחרים. לא בפעילות בשפה הערבית, ולא בפעילות בשפה העברית. התמונה המצטיירת לגבי דפוסי ההתקשרות החברתית בקהילת הלהט"ב היא של יחידים מבודדים זה מזה, ממעטים להשתתף באירועים או פעילויות חברתיות כלשהן כגון מסיבות או מפגישם חברתיים או פעילויות אחרות, רובם ממעטים להכיר אחרים, (וגם מפגשים בפלטפורמות של פורומים או אתרים חברתיים ברשת נפוצים בקרב 37% בלבד מהקהילה). התמונה המצטיירת, במילים אחרות, היא אינה של "קהילה" במובן החברתי של תמיכה, שיתוף, הדדיות, שייכות, אלא של אוסף של יחידים, רבים מהם. בארון, רבים מהם. חשופים לגילויי להט"בופוביה, לעוינות, לפוגענות, מעטים מהם מקבלים תמיכה בנושא זהותם המינית. 80% מדווחים. ות שמעולם לא השתתפו בפעילויות חברתיות של הקהילה דוברת הערבית, 72% מעולם לא השתתפו במסיבות או אירועים של להט"ב ערבים, ורק 37% מדווחים שהם גולשים לעיתים קרובות או רוב הזמן באתרים המיועדים ללהט"ב, לעומת 38% שאף פעם/ לעיתים נדירות.

19. הכרות עם ארגוני הקהילה

רוב גדול (77%) מחברות. ות הקהילה שמעו על ארגון אל קוואס, כמחצית שמעו על ארגון אל וואן (51%) ועל האגודה למען הלהט"ב (51%) ומרביתם לא שמעו על הארגוני הקהילה האחרים שהוצגו. מבין מי שכן שמעו על ארגון הקהילה, ניכרת העדפה בולטת לפנות/להיות בקשר עם הארגון הערבים-פלסטינאים, ולא עם הארגונים הישראליים דוברי העברית, המזוהים עם הקהילה היהודית. אל קאווס הוא באופן בולט הארגון המרכזי שאליו פנו חברי. ות הקהילה (מבין מי ששמעו עליו, 83% היו בקשר עם הארגון).

סיכום מסקנות והמלצות

חברות וחברי קהילת הלהט"ב בחברה הערבית בישראל מתמודדות. ים עם קונפליקטים פנימיים (ברמת הפרט) ועם קונפליקטים ומתחים בין הפרט לסביבה הקרובה והמעגלים הרחוקים יותר. מעבר חוויות והתנסויות המשותפות להתמודדות של להט"ב באשר הם. ן. עם סוגיות שונות של זהות והגדרה עצמית, להט"בופוביה, ועוד ; ההתמודדות הייחודית של להט"ב בחברה הערבית בישראל מוגדרת ע"י מאפיינים וצרכים ייחודיים. ממצאי המחקר מצביעים על עוצמה ושכיחות גבוהה של להט"בופוביה בכלל ושל אלימות להט"בופובית בפרט בחברה הערבית, כאשר נכון להיום, נראה שכמעט ולא קיים מרחב בטוח, שבו יכולים להט"ב ערבים לחוש מוגנים מפני גילויי להט"בופוביה, הן בבית, הן בביה"ס, הן ברחוב, בקהילה, במרחב הציבורי, במעגלים החברתיים הרחוקים, באמצעי התקשורת וברשתות החברתיות. עצימות גבוהה ושכיחות גבוהה של להט"בופוביה, לעיתים בצורתה האלימה ביותר, מהווה טריגר למצוקות רגשיות ובריאותיות, ולעיתים קרובות לבחירה בחיים בארון, כפי שמראים ממצאי המחקר. אולם 'החיים בארון',

הם אינם בהכרח הפתרון המיטבי עבור חברות וחברי הקהילה, שכן הם מלווים בחוויות של פחד, דחק, בדידות, תחושת חוסר שייכות, בלבול וחוסר אונים. מנגד, הנגישות של חברות וחברי הקהילה למנגנונים כגון שירותי ייעוץ ורווחה, מידע בסיסי, פעילות של ארגוני להט"ב, רשתות חברתיות וכו' – קרי, אותם מנגנונים קיימים הנגישים למרבית האוכלוסייה הלהט"בית דוברת העברית בישראל – קיימת באופן מצומצם ובמוגבל ביותר עבור להט"ב ערבים, בשל חסמים שונים הקשורים ליחסי יהודים-ערבים. בעוד התמונה הכללית המצטיירת במחקר מאירה על האתגרים עמם מתמודדים רוב מכריע של חברי.ות הקהילה, אחד הממצאים המשמעותיים במחקר הוא החשיבות הרבה שמייחסים חברי.ות הקהילה לאפשרות של שינוי המצב הקיים בנושאים להט"ב בחברה הערבית. למרות שחלק ניכר (28%) אינו מאמין בהיתכנות הריאלית של שינוי, וחלק נוסף אינו בטוח/אינו יודע האם שינוי הוא אופציה ריאלית (12%), הרי שמרבית המשתתפים.ות במחקר (60%) סבורים.ות שניתן לשנות את המצב הקיים. מנקודת המבט של הפרויקט הנוכחי, ניתן לראות באחרונים כסוכני השינוי, וכשותפים.ות ומובילים.ות של תהליכי ותוכניות עבודה מעשיות לקראת יעדים ריאליים שיוגדרו ע"י חברי.ות הקהילה עצמם.ן. בנוסף, נדגיש כי חברי.ות הקהילה מעדיפים.ות, באופן בולט, מענים ייעודיים, בשפה הערבית, לתמיכה והעצמה של להט"ב דוברי ערבית, לצד הנעת שינוי כללי בנושאים אלה בחברה הערבית.

ממצאי ונתוני המחקר, משמיעים לראשונה, באופן ברור ומקיף, את קולה של קהילה שעד כה הייתה 'שקופה', כמעט 'בלתי נשמעת' ו'בלתי נראית'. המצוקות והאתגרים שחושף המחקר, לצד מקורות העוצמה והחוסן בקהילה, ומעל כל אלה, הרצון העז והנכונות לשנות את המצב הקיים, צריכים להישמע היטב וברור ע"י ארגוני קהילת הלהט"ב והגופים הרלוונטיים האמונים על צמצום פערים חברתיים בכלל, ועל העצמה והכוונה מטיבה של קבוצות מוחלשות ושל הסביבה החברתית בה הן מתקיימות. בתגובה לקול הברור הנשמע במחקר זה, יש צורך בפיתוח אפקטיבי של תכניות שינוי ומענים ייעודיים, שיכלול רגישות וקשב למאפיינים ולצרכים הייחודיים של חברות וחברי הקהילה, לרבות לתת-קבוצות בתוכה.

להט"ב ומיעוטים מיניים ומגדרים בחברה הערבית בישראל

הקדמה

קהילת הלהט"ב (לסביות, הומואים, טרנסג'נדרים, בייסקסואלים וכו') בישראל, עברה שינויים דרמטיים במהלך העשורים האחרונים, וזכתה להישגים רבים, הבאים לידי ביטוי בצמצום מגננוני הדרה ואי-שוויון פורמאלי ובלתי פורמאלי שאיתם מתמודדים. חברות וחברי הקהילה.¹ אולם הישגים אלה לא חללו באופן שווה לכל הקבוצות והמגזרים המרכיבים את המכלול ההטרוגני של "הקהילה הגאה" בישראל. מחקר זה מתמקד באחת מקבוצות אלה: להט"ב ומיעוטים מגדריים ומיניים בחברה הערבית בישראל.

מחקרים שנערכו בעולם בנושא להט"ב במדינות מוסלמיות ובנושא קהילות להט"ב ערביות/מוסלמיות במדינות שאינן מוסלמיות, מצביעים על מאפיינים ואתגרים ייחודיים עמן מתמודדים חברות. הקהילה. בעוד שבמדינות מוסלמיות מיצובם החברתי של להט"ב כחלק ו/או בנפרד ממרקם החיים החברתיים בקהילות מסורתיות ודתיות יוצר אתגרים בתחומי החקיקה, ההתארגנות, וגורמי הסיכון לפרט; הרי שקהילות להט"ב ערביות/מוסלמיות במדינות שאינן מוסלמיות ממוצבות חברתית כמיעוט כפול, הן כקבוצת מיעוט דתית והן כקבוצת מיעוט מגדרית ומינית.

מורכבות זו של זהות להט"ב ערבית (מוסלמית, נוצרית, דרוזית) באה לידי ביטוי גם בחייהם של חברות וחברי הקהילה הערבית בישראל,² המתמודדים עם חולשה מבנית משולשת; הן כמיעוט לאומי/דתי, הן כמיעוט מגדרי/מיני בחברה הישראלית הכללית, והן כמיעוט מגדרי/מיני בחברה הערבית. **התמודדות משולשת זו, משקפת ומשעתקת פערים ואי-שוויון בתנאי החיים ובסיכויי החיים של חברות וחברי הקהילה הערבית הגאה, הן בהשוואה לאוכלוסייה הכללית בישראל, הן בהשוואה ללהט"ב יהודים בישראל, והן בהשוואה לחברה הערבית הכללית בישראל.**

¹ למרות הדרך הארוכה שכבר נעשתה, במידה רבה בזכות התמדה ומסירות של פעילות ופעילי הקהילה ושל ארגוני הקהילה הגאה, עדיין מצבם של להט"ב ושל מיעוטים מגדריים ומיניים בישראל רחוק מחזון שוויוני. גם ב-2021 להט"ב בישראל עדיין סובלים. מהדרה, אי-שוויון רשמי ובלתי רשמי, אלימות ומצבי מצוקה ודחק (ראו, למשל, דו"ח להט"ב בפוביה של האגודה למען הלהט"ב-2022). אולם בתוך המכלול ההטרוגני של 'הקהילה הגאה בישראל', קיימות קבוצות ותת-קהילות המתמודדות עם להט"ב בפוביה בצורה מועצמת, ונתונות למצבי פגיעות, סיכון ומצוקה יותר מקבוצות אחרות.

² נכון להיום, עדיין לא קיים אומדן מבוסס מחקרית על גודלה של קהילת הלהט"ב הערבית בישראל, (וגם לא על קהילת הלהט"ב בישראל בכלל). יחד עם זאת, בהתבסס על נתוני מחקר עדכני שפורסם ע"י הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בארה"ב (2021), ניתן לשערך כי קהילת הלהט"ב הערבית בישראל מהווה כ-8%-10% מהאוכלוסייה הערבית הבוגרת, קרי כ-126,000—100,800 נפש בקירוב. במחקר בארה"ב נמצא כי 8%-10% מהאוכלוסייה הבוגרת מזדהים כלהט"ב ו/או שאינם 'סטרייטים'. הנחת המחקר היא ששיעורים כלליים אלה זהים גם בחברות אחרות, לרבות בישראל. לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בישראל (2019), 8%-10% מהאוכלוסייה ערבית הבוגרת (מעל גיל 15) בישראל, מהווים כ-108,000 עד 126,000 נפש.

חלק ממורכבות חייהם של להט"ב ערבים בישראל, נחשף במהלך השיח הציבורי והתקשורתית הסוער במהלך השנים 2020 ו 2021, לאורך מספר מערכות בחירות שהתקיימו בישראל באותה תקופה. במסגרת מערכות הבחירות, הפך הדיון בנושא "להט"ב ערבים" למעין נייר לקמוס של קונפליקט תרבותי-פוליטי, בין עמדות מסורתיות ושמרניות מחד, לבין עמדות 'חילוניות' או 'ליברליות' מאידך בחברה הפלסטינית בישראל. אחד השיאים של הקונפליקט התרחש ביולי 2020 סביב תמיכתה הפומבית של חברת טחינת 'אל ארז' בארגון להט"ב, צעד שעורר ביקורת נוקבת בציבור הערבי בישראל, והגיעה לכדי חרם כלכלי על החברה ומוצריה. שיא נוסף בניראות הציבורית של הקונפליקט סביב נושא להט"ב ערבים, התרחש במרץ 2021, עם פרסום ראיון בתקשורת עם ח"כ אחמד טיבי. במהלך הראיון הצהיר טיבי שהוא "מתנגד לתופעת הלהט"ב" וכמו כן אמר שמפלגתו, תע"ל, "דוחה כל חקיקה המקדמת את זכויות הלהט"ב, מתנגדת למצעדי הגאווה ומאמינה שאין לאפשר ללהט"בים להיכנס לכיתות ולפגוש תלמידים בבתי ספר כחלק מתוכנית הלימודים".

אולם למרות הנראות הציבורית והתקשורתית הרבה של הנושא, עד כה לא נערך מחקר מקיף כלשהו על אזרחי ואזרחיות ישראל הערבים, המזדהים כלהט"ב, ו/או כחלק מהקשת ההטרוגנית של מיעוטים מגדריים ומיניים. מיעוט מצומצם של מחקרים שעוסקים בלהט"ב ערבים בישראל (7 מתוך 57 פרטים שנסקרו במחקר זה, התמקדו בהקשר הישראלי-פלסטינאי, מתוכם 2 היו עבודות תיזה), נוטים להתמקד בניתוח פילוסופי-פוליטי של משמעות העמדה והזהות הקווירית הפלסטינאית בהקשר הישראלי-פלסטינאי, או מתבססים על מחקרים עם מספר מצומצם מאוד של משתתפים, בעיקר גברים הומואים. מיעוט מצומצם זה של מחקרים, בולט ביתר שאת על רקע גוף עשיר של מחקרים שבחן סוגיות שונות הקשורות לזהויות וקהילות להט"ב בישראל 'באופן כללי', מבלי להתייחס לסוגיות מובחנות, הרלוונטיות למצבם וצרכיהם של חברות וחברי קהילת הלהט"ב הערבית. למשל, במאמר סקירה מקיף של עמית קמה (2019) מתוך 585 מחקרים על להט"ב בישראל, 2 בלבד עסקו באופן מרכזי בלהט"ב ערבים.

רציונל המחקר

הרציונל לעריכת המחקר הנוכחי הוא, אם כן, כפול. ראשית, כאמור, מעט מאוד ידוע על קהילת הלהט"ב הערבית בארץ, מכיוון שנושא זה כמעט ולא נחקר. שנית, היעדרו של מחקר מקיף בנושא קהילת הלהט"ב הערבית בישראל זועק לנוכח שני סוגים של נתוני רקע שנאספו לקראת מחקר זה. הסוג הראשון של הנתונים עוסק בעמדות הציבור הערבי הכללי בישראל בנושא להט"ב, ומשקף תמונת מצב קשה, לפיה רוב מכריע של ציבור זה סבור, למשל, שאין להעניק ללהט"ב זכויות שוות במדינה. הסוג השני של הנתונים עוסק בשיעורם הגבוה של פונים ופונות מהחברה הערבית למסגרות של הוסטלים והלנה חוץ-ביתית ייעודיות לקהילת הלהט"ב הממוקמים במרכז הארץ. הנתונים שנאספו כרקע למחקר הנוכחי, מראים ששיעור השווים והשוהות מהחברה הערבית, בארבע מתוך חמש המסגרות, נע בין 26% ל 40% - כלומר, גבוה משמעותית משיעורם של האוכלוסייה הערבית בישראל, המהווה 20.9% מכלל האוכלוסייה. בהתייחס לעובדה שלהט"בים רבים בחברה הערבית חיים בארון כדי להימנע מהתמודדות עם ההשלכות הצפויות לחשיפת זהותם המגדרית או מינית במשפחה ובקהילה, ויתרה מכך, שניתן להניח

שגם מבין אלה שיוצאים מהארון ונקלעים למצוקה, רבים יעדיפו להימנע מהשתלבות במסגרת חוץ-ביתית ללהט"ב במרכז הארץ עקב פערים תרבותיים, חברתיים ולשוניים – הרי **שהעובדה שלמרות הפערים והמחסומים התרבותיים האדירים הללו, שיעורם של להט"ב ערבים במסגרות החוץ-ביתיות גבוה משיעורם באוכלוסייה הכללית, מעידה על עוצמת המצוקה בקהילה זו.**

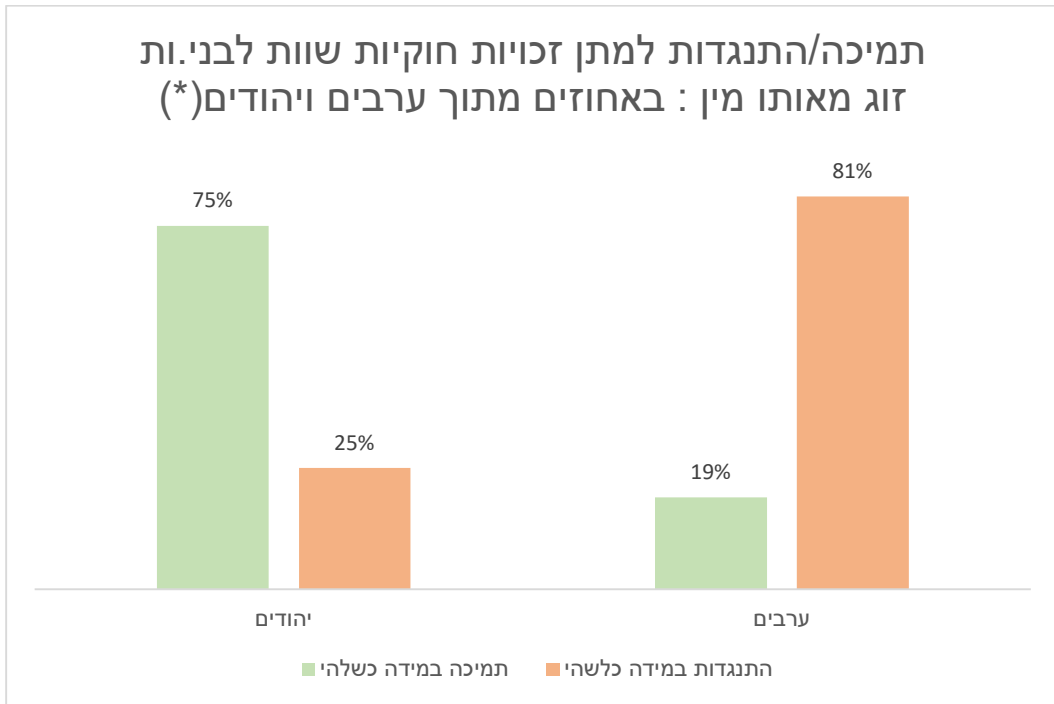
בהתבסס על שלושת סוגי המקורות שנזכרו לעיל: סקירת הספרות המחקרית, נתוני הרקע בנושא עמדות הציבור הערבי, ושיעורי הפניה למסגרות הלנה חוץ-ביתית : הנחת העבודה של המחקר היא שהמידע שנאסף עד כה, מפנה זרקור אל מציאות מדאיגה ביותר בנוגע למצבם של להט"ב בחברה הערבית.

יתרה מזו, תמונת המצב המדאיגה המצטיירת, מודגשת על רקע החסר הקיים בנתונים ובמידע עדכני, מהימן ומקיף אודות מצב הקהילה בישראל, מנקודת המבט של חברי וחברות הקהילה עצמם. מידע ונתונים אלה, הם תנאי הכרחי להבנת הצרכים הייחודיים של חברי.ות הקהילה, לניתוח עומק של מורכבות האתגרים עמה מתמודדת הקהילה, ולפיתוח מושכל של מענים ייעודיים להנעת שינוי חברתי ומיטוב משמעותי בחייהם של להט"ב בחברה הערבית בישראל.

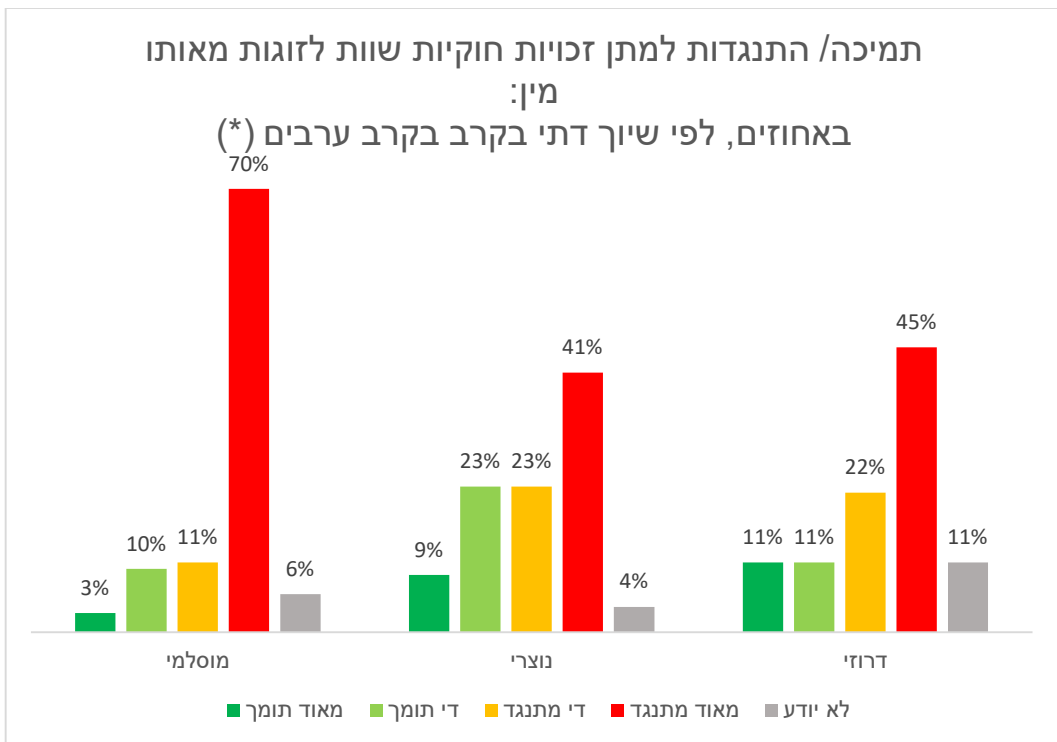
נתוני רקע: עמדות הציבור הערבי בישראל בנושאי להט"ב

ניתוח משני של נתונים שנאספו במחקרי סקר של המכון הישראלי לדמוקרטיה, מעלה כי קיימים פערים משמעותיים ביחס של הציבור היהודי והערבי בישראל לנושאים להט"בים. בבחינה השוואתית של עמדות הציבור היהודי והערבי נראה כי הציבור הערבי, ברובו הגדול, אינו תומך במתן זכויות שוות ללהט"ב, וגם כי לפחות באופן הצהרתי, מידת ההכרות האישית של הציבור הערבי עם להט"בים היא מצומצמת יחסית. כך למשל, 81% מהציבור הערבי מתנגד במידה כלשהי למתן זכויות חוקיות שוות לבני זוג מאותו מין, בהשוואה ל 25% הציבור היהודי. ובאותו אופן, 19% בלבד מהציבור הערבי תומך במידה כלשהי במתן זכויות חוקיות שוות לבני זוג מאותו מין, בהשוואה ל 75% מהציבור היהודי. מגמה דומה באה לידי ביטוי כאשר בוחנים את עמדות הציבור ביחס לזכות קונקרטית 'אימוץ ילדים' (79% מהציבור הערבי מתנגדים, בהשוואה ל 24% מהציבור היהודי). תמונת המצב בנושא שיעור ההתנגדות/תמיכה במתן זכויות שוות, עולה בקנה אחד עם מידת ההכרות/חוסר הכרות של המשיבים עם בני/בנות זוג מאותו מין החיים יחד, כאשר 69% מהציבור הערבי אינו מכיר, בהשוואה ל 25% בלבד מהציבור היהודי שאינו מכיר בני זוג מאותו מין שחיים יחד.

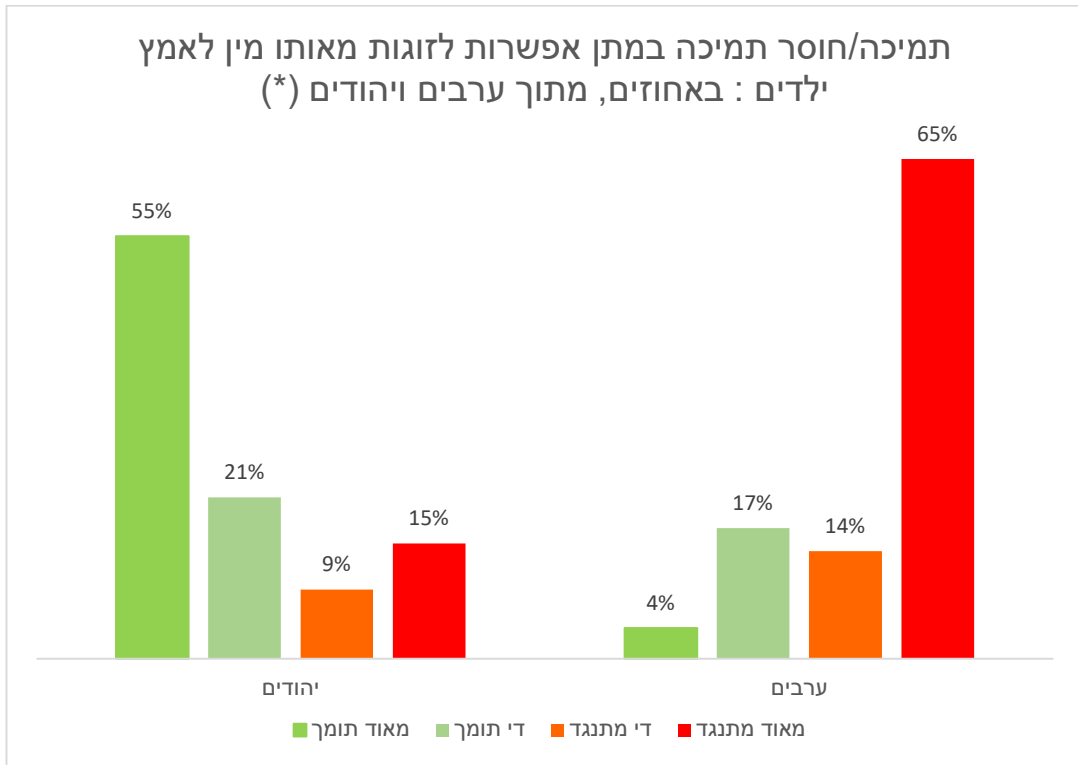

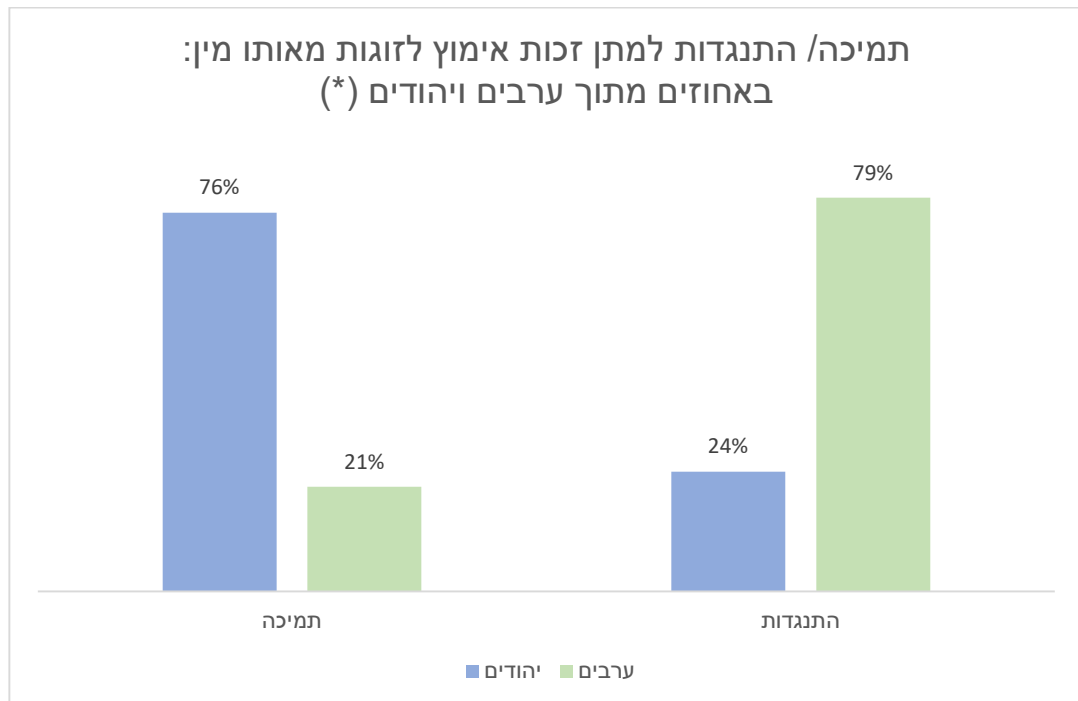
*N=569, נתונים מתוך מאגר המידע של המכון הישראלי לדמוקרטיה- מדד השלום יולי 2018

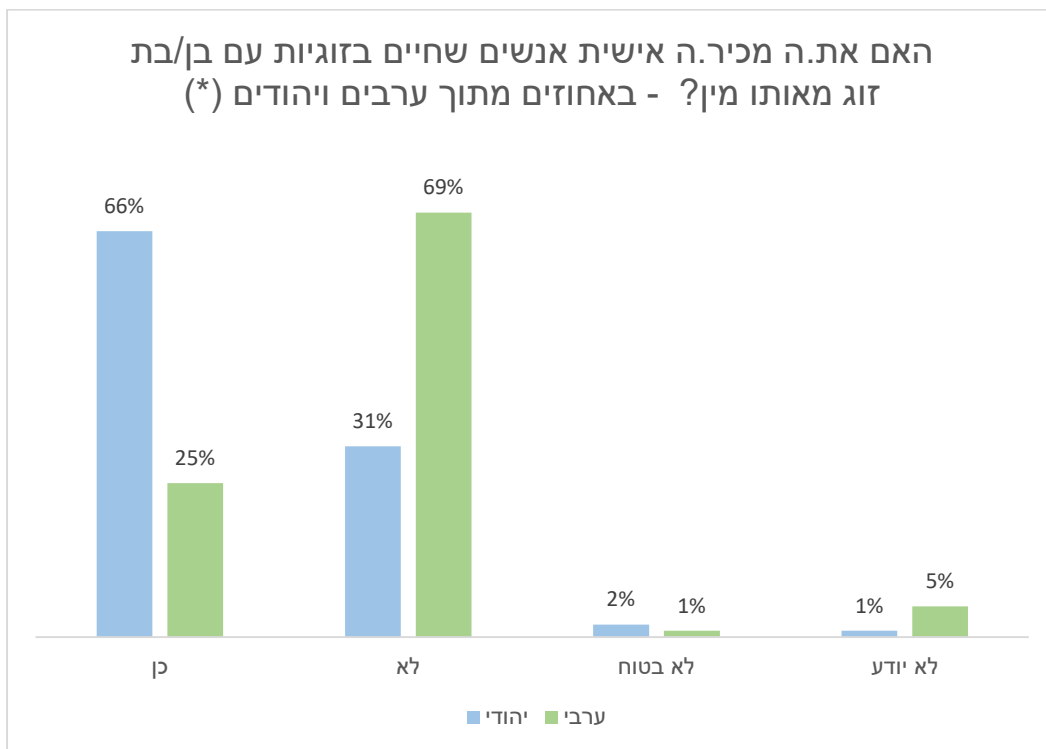
*N=94, נתונים מתוך מאגר המידע של המכון הישראלי לדמוקרטיה- מדד השלום יולי 2018

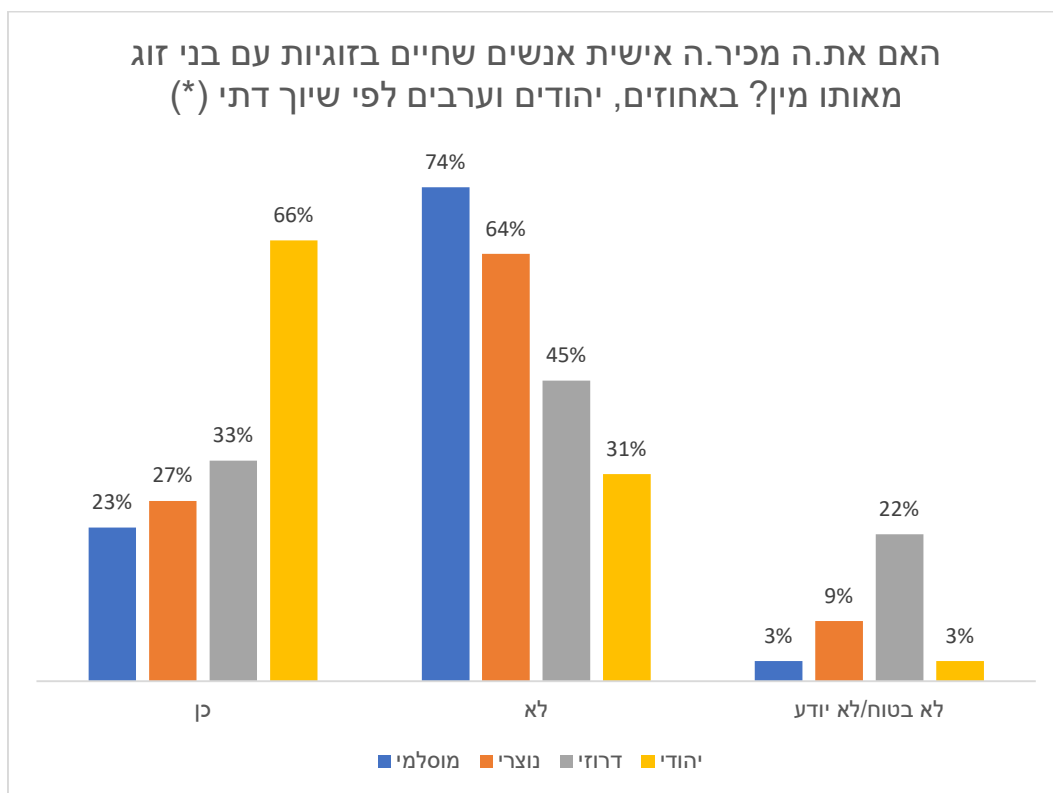
2018, נתונים מתוך מאגר המידע של המכון הישראלי לדמוקרטיה- מדד השלום יולי 2018, N=573

2018, נתונים מתוך מאגר המידע של המכון הישראלי לדמוקרטיה- מדד השלום יולי 2018, N=573

*N=569, נתונים מתוך מאגר המידע של המכון הישראלי לדמוקרטיה- מדד השלום יולי 2018

*N=94, נתונים מתוך מאגר המידע של המכון הישראלי לדמוקרטיה- מדד השלום יולי 2018

מנקודת המבט של המחקר הנוכחי, סקרי דעת הקהל הנקודתיים שנערכו ע"י המכון הישראלי לדמוקרטיה, כחלק מאשכול שאלות שנכללו במדד השלום ב 2018, מהווים צוהר אל ההקשר החברתי והקהילתי שבתוכו מעוגנים חיי היומיום של להט"ב בחברה הערבית בישראל, בממשק עם המשפחה הקרובה, המשפחה המורחבת, החברים, הקהילה הסובבת, במרחב של מוסדות הלימוד והחינוך, במוסדות הדת, במרחב הציבורי הכללי, במקומות העבודה, וכן הלאה.

אולם נתוני רקע אלה, כשלעצמם, אינם יכולים לספק הבנה מעמיקה של חיהם של להט"ב בחברה הערבית, שכן הבנה כזו דורשת הקשבה לרגישה למשמעותן של זהויות מגדריות ומיניות כפי שתופסים אותם חברי.ות הקהילה, ולהתנסויות והחוויות של חברות.י הקהילה במרחבים האישיים והחברתיים הרלוונטיים להן.ם .

ממצאי המחקר

מטרות המחקר:

- (1) איסוף וניתוח נתונים מהימנים ועדכניים על צרכים ומאפיינים של להט"ב בחברה הערבית בישראל,
- (2) מיפוי הגורמים המעכבים, והגורמים הפוטנציאליים העשויים לתרום לקידום שינוי חברתי מיטיב בנושאים המשפיעים על חייהם של להט"ב בחברה הערבית בישראל, (3) יצירת מאגר נתונים מקיף אודות מאפיינים, צרכים, אתגרים, גורמי סיכון ומקורות חוסן בקהילת הלהט"ב הערבית בישראל, (4) הנגשת ידע ונתונים אלה לחברי.ות הקהילה, לפעילים ולארגונים, ולבעלי ענין נוספים.

שאלות המחקר:

מהם מאפייני הרקע הסוציו-דמוגרפיים של להט"ב בחברה הערבית? כיצד מגדירים.ות עצמם.ן בהקשר לזהות מגדרית ומינית? מה משותף ומה מייחד הגדרות עצמיות של להט"ב בחברה הערבית בהקשר לידוע על הגדרה עצמית בקרב להט"ב בישראל ובמקומות אחרים בעולם? כיצד חווים.ות ותופסים.ות חברי.ות הקהילה את זהותם המגדרית-מינית, לרבות חוויות של להטבופוביה ותמיכה/היעדר תמיכה במעגלים חברתיים קרובים ורחוקים? מה יחס הקהילה לשינוי חברתי? באלו תחומים/נושאים יש לפעול לשינוי? מהם דפוסי ההתקשרות החברית בתוך הקהילה ומה מידת ההכרות של חברי.ות הקהילה עם ארגוני להט"ב בישראל?

מהלך המחקר:

המחקר מבוסס על שילוב בין מתודולוגיות איכותניות וכמותניות. מהלך המחקר כלל **סקירת ספרות** בנושא להט"ב ערבים בעולם (הן במדינות ערביות/מוסלמיות והן במדינות שאינן ערביות/מוסלמיות) ובישראל, **ראיונות עומק פנים-אל-פנים** עם 12 חברות וחברי הקהילה המייצגים מגוון של זהויות מגדריות ומיניות, **סקר ארצי מקיף** בקרב להט"ב ערבים בישראל.

הראיונות התקיימו במיקומים הנוחים למרואיינים.ות, בחלקם במרחבים פרטיים ובחלקם בזום. כל המרואיינות.ות חתמו על טופס הסכמה מדעת שהבטיח שמירה על אנונימיות ומידע על מטרת ומהלך המחקר. פרטי המרואיינים.ות (שם ולעיתים גם פרטים אחרים) שונו בדוח זה על מנת לשמור על פרטיות המרואיינים.ות. **שאלון הסקר** שכלל 33 פריטים סגורים, ו71 שאלות פתוחות. הסקר הופץ בערבית בעברית באמצעות בית-איל-מים ופעילי.ות הקהילה. שיטת הגיוס התנהלה במתודולוגיה של 'כדור שלג', וכן באמצעות הפצה נרחבת ברשתות חברתיות, פורומים, וכן באירוע החברתי הראשון שקיים בית-איל-מים בחיפה. שאלון הסקר שמר על אנונימיות וסודיות, ללא כל זיהוי אישי של המשיבים.ות. השאלון עלה לאוויר ב 14 באוקטובר 2021, וירד ב 16 בנובמבר 2021. כ 167 משיבים.ות מילאו את השאלון. לאחר ניקוי ועיבוד טכני ואחר, נכללו בדוח הסופי תשובותיהם של 132 חברות וחברי הקהילה. שאלון הסקר כלל ארבעה חלקים: חלק הראשון שאלות רקע המתייחסות למשתנים סוציו-דמוגרפיים (12 שאלות), חלק שני שאלות בנושא הזדהות מינית ומגדרית (4 שאלות) חלק שלישי שאלות בנושא התנסויות, חוויות ותפיסות

הקשורות לזהות מינית ומגדרית (13 שאלות) , חלק רביעי שאלות בנושא רשתות חברתיות וקשרים חברתיים של/עם אנשים וארגונים להט"בים (3 שאלות). בכל אחד מהחלקים ניתנה אפשרות להרחבה ושיתוף מילולי, ואכן רבים.ות מהמשתתפים.ות בחרו לשתף אותנו בחוויותיהם ותובנותיהם בנושאים שונים. (ראו נספח: שאלון הסקר בשפה עברית). השילוב בין ראיונות העומק לבין שאלון הסקר, אפשר לנו לבחון זו ביחס לזו, את תמונת המצב הכללית של הקהילה כפי שמשתקפת בנתוני רוחב באמצעות כלים סטטיסטיים, ואת נתוני עומק על תהליכים אישיים וחוויות דינאמיות במסלול החיים של להט"ב ממגוון זהויות מגדריות ומיניות.

מגבלות והטיות:

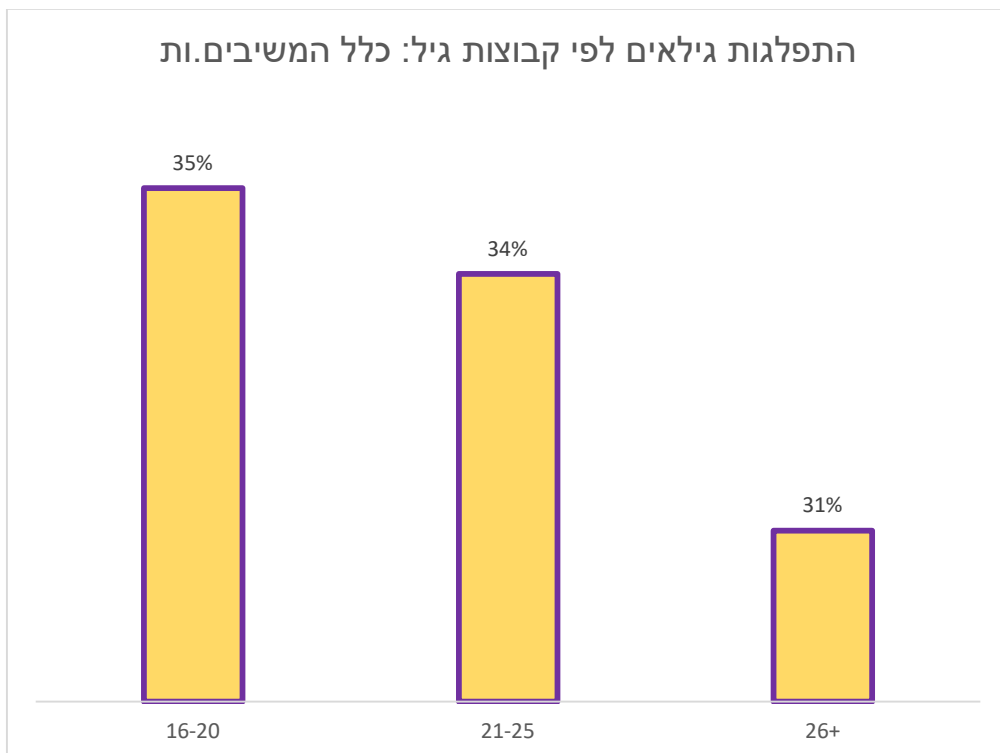
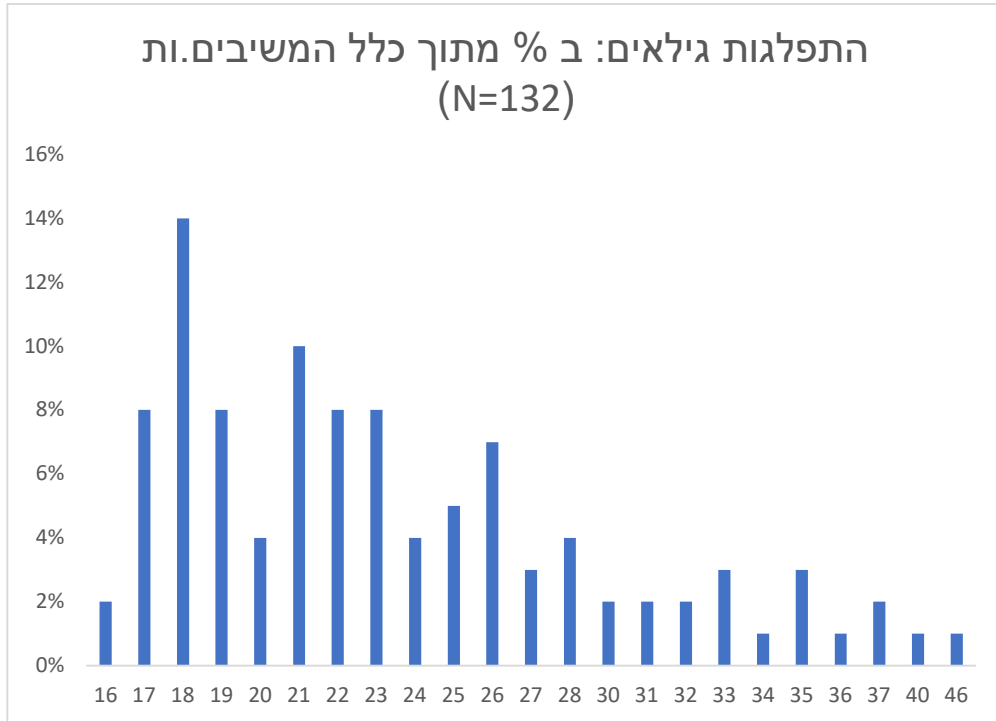
ראשית, כמו במחקרי סקר אונלייני אחרים, מגבלה אינהרנטית לכלי זה נובעת מנגישות חלקית לאוכלוסיית המחקר, הכוללת רק את מי שמחברים לאינטרנט, שיש להם קשרים חברתיים כלשהם עם הרשתות החברתיות בהן הופץ הסקר, ובעלי.ות כישורי אוריינות דיגיטאלית בערבית (או עברית). שנית, הקושי להזדהות אונליינית כלהט"ב, בעיקר לנוכח מצוקות הנובעות בפחד להיחשף ומחוסר שליטה על פרטים אישיים, מטה גם הוא את המדגם, שכלל בסופו של תהליך את אותם יחידים ויחידות שהתגברו על קשיים אלה. על המגבלה השנייה התגברנו באמצעות מחקר הראיונות, שאפשר לנו להגיע בצורה פרטנית (באמצעות שיטת 'כדור שלג' וקשרים אישיים של החוקרים) גם אל יחידים.ות החיים בארון, שסביר להניח שלא היו משיבים לשאלון הסקר לולא הפניה האישית.

חלק ראשון: משתנים סוציו-דמוגרפיים

1. גיל

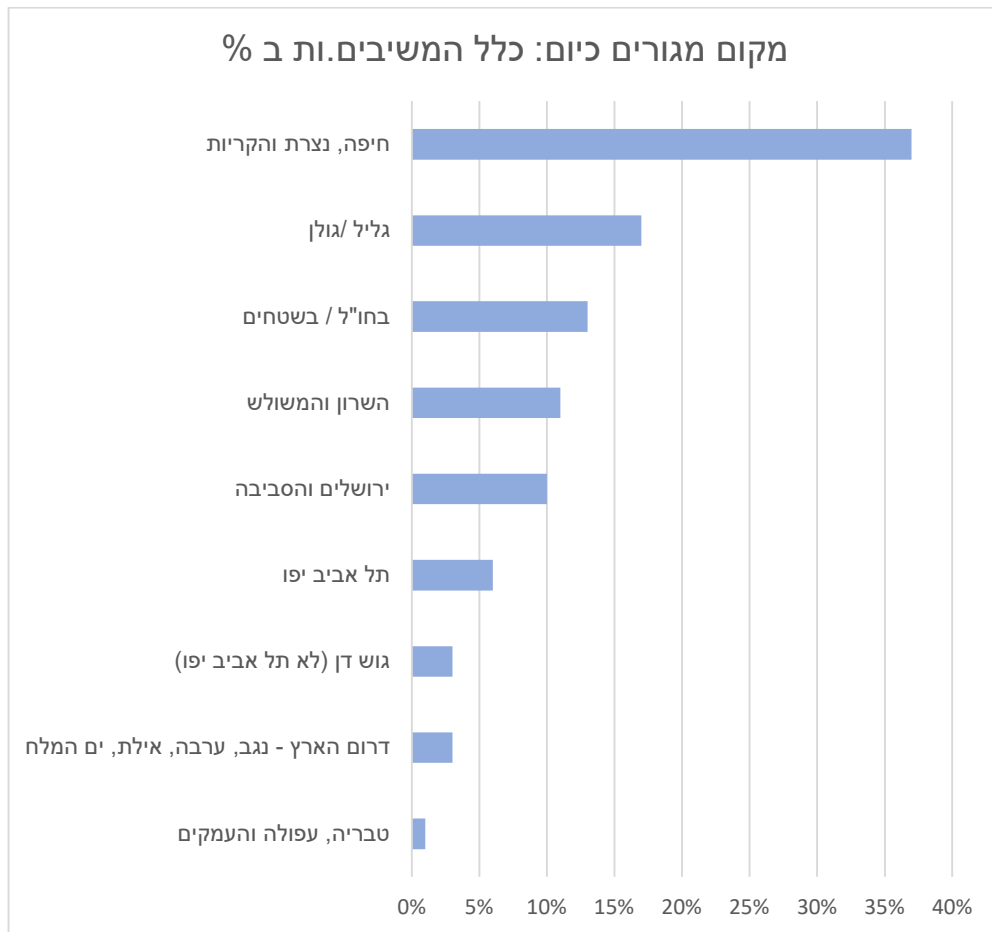
כאמור, בניתוח הנתונים נכללו תשובותיהם של 132 משיבים ומשיבות, בגילאי 16 (הגיל התחתון להכללה במחקר) עד 46. **גיל ממוצע : 23.54 גיל חציוני: 22** . בני.ות י 16 עד 19 מהווים 35% מכלל המשתתפים, בני.ות 20 עד 25 מהווים 34% מכלל המשתתפים, ובני.ות 26 ומעלה מהווים 31% מכלל המשתתפים. ניתן לשער שטווח הגילאים הצעיר של משתתפיות המחקר, משקף הן את הטיות המדגם (שהופץ ברשתות חברתיות ובשיטת 'כדור השלג'), והן את השינויים החלים בשנים האחרונות בחברה הערבית בישראל בהקשר לקהילת הלהט"ב, המאפשרים לחלק מבני.ות הדור הצעיר יותר להזדהות ולתקשר בנושאים הקשורים לזהותם המגדרית/מינית. במילים אחרות, להט"ב ומיעוטים מגדריים ומיניים מבוגרים יותר קיימים באוכלוסייה הערבית הכללית, בדיוק כפי שהם קיימים בכל אוכלוסייה ומגזר. אולם האפשרות האובייקטיבית והסובייקטיבית שלהם לתקשר את זהותם או להתארגן ברשתות ציבוריות של חברים.ות היא מצומצמת בהרבה. לעומתם, להט"ב צעירים, חשופים למקורות מידע וחיברות שונים, לרבות בתקשורת הדיגיטלית וברשתות החברתיות ולכן חשים יותר בנוח, בהשוואה לדור המבוגר, להזדהות ולתקשר בנושאי זהות המגדרית/מינית, ובכלל זה

להזדהות בסקר, לחבור ללהט"ב אחרים, ולדמיין אפשרות עתידית של חיים חופשיים, כפי שנראה בהמשך.

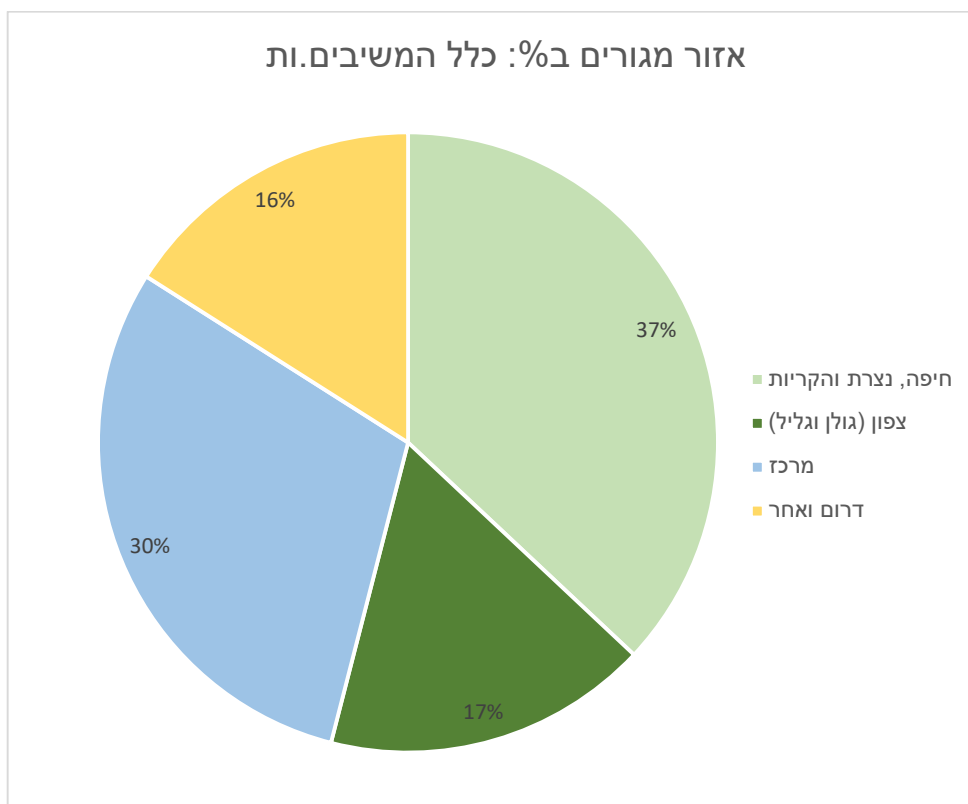

2. מקום מגורים

מרבית המשיבים.ות (54%) מתגוררים באזור הצפון, כאשר 37% מתוכם מתגוררים באזור חיפה, נצרת והקריות, ו 17% באזור הגליל והגולן. 17% מתגוררים כיום בחו"ל או בשטחים, 11% באזור המשולש והשרון, 10% בירושלים והסביבה, 6% בתל-אביב יפו, 3% באזור גוש דן, ו 3% בדרום הארץ.

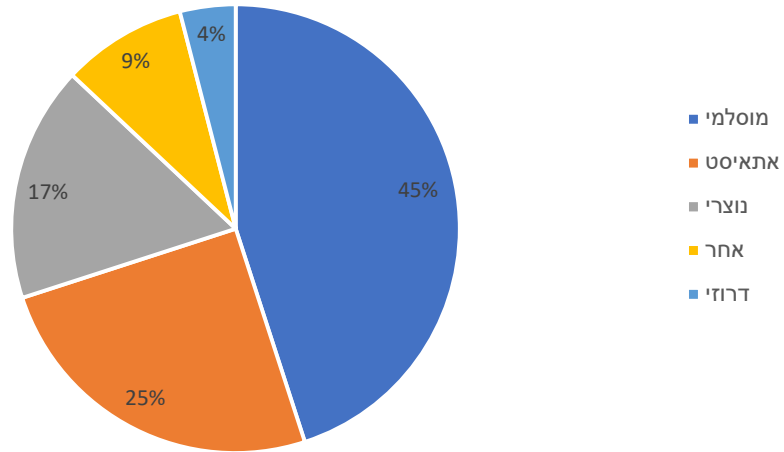

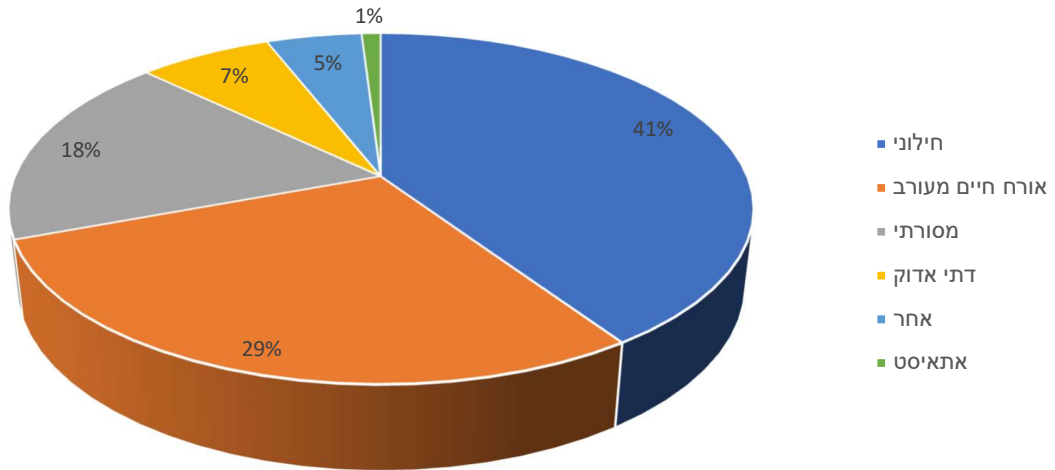
3. הזדהות דתית

45% מכלל המשיבים.ות מזדהים כמוסלמים, 17% כנוצרים, 4% כדרוזים, 25% כאתאיסטים, ו 9% כאחר. נתונים אלה משקפים שונות משמעותית ביחס לפיזור הקיים באוכלוסייה הערבית בישראל, שע"פ נתוני הלמ"ס (2021) כוללת כ 83.6% מוסלמים, 8.9% נוצרים, 7.3% דרוזים. ניתן להניח ע"פ נתונים אלה, חלק מהמזדהים כ'אתאיסטים' ו'אחר' נולדו בבית מוסלמי. ועדיין, ניכר כי שיעורם היחסי של נוצרים גבוה משמעותית משיעורם באוכלוסייה הכללית.

הזדהות דתית

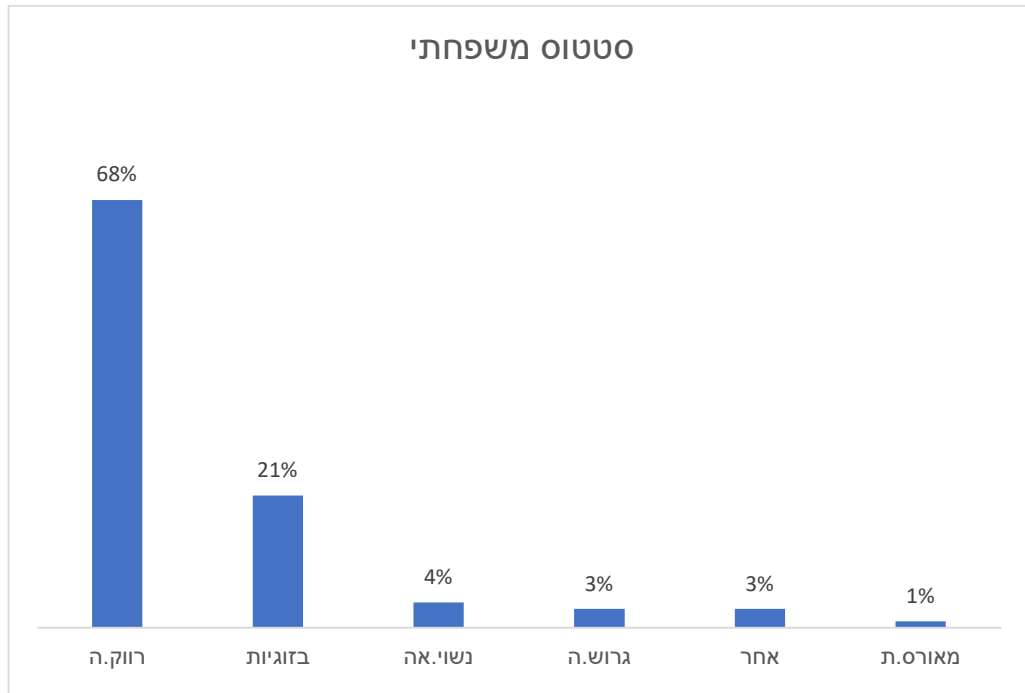

אורח חיים דתי/חילוני: כלל המשיבים.ות

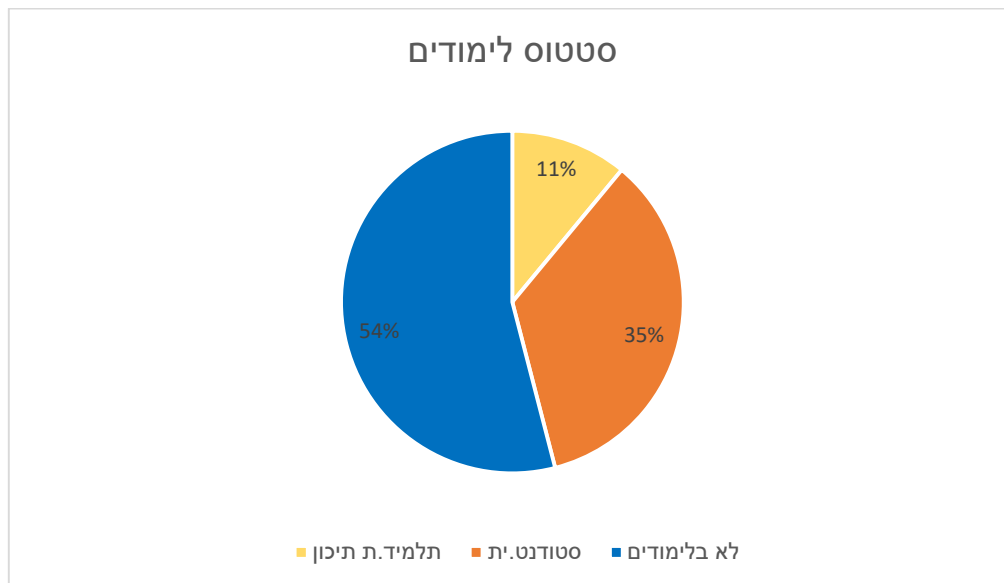
4. סטטוס משפחתי

רוב מכריע מבין המשיבים.ות (68%) הם/הן רווקים/.ת. כחמישית (21%) נמצאים בזוגיות, 4% נשואים.ות, 3% גרושים, 3% אחר, ו 1% מאורסת.

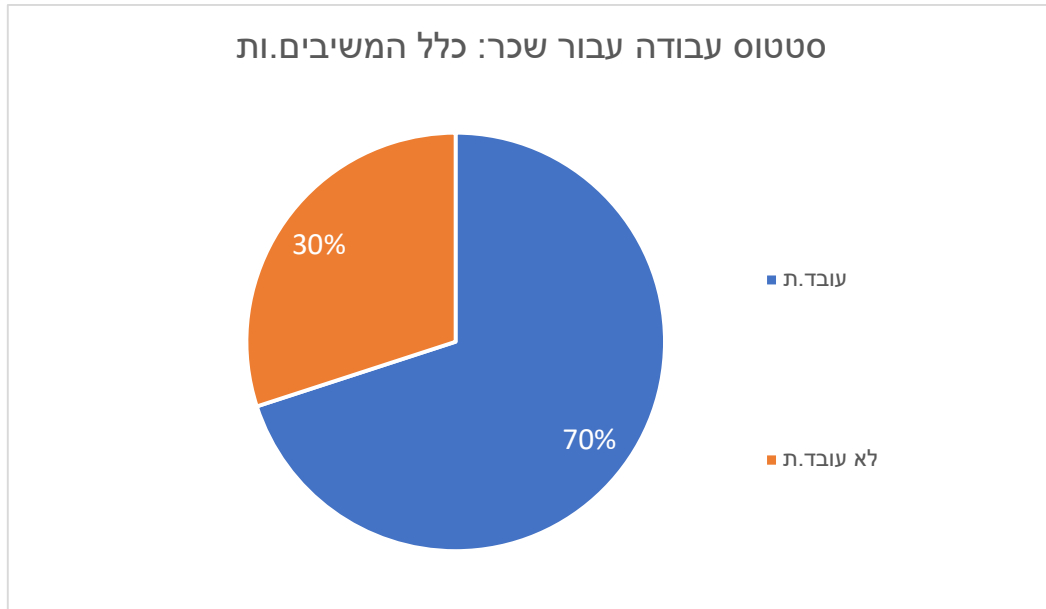

5. סטטוס לימודים ועבודה

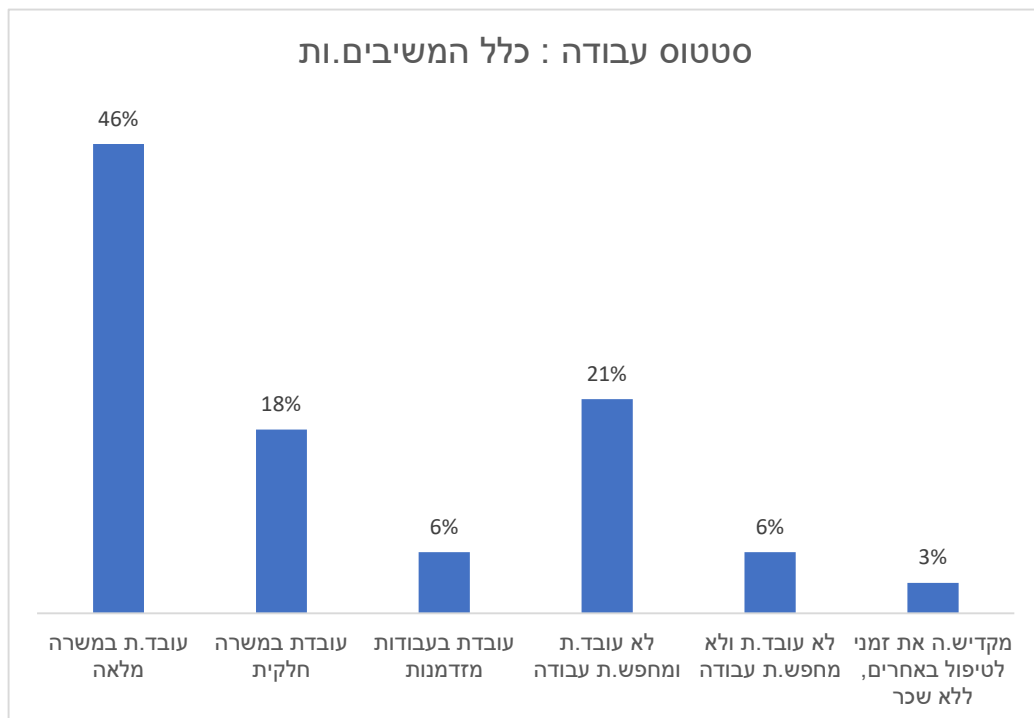
שיעור גבוה מקרב המשיבים הם סטודנטים ותלמידי תיכון (35% ו 11% בהתאמה)

70% מהמשיבים.ות עובדים.ות עבור שכר, בין אם במשרה מלאה או חלקית, ובין אם בעבודות מזדמנות. כשני שלישים מבין מי שאינם עובדים, מחפשים עבודה, וכשליש אינם מחפשים עבודה.

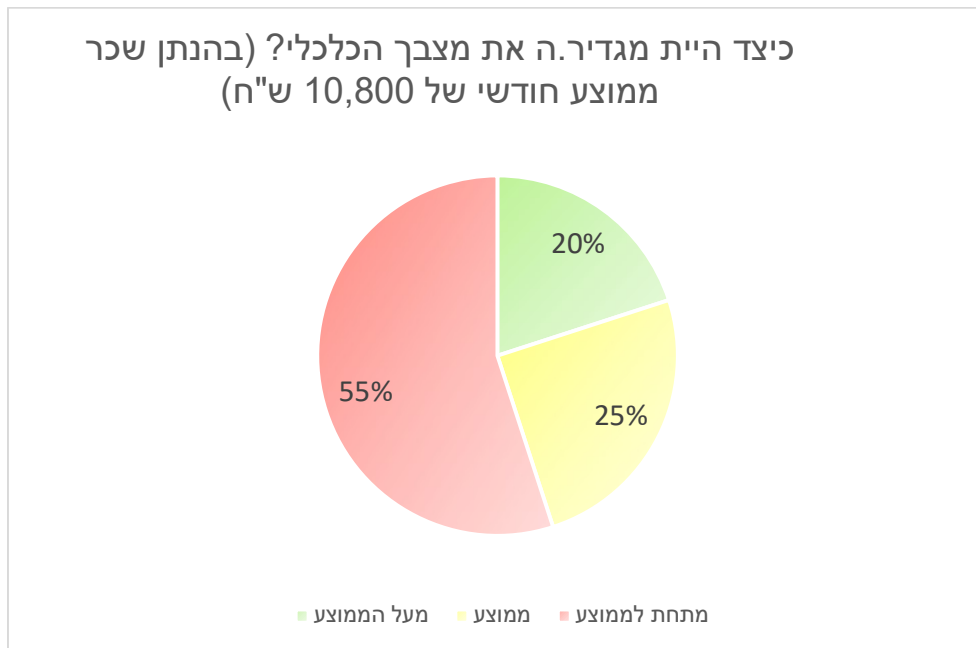

46% מהמשיבים.ות מועסקים במשרה מלאה, 18% במשרה חלקית, 6% בעבודות מזדמנות, ו 21% אינם עובדים ומחפשים עבודה.

6. מצב כלכלי

מרבית המשתתפים.ות (55%) מגדירים.ות את מצבן.ם הכלכלי מתחת לממוצע, 25% מגדירים.ות את מצבן.ם הכלכלי כממוצע, ו 20% מגדירים את מצבם כמעל הממוצע.

בחינת הממשק בין המצב הכלכלי לבין משתני גיל, מגדר, ונטייה מינית ממקדת את תשומת הלב בשלוש הקבוצות החלשות ביותר מבחינה כלכלית בתוך קהילת הלהט"ב הערבית: צעירים עד גיל 30, נשים לסביות, ואנשים על הקשת הטרונסית:

66% מהצעירים בגילאי 16-19 מגדירים את מצבם הכלכלי מתחת לממוצע.

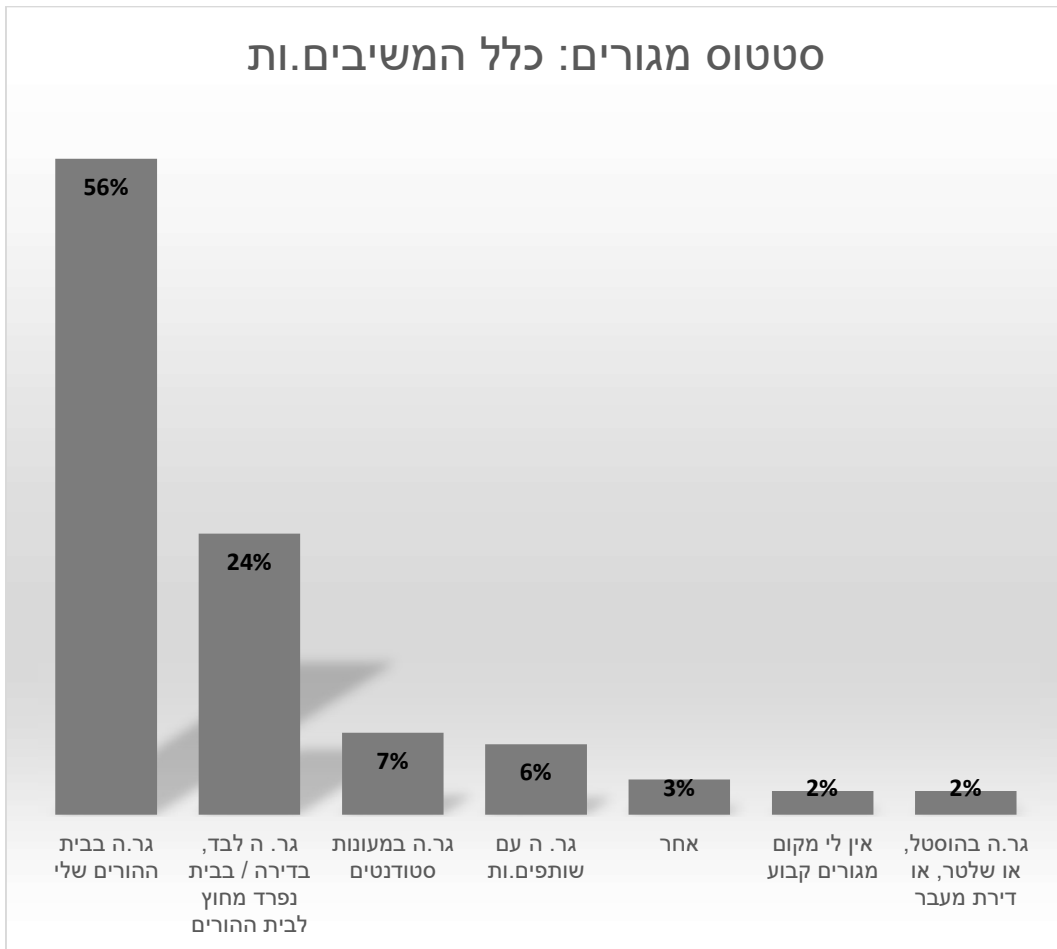
62% מבני 20-30 מגדירים את מצבם הכלכלי מתחת לממוצע.

בעוד שההבדלים בין קבוצות הגיל לא נמצאו מובהקים סטטיסטית (כפי הנראה בגלל מיעוט המשתתפים מקבוצות הגיל הבוגרות יותר), הרי שהבדלים מובהקים סטטיסטית נמצאו לגבי הקשר בין משתני מגדר ונטייה מינית, לבין מצב כלכלי:
62% מהנשים (לעומת 42% מהגברים) מגדירות את מצבן הכלכלי מתחת לממוצע.
92% ממי שמגדירים.ות עצמן כ'אחר' (לא 'גבר' ולא 'אישה') מגדירים.ות את מצבן הכלכלי כמתחת לממוצע.

71% ממי שמגדירים עצמם על הקשת הטרונסית מגדירים.ות את מצבן הכלכלי כמתחת לממוצע.

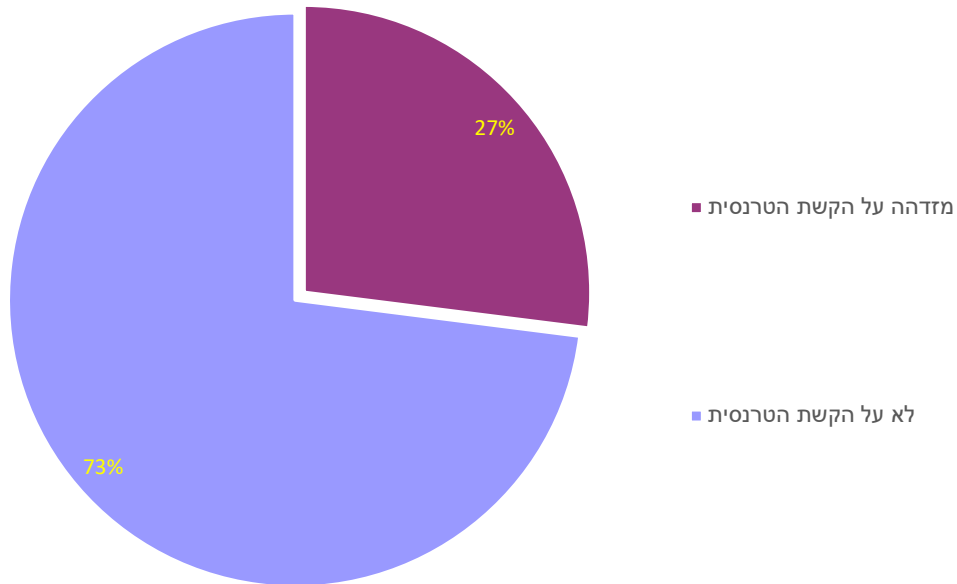
7. סטטוס מגורים

רוב המשיבים.ות (56%) מתגוררים בבית הוריהם, 24% מתגוררים לבד מחוץ לבית ההורים, 13% במעונות סטודנטים או עם שותפים.ות, ו 4% אין מקום מגורים קבוע, או מתגוררים בהוסטל/שלטר או דירת מעבר.

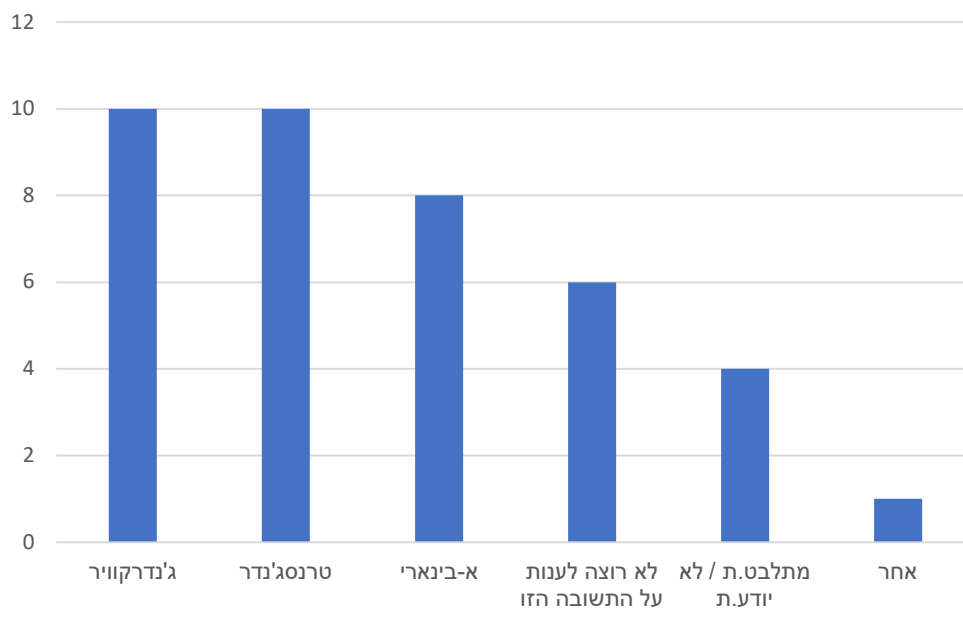

מזדהים.ות על הקשת הטרונסית מתוך כלל המשיבים.ות

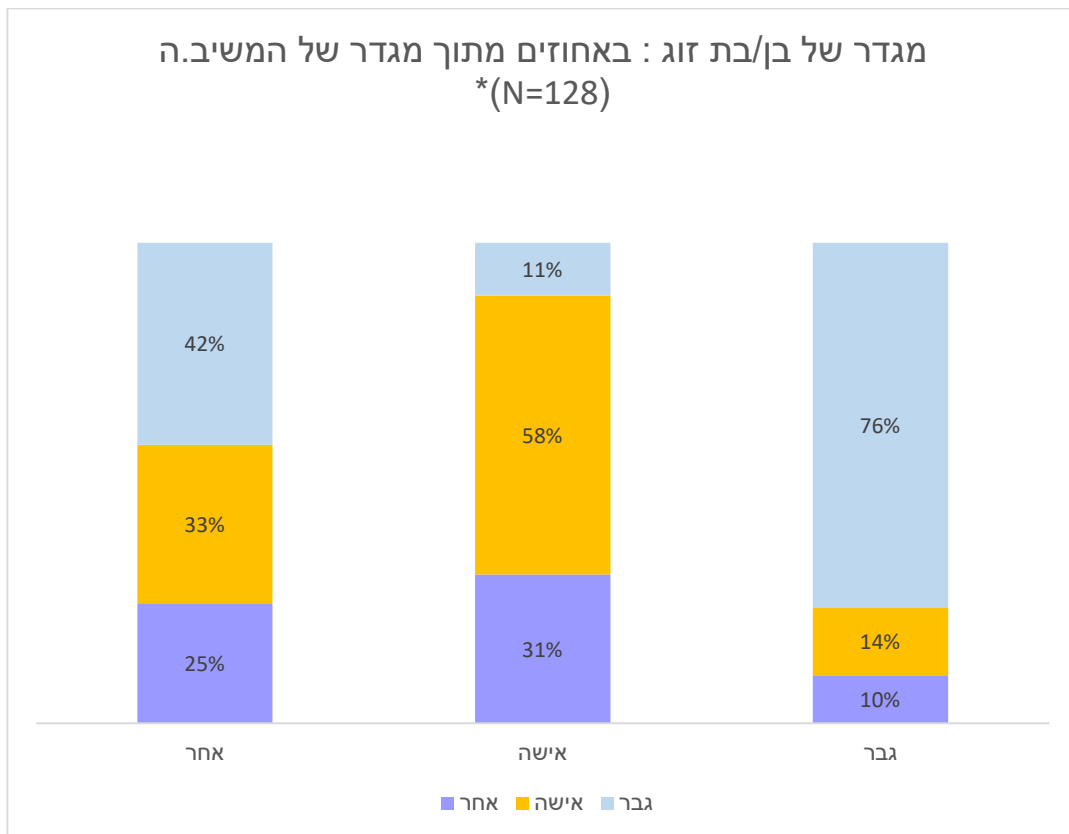
הזדהות מגדרית בקרב מי שאינם מזדהים לגבר' או אישה' (N=39)

בהצלבה בין הגדרה עצמית מגדרית, לבין הגדרת המגדר של בן/בת הזוג ניתן לראות הבדלים משמעותיים בין 'גברים', 'נשים', ו'אחרים'. בני הזוג של רוב גדול מקרב הגברים (76%) הם

גברים, כאשר 14% מקרב הגברים נמצאים בזוגיות עם אישה, ו 10% עם 'אחר'. לעומתם, רוב קטן יותר מבין הנשים (58%) נמצאות בזוגיות עם אישה, רק 11% עם גבר, ו 31% מבין הנשים נמצאות בזוגיות עם 'אחר'. נתונים אלה משקפים שיעורים גבוהים של מי שמגדירות ומגדירים עצמם כבי-סקסואלים. (19%) מהמשיבים. ות, והגדרות אחרות של נטיה מינית, כפי שנראה בסעיף 9 למטה.

*אישה - N=53, גבר - N=63, אחר - N=12

9. זהות מינית ונטייה מינית

בעוד שנראה כי דפוס ההזדהות המגדרית של להט"ב ערבים דומים לאלה המתועדים בקרב צעירים. ות במקומות אחרים בעולם, מממצאי המחקר מסתמן כי קיימים גם מספר מאפיינים 'מקומיים', הייחודיים למיעוטים מגדריים ומיניים בחברה הערבית בישראל. מאפיינים ייחודיים אלה בולטים במיוחד, כאשר בוחנים את הממשק בין משתני הזדהות מגדרית לבין משתני זהות מינית.

אחד הממצאים במחקר הראיונות, מתייחס לשפת ההגדרה העצמית של הזהות המינית בקרב המשתתפים. ות. במהלך הראיונות, חזרו על עצמם שלושה ביטויים מרכזיים המתייחסים להגדרה עצמית של זהות מינית, ושאינם נפוצים בשיח 'הכללי' על קטגוריות של זהות מינית: 'גבר שנמשך לגברים', 'מת'לי מ'לי מ'לי', ו'אישה שנמשכת לנשים'. שתי הראשונות מתייחסות לזהות מינית של גברים והשלישית לזהות מינית של נשים. ממצאי מחקר הראיונות וגם ממצאי מחקר הסקר, מצביעים כל כך ששלושת הקטגוריות מופיעות באופן מרכזי בשיח על זהות מינית בקרב חברות וחברי מיעוטים מיניים בחברה הערבית בישראל. (אנו בוחרים להשתמש במונח 'מיעוט מיני', במובחן מהמונח להט"ב, כדי לשקף את החוויה הסובייקטיבית של משתתפי המחקר שאינם מגדריים. ות. עצמם. כ'לסבית' או 'הומו', או 'טרנסג'נדר' או 'ביסקסואל.ית'). . כאמור, במהלך הראיונות השתמשו רבים מהמראיינים. ות. בקטגוריות אלה, בהתייחס לעצמם, או לאחרים, והבהירו שהם נמנעים להגדיר עצמם כהומו/גיי/לסבית/ביי. יתרה מזו, אחד הממצאים הבולטים בראיונות היה העיסוק המרכזי של המראיינים (בעיקר גברים סיסג'נדרים) בשאלת הגדרת הזהות המינית העצמית. שאלה זו מלווה רבים מהמראיינים משך שנים רבות בחייהם, ומעוררת לעיתים קרובות קונפליקט פנימי ותחושת חוסר וודאות ומצוקה. למשל, ראזי (שם בדוי) ארכיטקט בן 35, מישוב בצפון, מספר:

"הגדרת הזהות המינית או המגדרית שלי מכניסה אותי לקונפליקט דרמטי, [...] אני לא מבין מה אני, ולא יודע מה אני רוצה מעצמי ואיך להמשיך את החיים שלי, [...] הבלבול הזה גורם לי להרגיש בתסכול ואיבוד".

באופן דומה, פואד (שם בדוי) בן 30, רווק העוסק במסחר, מסביר כי הוא סובל מתחושת בלבול ומצוקה סביב הגדרת הזהות המינית שלו, באופן שמשקף אותו בתחומים רבים בחייו:

"אני לא מצליח לעשות שום דבר בחיים שלי, לפעמים מגיע למצב שאני לא יודע אם אבנה בית או לא, אני אתחתן או לא, ובשביל מה להשקיע ולהשקיע בבניית בית ובעיצוב שלו אם אני עדיין לא סגור עם עצמי מה אני רוצה מהחיים שלי"

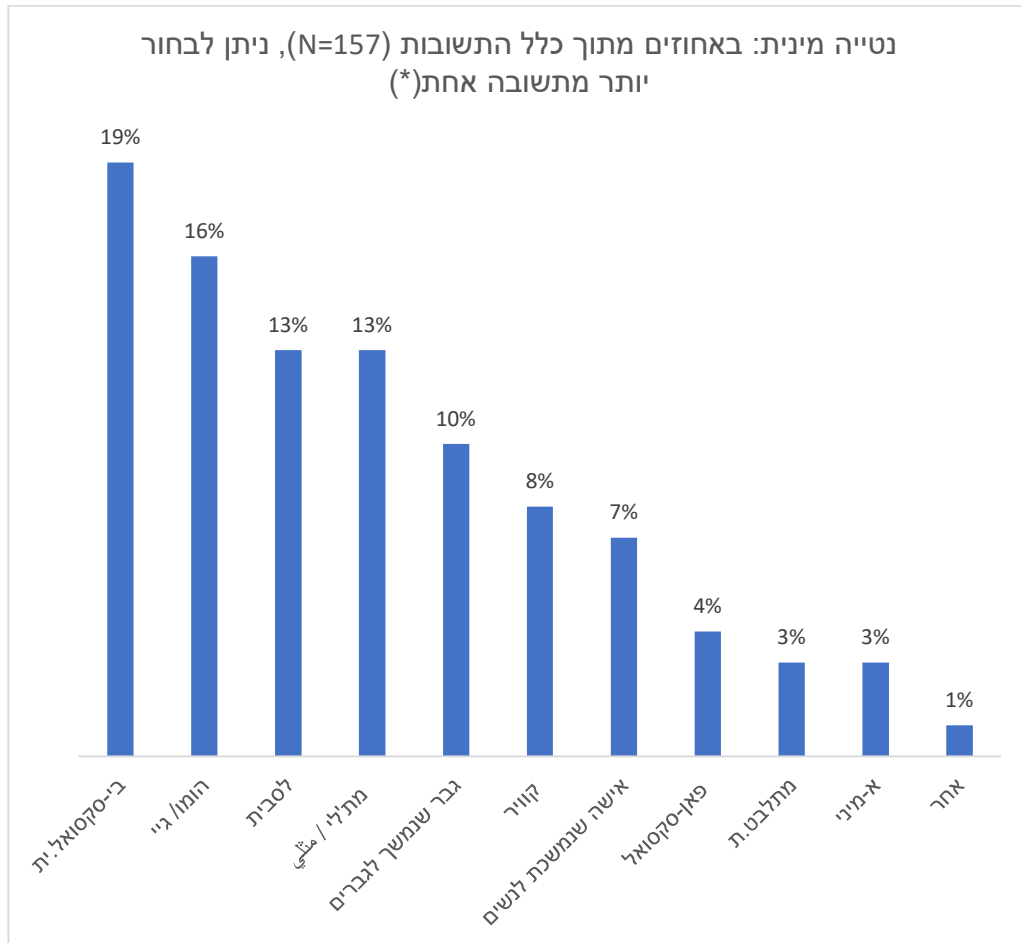
גם ראזי וגם פואד בוחרים להגדיר את עצמם כ"גבר שנמשך לגברים". שניהם בוחרים באופן מודע שלא להגדיר עצמם כ'הומו או גיי', למרות שלאורך השנים הם נמצאים ביחסים אינטימיים רק עם גברים. גם אמירה (שם בדוי), בת 23, סטודנטית, מסבירה מדוע היא אינה מגדירה עצמה כלסבית, למרות שעד כה לא היה לה קשר רומנטי או אינטימי עם גבר, ולמרות שהיא נמצאת כרגע בזוגיות עם אישה: "אני לא

אוהבת להגדיר את עצמי בצורה מוגבלת, מה זה משנה מה השם של זה? מבחינתי, אני פשוט 'אישה שנמשכת לנשים' [...]. אני לא אוהבת ששמים עלי תוויות ואני גם לא שמה תוויות על אחרים".

במובן הראשוני ביותר, שלושת המרואיינים בוחרים שלא להגדיר את הזהות המינית שלהם ביחס לקטגוריה של שייכות חברתית ו/או פוליטית רחבה יותר, כפי שמעצב שיח הזהויות המיניות הדומיננטי כיום. מבחינת חלק מהמרואיינים, הם אינם חלק מהקטגוריה של "להט"ב".

לעומתם, חלק מהמרואיינים (הגברים) מגדירים עצמם כ'מת'לי מְתְלִי'. בשונה מהביטוי 'גבר שנמשך לגברים' או 'אישה שנמשכת לנשים', הביטוי 'מת'לי מְתְלִי', שפירושו המילולי בשפה הערבית מתקשר לרעיון של "דומה לי", מציע תרגום לשוני ויותר מכך תרבותי לרעיון של הומו/גיי. במקור, המילה 'הומוסקסואל' תורגמה לשפה הערבית כ 'Shaz' – שפירושו סוטה. הביטוי 'מת'לי מְתְלִי' צמח בשפה הערבית כאלטרנטיבה למילה 'Shaz', המבטא משמעות חיובית. בהקשר הישראלי, הבחירה להגדרה עצמית כ הומו/גיי/מת'לי מְתְלִי' מבטאה עמדה של הזדהות עם הקטגוריה החברתית-הפוליטית הלהט"בית (בשונה מהבחירה ב'גבר שנמשך לגברים'). ולצד זאת, מי שבחר להגדיר עצמו מת'לי מְתְלִי מבטא גם את ההזדהות שלו עם הקבוצה הפרטיקולרית של הומואים ערבים.

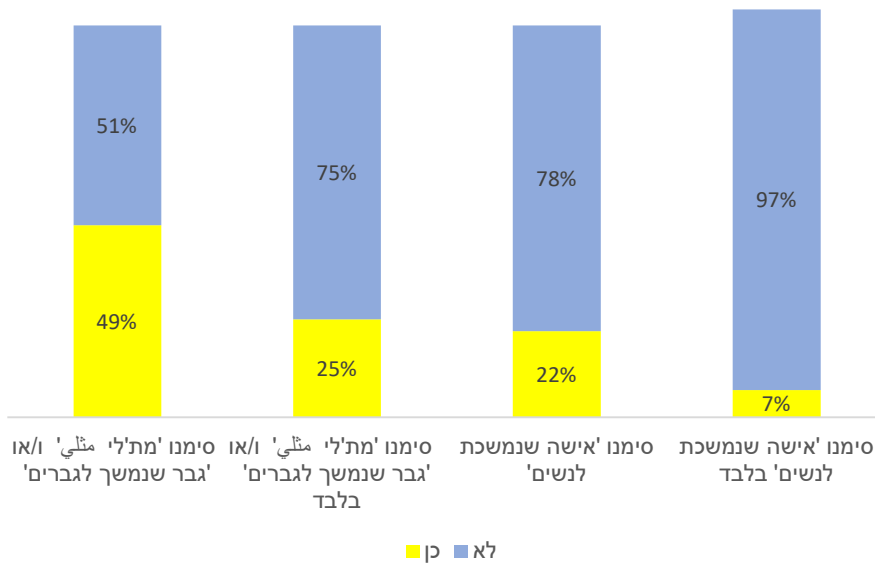
לאור ממצאי מחקר הראיונות בנושא הגדרה עצמית של זהות מינית, נכללו בשאלון הסקר גם שלוש 'הקטגוריות המקומיות' של זהות מינית שנזכרו לעיל, וזאת בנוסף לקטגוריות המקובלות במחקרים על דפוסי הזדהות מינית (הומו/גיי, לסבית, ביסקסואלית, קוויר, א-מינית, פאן-סקסואל). ממצאי הסקר מצביעים על מגמות מורכבות של הגדרה עצמית של הזהות המינית. בתשובה לשאלה: 'נכון להיום, כיצד את/ה מגדיר/ה את הנטייה המינית שלך?' (כאשר ניתן לבחור יותר מתשובה אחת), 10% מהתשובות היו 13% מהתשובות היו 'מת'לי מְתְלִי', 10% גבר שנמשך לגברים', 7% מהתשובות היו 'אישה שנמשכת לנשים'. כלומר: 30% מהתשובות כללו 'קטגוריות מקומיות' של זהות מינית, ו-17% מהתשובות כללו קטגוריות של זהות מינית שאינן מתייחסות לזהות פוליטית-חברתית הלהט"בית.

*בדיאגרמה זו, האחוזים חושבו מתוך סך התשובות שהתקבלו – כאשר סך התשובות (155=N) גבוה מסך המשיבים (130=N)

5% מהמשיבות סימנו שהן 'אישה שנמשכת לנשים' בלבד - כלומר לא בחרו באף קטגוריה אחרת של הזדהות, ו 22% מקרב המשיבות דיווחו שהנטייה המינית שלהן היא 'אישה שנמשכת לנשים' - ובנוסף גם קטגוריית משיכה מינית אחרת. 25% מהגברים סימנו שהם 'גבר שנמשך לגברים' ו/או מת'לי, ולא בחרו באף קטגוריה אחרת של הזדהות, ו 49% סימנו שהם 'גבר שנמשך לגברים' ו/או מת'לי ובנוסף הזדהו גם עם קטגוריה אחרת של משיכה מינית.

% ההזדהות עם קטגוריות נטייה מינית "מת'לי", "גבר
 שנמשך לגברים", "אישה שנמשכת לנשים": מתוך
 כלל המשיבים.ות

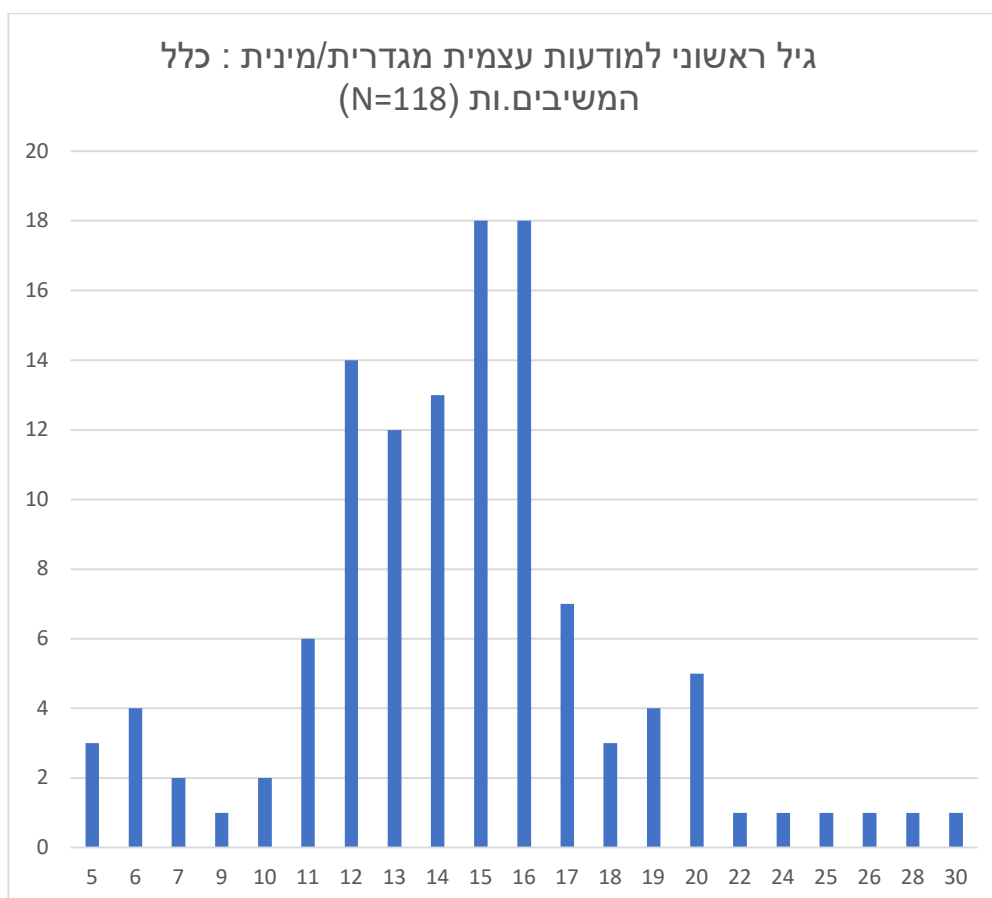

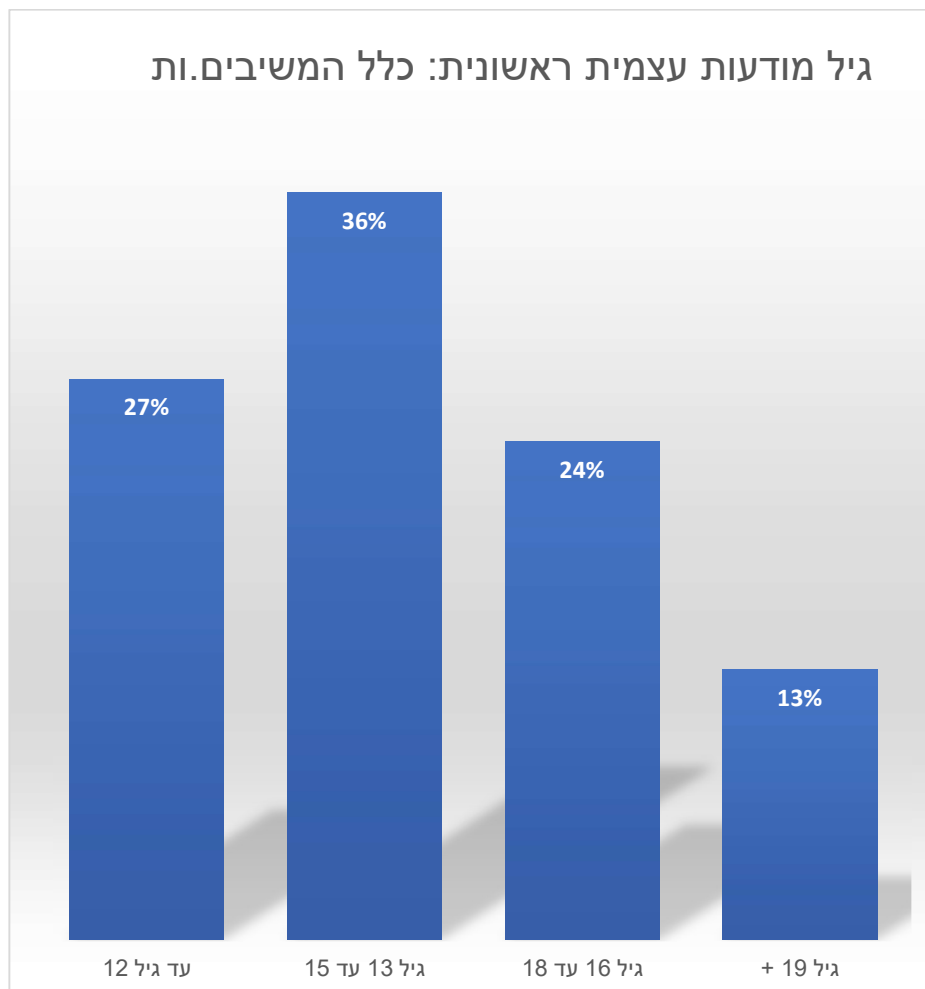
חלק שלישי: התנסויות, חוויות, תפיסות ועמדות הקשורות לזהות מינית/מגדרית

"[כילד צעיר] הייתי רוקדת ריקודי בטן, כבר מהגן. היו מזמינים אותי לרקוד, אבל אחר-כך היה חרם ולעג חברתי. אני מבולבלת בתור ילד[ה], לא יודעת מה אני עושה לא נכון. הבנתי שאני שונה, נשית. אמרו עלי 'הומו' אז חשבתי שאני הומו. לא ידעתי מה זה 'טרנסית' (אמנה, בת 28, מבית דתי, אחות מוסמכת ופעילה חברתית, אישה טרנסית)

10. גיל מודעת עצמית ראשונית לזהות מינית / מגדרית

רוב מכריע מבין משתתפיות המחקר מספרים על מודעות עצמית לזהות המגדרית/מינית בגילאים צעירים. נתון זה מופיע כמעט בכל הראיונות, והוא נתמך ע"י ממצאי הסקר שמתעדים ששיעורים גבוהים מקרב חברי.ות הקהילה חיים מגיל צעיר יחסית עם הידיעה "שמשהו אצלם שונה", והשונות הזו היא מקור למצוקה ודאגה עמוקה אצלם, ולעיתים גם אצל הסביבה הקרובה שלהם. 27% מהמשיבים.ות היו מודעים לזהותם המינית/מגדרית לפני גיל 12, 36% בין גיל 13 ל-15, 24% בין גיל 14 ל-16, ו-13% בלבד בגיל 19 ומעלה.

העובדה ששיעורים גבוהים מקרב המשיבים.ות היו מודעים באופן ראשוני לזהותם, מזמינה כמה כיווני מחשבה והתערבות. ראשית, נתונים אלה משקפים תמונת מצב שבה להט"ב רבים זקוקים למענה קשוב במערכות החינוך היסודי, בחטיבות הצעירות ובתיכונים. שנית, כאשר מצליבים את הנתון על גיל מודעות עצמית צעיר, עם הנתון על החיים בארון, מתקבלת תמונת מצב עגומה, שבה להט"בים רבים חיים משך תקופות זמן ממושכות מאוד, כבר מגיל צעיר מאוד, מתוך חשש ובושה, בבדידות ובמצוקות בהקשר לזהותם המגדרית. תמונת מצב כפולה זו דורשת פיתוח מענים מותאמים ללהט"ב ערבים, צעירים וצעירות, מתוך הקהילה הסובבת, הן במערכות החינוך והן במשפחה .

11. האם אתה בוחר לחיות את חיך 'מחוץ לארון'?

"רק לאמא שלי סיפרתי, גם כי היא יותר פתוחה מאבא, וגם כי אני יודעת שהיא סומכת עלי שלא אבייש את המשפחה. לאבא לא אספר, וגם היא לא תספר לו. חוץ ממנה לא סיפרתי לאף אחד במשפחה. יש לי חברים שלומדים איתי [באוניברסיטה] והם גם קווירים, אז הם יודעים" (אמירה, בת 23, סטודנטית, בזוגיות עם אישה).

"הרבה שנים ניסיתי להסתיר את מי שאני [...], בתיכון לא יכולתי לשתף אף אחד בכל העולם. יכולתי להיות בקשר חברתי עם חבר או שניים, אבל לעולם לא לדבר על הנושא של זהות מינית או מגדרית. הרבה שנים ככה. בחוץ אני עם מסיכה, כאילו גבר [...]. רק אחרי גיל עשרים אני בוחרת להיות מי שאני" (אמנה, בת 28, מבית דתי, אחות מוסמכת ופעילה חברתית, אישה טרנסית).

"אם ידעו עלי במשפחה, אני מאמין שיאימו לרצוח אותי" ( )

"שיתפתי רק אחות אחת שלי. שתי אחיות אחרות ואח לא שיתפתי. ולא שיתפתי אף אחד אחר במשפחה. גם את רוב החברים לא שיתפתי רק שני החברים הקרובים ביותר" (סטודנטית, בת 25, גרה בבית ההורים).

מחקרים שבחנו את ההשפעה של החיים 'מחוץ לארון'/'בתוך הארון' על מדדים של בריאות ורווחה נפשית, מצביעים על הסיכונים ועל הנטל הבריאותי ונפשי של ה'חיים בארון' עבור להט"ב. סיכונים ומחירים אלה נגזרים מהעובדה שהחיים 'בארון' כרוכים לעיתים קרובות בתחושות ורגשות שליליים כלפי העצמי (בושה, אשמה סלידה עצמית), ובמצבי תעוקה ודחק הקשורים בחשש מחשיפה או גילוי, לעיתים לצד פחד ממשי מפגיעה פיזית או מהפלה. בנוסף, החיים בארון, מעצם הגדרתם, כרוכים בחוויות של בדידות וניכור חברתי, המהוות גורם סיכון נוסף. יחד עם זאת, גם 'היציאה מהארון' יוצרת סיכונים ממשיים עבור בריאות ורווחתו הנפשית של הפרט, בעיקר כתוצאה מהתמודדות עם גילוי להט"ב בפוביה.³

להט"ב ערבים, כפי שעולה ממצאי המחקר, בוחרים לעיתים קרובות להסתיר את זהותם המינית, הן מהסביבה הקרובה, והן ממעגלים חברתיים רחוקים יותר. ממצא זה בלט גם בראיונות וגם בתשובות שהתקבלו בשאלון הסקר. ממחקר הראיונות עלה כי הסיבות המרכזיות לבחירה בחיים בארון הן: חשש מאי-קבלה של הסביבה, חשש מדחייה חברתית ורגשית, פחד מפני פגיעה פיזית עד כדי רצח, ותחושה אינהרנטית של אמביבלנטיות סביב הזדהות עם ערכים דתיים ו/או מסורתיים (בושה, אשמה, בלבול, סלידה עצמית) שאינה מאפשרת לתקשר בנושא עם הסביבה.

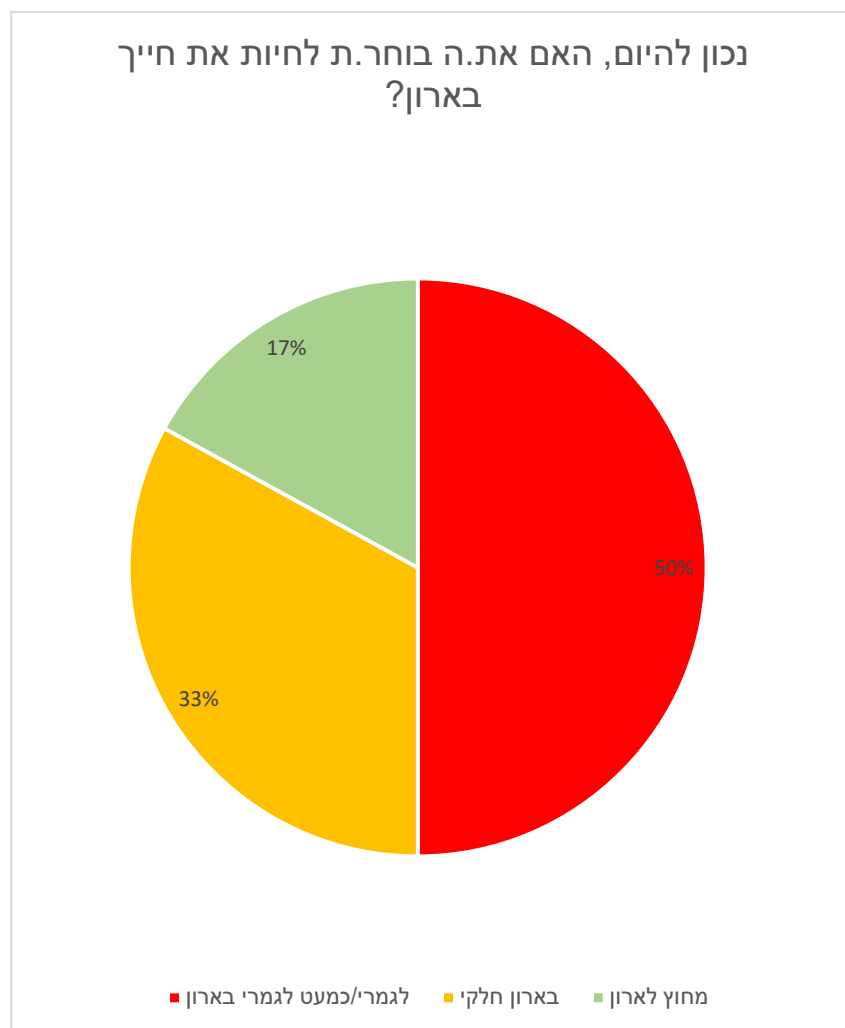
ממצאי מחקר הראיונות מקבלים משנה תוקף בנתוני מחקר הסקר. ראשית, שיעורים גבוהים מקרב המשיבים. ות מדווחים כי הם בוחרים לחיות את חייהם ב'ארון'. למעשה, 17% בלבד מתוך המשיבים. ות

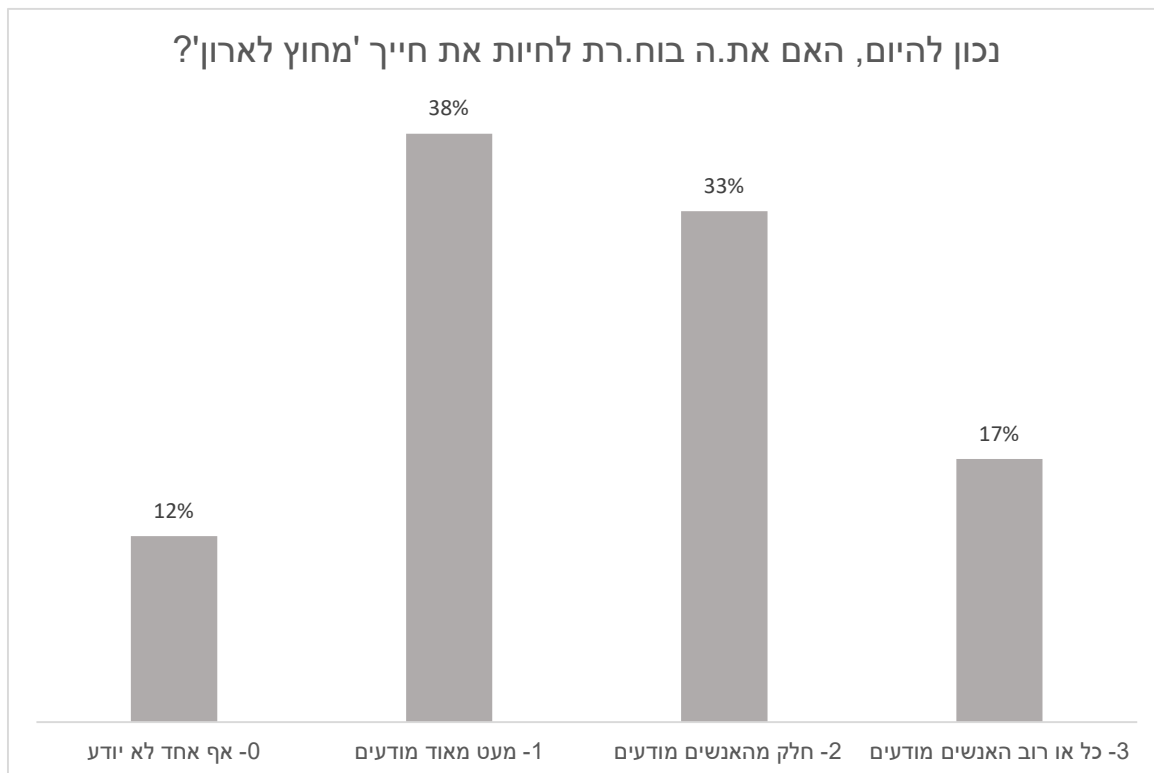
³ ראו למשל:

Alexandra Suppes, Joanneke van der Toorn, Christopher T. Begeny, (2021) Unhealthy closets, discriminatory dwellings: The mental health benefits and costs of being open about one's sexual minority status, Social Science & Medicine, Volume 285, 114286

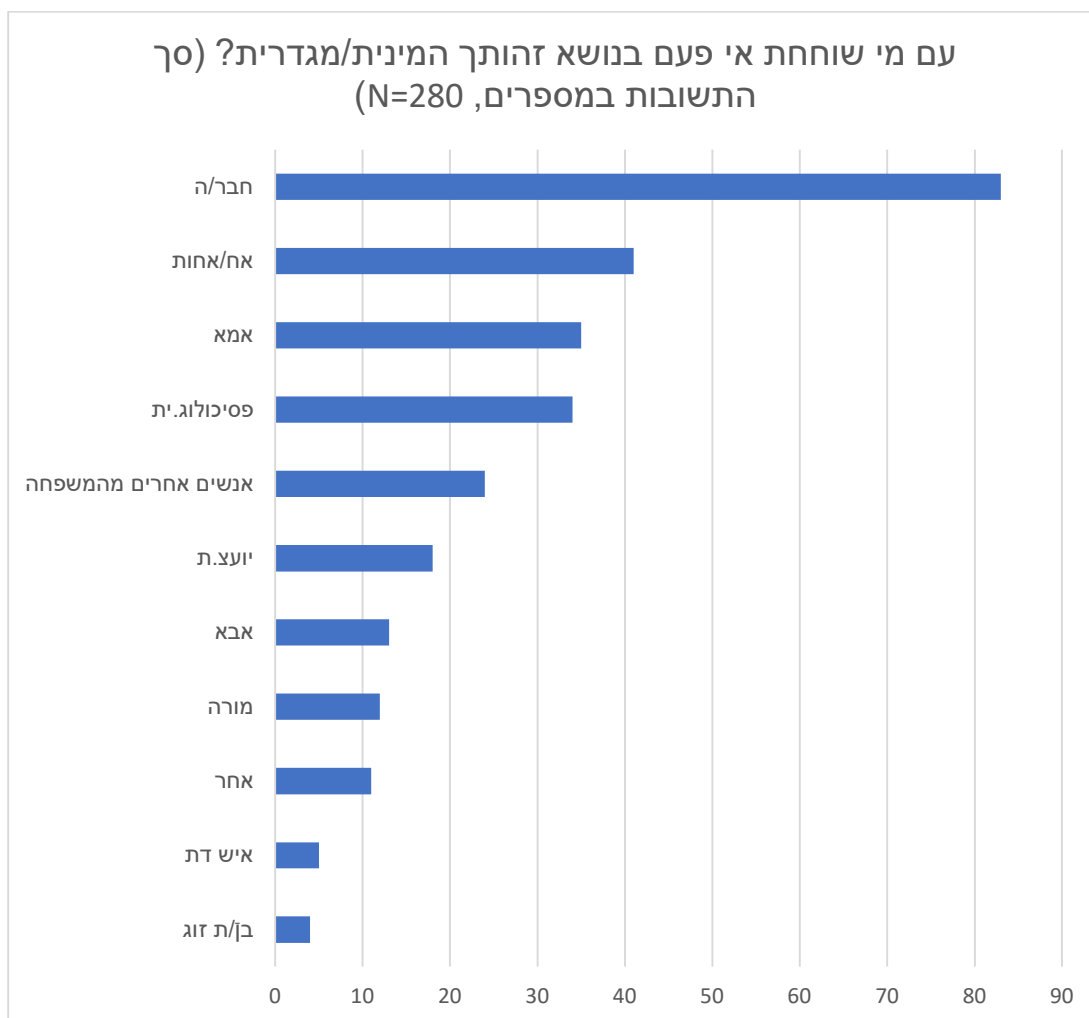

דיווחו שהם חיים את חייהם 'מחוץ לארון'. לעומתם, 50% מהמשיבים.ות דיווחו שהם בוחרים לחיות את חייהם לגמרי בארון, או כמעט לגמרי בארון (12% דיווחו כי אף אחד לא יודע על זהותם המינית, ו 38% דיווחו כי מעט מאוד יודעים). בתוֹך, כשליש דיווחו כי הם מחוץ לארון באופן חלקי בלבד (33%- 'חלק מהאנשים מודעים'). נדגיש כי נתונים אלה, בסבירות גבוהה, משקפים הטיה באופן שנותן ביטוי יתר למי שנמצאים מחוץ לארון. מכיוון שעצם הנגישות לסקר מצריכה מידה מסוימת של קשר לרשתות החברתיות שדרכן הופץ השאלון ומכיוון שסביר שחלק ניכר מבין מי שנמצאים בארון חוששים להיחשף ולכן נמנעים מהשתתפות במחקר, ניתן להניח ששיעורים גבוהים יותר מאלה שתועדו במחקר הם להט"ב החיים בארון. הטיה זו מעצימה עוד יותר את משמעות הנתונים הנחשפים במחקר ביחס לשיעורם של להט"ב ערבים בארון .

מבין מי ששיתפו אחרים בנושאים הקשורים לזהותם המינית (מי שסיפרו לאדם אחד לפחות), ניכר כי הקבוצה החברתית שאותה נוטים לשתף יותר מכל, בפער משמעותי בהשוואה לכל האחרים הם חברים/ות (83 משיבים.ות שיתפו לפחות חברה/אחד), 21% שיתפו אך ורק חברים/ות ולא אף אחד אחר. בהצלבה עם ממצאי הראיונות, ניתן לשער כי בחלק בלתי מבוטל מהמקרים, החברים.ות אותם משתפים הם עצמם חברי הקהילה. לאחר מכן, הנטייה היא לשתף אחים/אחיות (41 מהמשיבים.ות שיתפו אח או אחות), 35 משיבים שיתפו את אמם (בהשוואה ל 13 בלבד מתוך כל המשיבים ששיתפו את האב, ו 24 ששיתפו אחרים מהמשפחה) 34 שיתפו פסיכולוג.ית, 18 שיתפו יועצ.ת, 12 שיתפו מורה, ו 5 שיתפו איש דת.

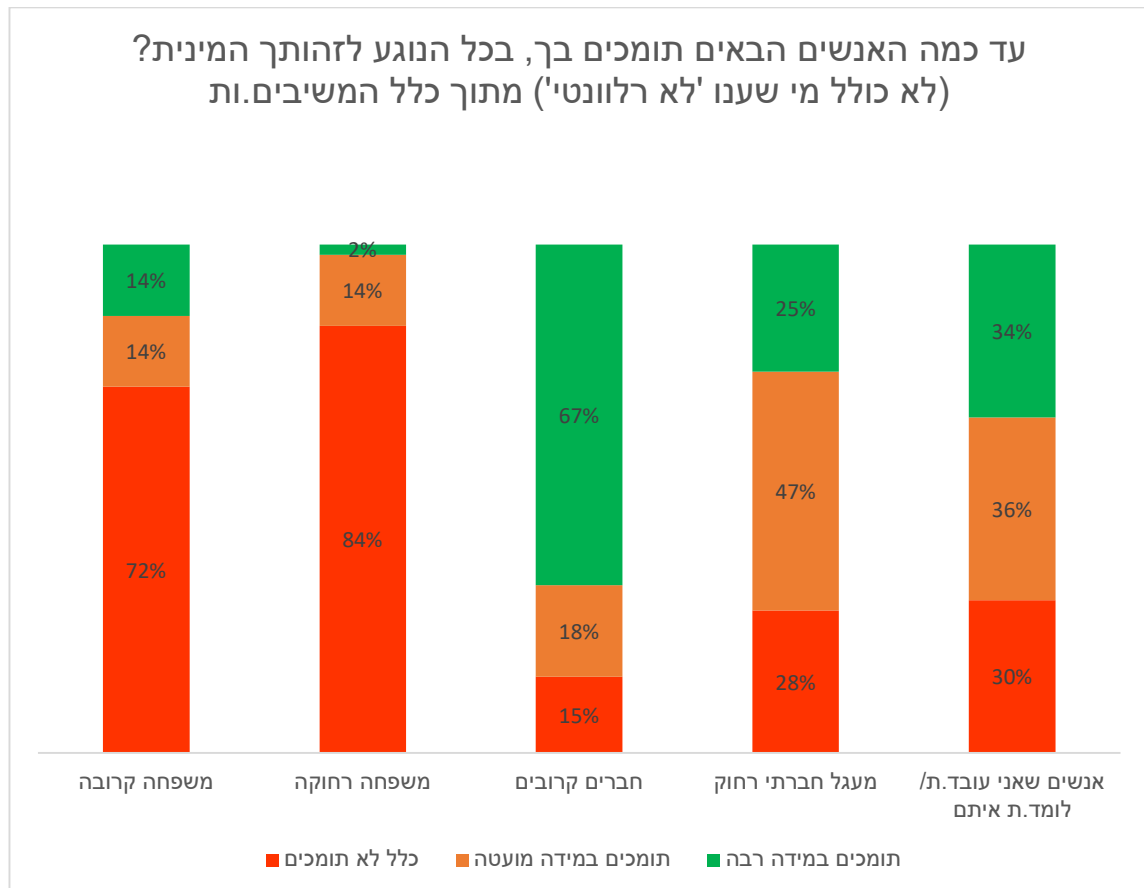

12. עד כמה תומכים בך בהקשר לזהותך המינית/מגדרית?

"היו אומרים לי 'בת', 'הומו', בשכונה, בביה"ס, גם סבא שלי. הייתה בי עדינות בקול, בתנועות גוף, לא אהבתי כדורגל, התנהגות נשית. זה פגם, זה מוצא שם רע למשפחה. אז מתקנים את זה באלימות. גם אלימות מילולית- תהיה כמו גבר, אל תלך עם הבנות, 'באנותי', קללות. וגם אלימות פיזית- להרביץ. כל עוד אני לא משתנה, האלימות עולה דרגה. אין 'שיחה'. יש 'אני רוצה שאתה תתנהג ככה. תהיה ככה.' (אמנה, בת 28, מבית דתי, אחות מוסמכת ופעילה חברתית, אישה טרנסית)

בתשובה לשאלה 'עד כמה האנשים הבאים תומכים בך בכל הנוגע לזהותך המינית?', מדווחים 72% ו 84% מהמשיבים. 84% כי משפחתם הקרובה והרחוקה (בהתאמה) אינה תומכת בהם כלל. בהלימה עם הנתונים למעלה בנוגע לאנשים שאותם בוחרים לשתף, 67% מהמשיבים. 72% מדווחים כי הם מקבלים תמיכה במידה רבה מחברים. נתונים אלה משקפים את הקושי העצום של להט"ב ערבים בהתמודדות היומיות בסביבה משפחתית שאינה תומכת כלל בבני המשפחה הלט"ב. אין ספק כי קשרים משפחתיים

תומכים- בעיקר בסביבה מסורתית שבה שמעצימה את מרכזיות המשפחה בחיי הפרט- הם רכיב משמעותי ביותר לקידום תחושת הרווחה של הפרט. היעדרה של תמיכה כזו באופן כה מובהק, מחדדת את הצורך ביצירת התנאים לשינוי חברתי מטיב ביחס של החברה הערבית לחברות וחברי מיעוטים מיניים ומגדריים.

13. חוויית ותפיסות עצמיות ביחס לזהות המינית/מגדרית

אחד הממצאים המעניינים במחקר הוא תמונת המצב המורכבת המשתקפת במגוון חוויית ותפיסות עצמיות – לעיתים סותרות- של הזהות המינית/מגדרית. תמונת מצב מורכבת זו, מאפשרת למפות את אזורי הפגיעות והמצוקה בקהילה מחד, ואת אזורי החוסן העוצמה מאידך.

במחקר הסקר, נבחנה מידת ההזדהות של המשתתפים.ות עם היגדים שונים המתייחסים לתחושות וחוויית שלהם. הנוגעות לזהות עצמית מינית ומגדרית. השאלה הציגה שני היגדים חיוביים ('רוב הזמן אני מרגישה שלם/בנוח עם מי שאני מבחינת הזהות המגדרית/מינית שלי' ו'רוב הזמן אני גאה להיות מי שאני מבחינת הזהות המגדרית/מינית שלי') ושני הגידים שליליים ('רוב הזמן הזהות המגדרית/מינית שלי היא מקור למצוקה בחיים שלי', ו'רוב הזמן אני מרגישה בושה או אשמה ביחס לזהות המגדרית/מינית

שלי') ושתי שאלות נוספות: 'הזהות המגדרית/מינית שלי היא נושא מרכזי בחיים שלי (נושא חשוב לי, שמעסיק אותי)' ו'הייתי רוצה להרגיש טוב יותר/ בנוח יותר לגבי הזהות המגדרית/מינית שלי'.

בחינה אינגרטיבית של מכלול התגובות שהתקבלו לששת ההיגדים מעלה את הממצאים הבאים:

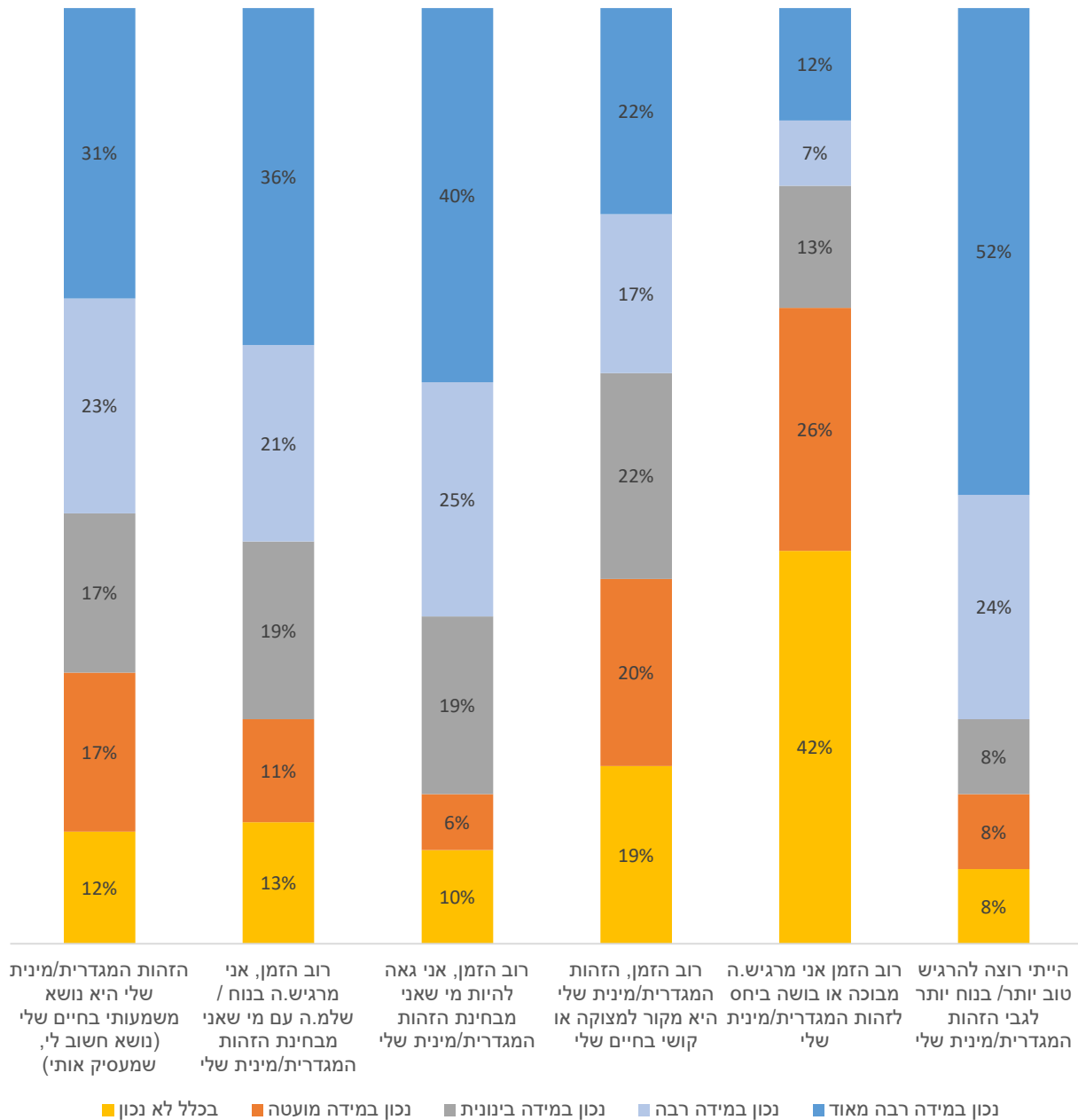
ראשית, עבור רוב מכריע של המשיבים.ות (88%), העיסוק בזהות המגדרית היא נושא מרכזי בחייהם. מתוכם, 54% הזדהו במידה רבה מאוד/רבה עם היגד זה, 17% במידה בינונית, ו 17% במידה מועטה ורק 12% בלבד לא הזדהו כלל עם אמירה זו.

שנית, מתוך ששת ההיגדים, ההיגד שעמו הזדהו הכי הרבה משיבים הוא 'הייתי רוצה להרגיש טוב יותר/בנוח יותר לגבי הזהות המינית/מגדרית שלי'. רוב כמעט מוחלט - 92% - הזדהו במידה כלשהי עם אמירה זו, כאשר 72% הזדהו עם אמירה זו במידה רבה מאוד/רבה.

שלישית, השוואת התגובות להיגדים החיוביים והשליליים מעלה כי שני ההיגדים החיוביים עוררו מידת הזדהות רבה יותר מההיגדים שליליים. מבין ארבעת ההיגדים הללו (שליליים/חיוביים), ההיגד שאיתו הזדהו הכי הרבה משיבים.ות הוא 'רוב הזמן אני גאה להיות מי שאני מבחינת הזהות המגדרית/מינית שלי' (הזדהו במידה רבה מאוד/רבה 65%), ואחריו 'רוב הזמן אני מרגישה שלמה/בנוח עם מי שאני' (57% הזדהו במידה רבה מאוד/רבה).

יחד עם זאת, רוב המשיבים.ות הזדהו גם, במידה כלשהי, עם ההיגדים השליליים. למשל, 81% הזדהו במידה כלשהי עם האמירה 'רוב הזמן הזהות המגדרית/מינית שלי היא מקור למצוקה בחיים שלי' (כאשר 61% מתוכם הזדהו במידה רבה/רבה מאוד/בינונית). ו 58% הזדהו במידה כלשהי עם האמירה 'רוב הזמן אני מרגישה בוש/אשמה ביחס לזהות המגדרית/מינית שלי', כאשר 32% מתוכם הזדהו עם אמירה זו במידה רבה מאוד/רבה/ בינונית.

באיזו מידה אתה מזדהה עם המשפטים הבאים?

14. חוויות להט"בופוביות*

*להט"בופוביה – פחד, רתיעה או סלידה מלהט"ב, הבאים לידי ביטוי באפליה, דחייה, שנאה, זלזול או תוקפנות מילולית או פיזית .

" [...] גם האחיות הצעירות שלי השתתפו בחרם עלי. העליבו אותי כל הזמן. בבית, בשכונה, בביה"ס. אלימות מילולית, קללות. אלימות פיזית, ברור, זה דבר רגיל, כל הזמן. הייתי בוכה כל הזמן. עד כיתה י' התנהגתי בצורה נשית, איך שהרגשתי, למרות שקיבלתי מלא מכות, גם בביה"ס. אבל לא הרגשתי שאני יכולה או רוצה לשנות. [אח"כ ניסיתי כמה שנים לרצות את ההורים, ואז אהבו אותי, קיבלתי מלא מחמאות, נהייתי 'גבר']. מגיל עשרים ומשהו, אני בוחרת להיות מי שאני. מקבלת הרבה אלימות מהסביבה, אבל עומדת על שלי " (אמנה, בת 28, מבית דתי, אחות מוסמכת ופעילה חברתית, אישה טרנסית)

"אני רוצה לשתף שמצב להט"ב בכפרים הדרוזים זקוק לעזרה בדחיפות" (תגובה מילולית בסקר)

מנתוני המחקר בנושא להט"בופוביה עולה תמונה קשה מאוד, המדגישה את הצורך הדחוף בפיתוח מהלכים מעשיים לשינוי מערכתי מקיף בנושא זה. **המחקר מראה שרוב חברי.ות הקהילה חשופים ללהט"בופוביה בתדירות גבוהה, בכל המרחבים:** בבית, באינטראקציות משפחתיות, בבי"ס מול תלמידים אחרים ומול צוות ההוראה, בשכונה, ברשתות החברתיות, ובמרחב הציבורי הכללי. כלומר, בכל המרחבים, הן הפרטיים והן הציבוריים, נאלצים להט"ב ערבים להתמודד **כעניין בשגרה – כמעט תמיד, לעיתים קרובות** -- עם גילויי עוינות, תוקפנות, ולעיתים גם אלימות, בין אם שמופנים אליהם באופן ישיר, ובין אם הם חשופים להם בסביבתם הקרובה.

למעשה, ע"פ נתוני המחקר נראה שנכון להיום, כמעט ולא קיים מרחב בטוח, שבו יכולים להט"ב ערבים לחוש מוגנים מפני גילויי להט"בופוביה.

הזירות הקשות ביותר בהם מתקיימת עצימות גבוהה של גילויים להט"בופוביים הן ביה"ס, הישוב/שכונת המגורים, והבית.

הקבוצה החשופה ללהט"בופוביה בעצימות הגבוהה ביותר הם בני.ות 19-16. ממוצע החשיפה האישית להט"בופוביה בקבוצת גיל זו הייתה 2.8 (בסולם של 1 עד 5) בהשוואה ל 2.5 בקבוצת הגיל האחרות.

88% נחשפו ללהט"בופוביה בביה"ס ע"י תלמידים אחרים. 67% סבלו באופן אישי מלהט"בופוביה המופנית כלפיהם מצד תלמידי ביה"ס. בנוסף, 45% סבלו מלהט"בופוביה שהופנתה כליהם ע"י צוות ההוראה בביה"ס. 22% מדווחים שסבלו להט"בופוביה מצוות ההוראה, כמעט תמיד או לעיתים קרובות.

84% נחשפו ללהט"בופוביה בשכונה/ישוב בו גדלו. 61% סבלו באופן אישי מלהט"בופוביה שהופנתה כלפיהם בשכונה / בישוב בו גדלו. 36% מדווחים שהם סבלו אישית מלהט"בופוביה בישוב/בשכונה - כמעט תמיד, או לעיתים קרובות.

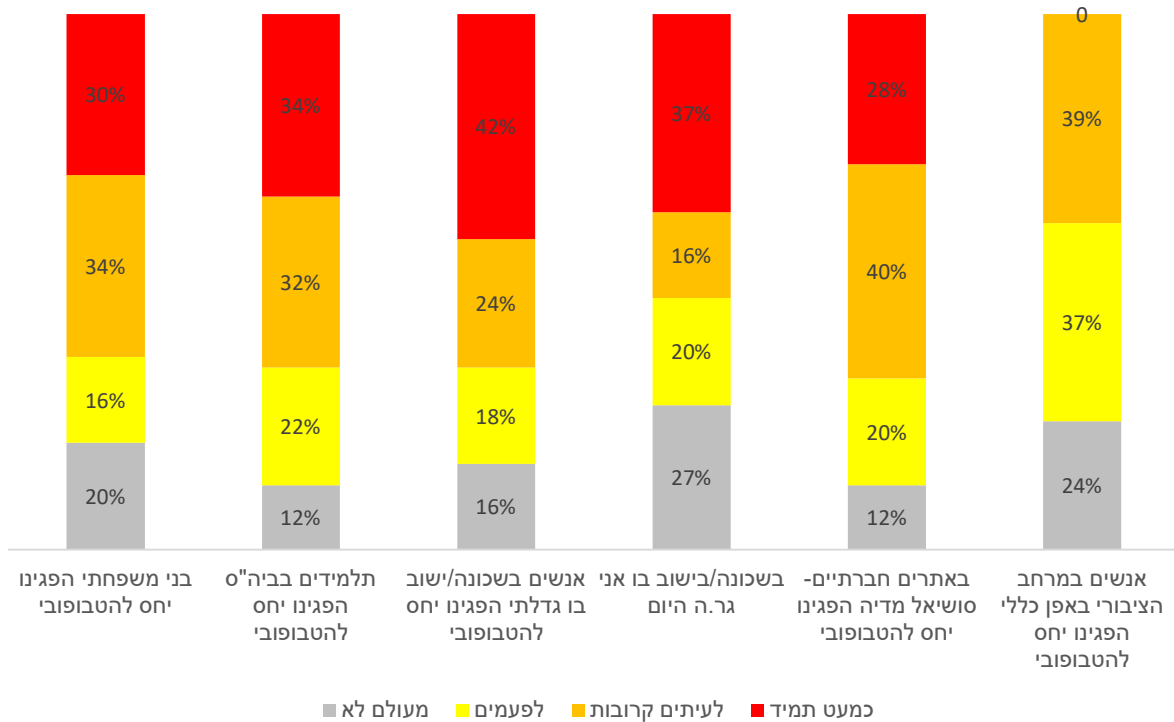
80% נחשפו ללהט"בופוביה במשפחה (מצד הורים, אחים.ות ומשפחה מורחבת). 57% סובלים באופן אישי מלהט"בופוביה המופנית כלפיהם במשפחה. 35% מדווחים שהם סובלים אישית מלהט"בופוביה במשפחה- כמעט תמיד, או לעיתים קרובות.

	מעולם לא	לפעמים	לעיתים קרובות	כמעט תמיד	
חוויתי באופן אישי	43%	22%	22%	13%	בבית (מצד הורים, אחים.ות, משפחה מורחבת)
ראיתי/שמעתי	20%	16%	34%	30%	
חוויתי באופן אישי	33%	28%	16%	23%	בביה"ס מצד תלמידים.ות אחרים
ראיתי /שמעתי	12%	22%	32%	34%	
חוויתי באופן אישי	55%	23%	11%	11%	בביה"ס מצד צוות ההוראה
ראיתי /שמעתי	**	**	**	**	
חוויתי באופן אישי	48%	16%	22%	14%	בשכונה/ביישוב בו גדלתי
ראיתי /שמעתי	16%	18%	24%	42%	
חוויתי באופן אישי	57%	19%	8%	16%	בשכונה/ביישוב בו אני גר כיום
ראיתי /שמעתי	27%	20%	16%	37%	
חוויתי באופן אישי	48%	16%	22%	14%	באתרים חברתיים/ סושיאל מדיה
ראיתי /שמעתי	12%	20%	40%	28%	
חוויתי באופן אישי	55%	22%	14%	9%	במרחב הציבורי הכללי
ראיתי /שמעתי	24%	37%	39%	0%	

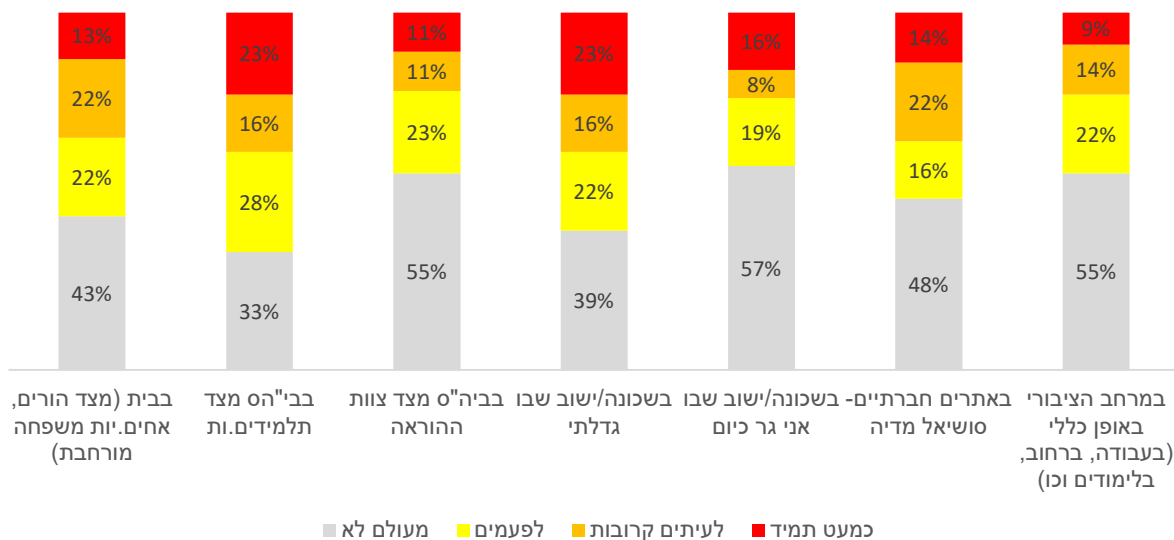
** נתונים חסרים

האם שמעת/ראית גילויי להט"ב בפוביה שהופנו כלפי אחרים?

האם חווית להט"ב בפוביה באופן אישי?

נתוני המחקר מצביעים על חשיפה בעצמות גבוהה ללהטבופוביה בכל מרחבי הקיום, כאשר באופן ניכר, הציון הממוצע של חשיפה ללהטבופוביה המופנית לאחרים גבוה יותר מלהטבופוביה שהופנתה כלפי המשיבה באופן אישי.

כך למשל, חשיפה בעוצמה ממוצעת של 3.5 (1 – כלל לא נחשפתי, 5- נחשפתי כמעט תמיד) משותפת לכל קבוצות הגיל, המגדר, הנטייה המינית, האזורים הגיאוגרפיים. (נדגיש כי מדובר בציון ממוצע, המשקלל גם את יחס החברים. מכיוון שיחס החברים הוא טוב יותר ע"פ דיווח המשיבים. הרי שעוצמת החשיפה במשפחה ובמעלים חברתיים אחרים היא גבוהה הרבה יותר).

ניתן לשער כי ההסבר לפער בין חשיפה אישית לבין חשיפה לביטויי להטבופוביה המופנים כלפי אחרים, נעוץ בין השאר בעובדה שרוב חברי.ות הקהילה מדווחים שהם בארון, ולכן התייחסות אישית אליהם כלהט"ב יכולה להיות פחות רלוונטית.

ממצאי המחקר בנושא להט"בופוביה בחברה הערבית, מצביעים עוצמת הבעיה, ועל עומק הקשיים עם מתמודדים.ות חברי.ות הקהילה.

20% בלבד מתוך משתתפים המחקר מעולם לא נחשפו לגילויי להט"בופוביה במשפחה, 12% בלבד מעולם לא נחשפו לגילויי להט"בופוביה בביה"ס, ו 16% בלבד מעולם לא נחשפו לגילויי להט"בופוביה בשכונה/ישוב בה גדלו.

במילים אחרות, להיות להט"ב בחברה הערבית בישראל, פירושו לחיות באופן מתמיד בתוך סביבה עוינת.

להט"בופוביה בכלל, ולהט"בופוביה בעצמות גבוהה בפרט, היא לא רק סמן של אי-שוויון חברתי אלא היא גם בעלת השפעות הרסניות, הן ברמה הנפשית והרגשית, והן ברמה החברתית. אין ספק שקיים קשר בין הבחירה של רבים.ות מבין חברי הקהילה 'לחיות בארון', לבין הנטל הבריאותי, הנפשי והחברתי על מי שחי את חייו באופן פתוח. אולם הבחירה 'לחיות בארון', כאסטרטגיית הישרדות אל מול אלימות להט"בופובית, מובילה גם היא לתנאי חיים קשים הכוללים בדידות, פחד, בושה ואשמה, ומנקודת המבט של חברות.י הקהילה, 'החיים בארון' אינם יכולים להתקבל כפתרון מניח את הדעת.

אין ספק כי תמונת המצב, כפי שמצטיירת מנתוני המחקר, מציגה אתגר ממשי עבור ארגוני הקהילה, ועבור הגורמים הרלוונטיים בתחומים הרווחה, הייעוץ, החינוך, התקשורת והממשל. המצוקות מהן סובלות וסובלים להט"ב בחברה הערבית, בהיותם נתונים לגילויי עוינות, לתוקפנות, לאפליה, להדרה, לאלימות, ואף לאלימות קשה – אינן 'כורח המציאות'. כפי שנדון בפרק המסקנות, מצוקות אלה הן נגזרת של תנאים מבניים וחברתיים, אשר בהתבסס על הניסיון במדינות אחרות, (למשל לבנון), ניתן לפעול לשינויים.

15. תפיסות ועמדות בנושאים הקשורים לחייהם של להט"ב בחברה הערבית

באופן בלתי מפתיע, ממצאי המחקר בהקשר לחוויות הלהט"ב בפוביות עימם מתמודדים. ורוב חברות. יקהילה, מעצבות את תפיסותיהם. ועמדותיהם. בנושאים הקשורים למידת שביעות רצונם מחייהם כלהט"ב. בתגובה לשאלה 'באיזו מידה אתה מרוצה מהיחס של הגורמים הבאים לאנשים ולנושאים להט"בים?', דיון רוב מכריע של המשיבים על חוסר שביעות רצון מהמצב הקיים, בכל התחומי החיים.

90% אינם מרוצים כלל/אינם מרוצים - מהיחס של החברה ערבית באופן כללי לאנשים ולנושאים להט"בים

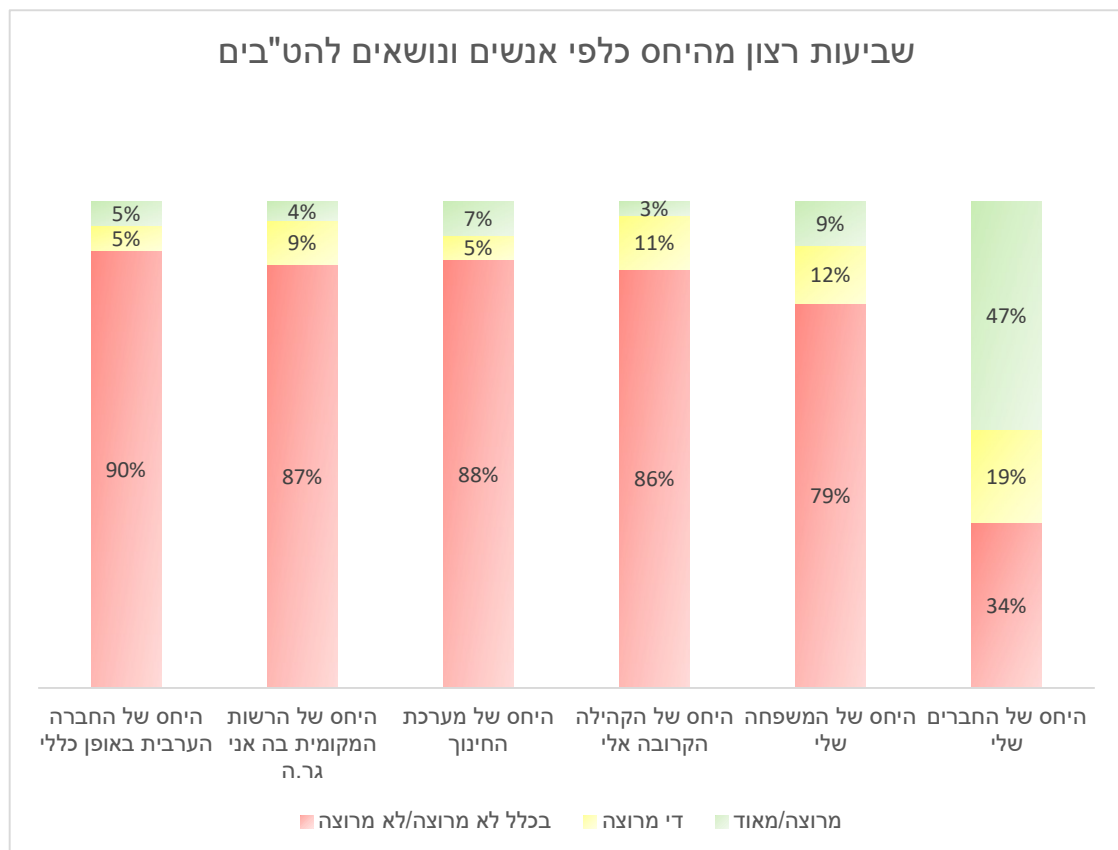
88% אינם מרוצים כלל/אינם מרוצים - מהיחס במערכת החינוך לאנשים ולנושאים להט"בים

87% אינם מרוצים כלל/אינם מרוצים - מהיחס של הרשות המקומית לאנשים ולנושאים להט"בים

86% אינם מרוצים כלל/אינם מרוצים - מהיחס של הקהילה הקרובה אליהם לאנשים ולנושאים להט"בים

79% אינם מרוצים כלל/אינם מרוצים - מהיחס של המשפחה שלהם לאנשים ולנושאים להט"בים.

כמו בשאלות אחרות לאורך כל הסקר, ניכר כי הקבוצה החברתית של חברים. וזה היא מקור התמיכה היציב ביותר עבור חברי. וקהילה. יחד עם זאת, 34% מבין המשיבים דיווחו כי אינם מרוצים מהיחס של החברים לאנשים ונושאים להט"ב.

16. האם חשוב? האם אפשרי? לשנות את יחס החברה הערבית ללהט"ב?

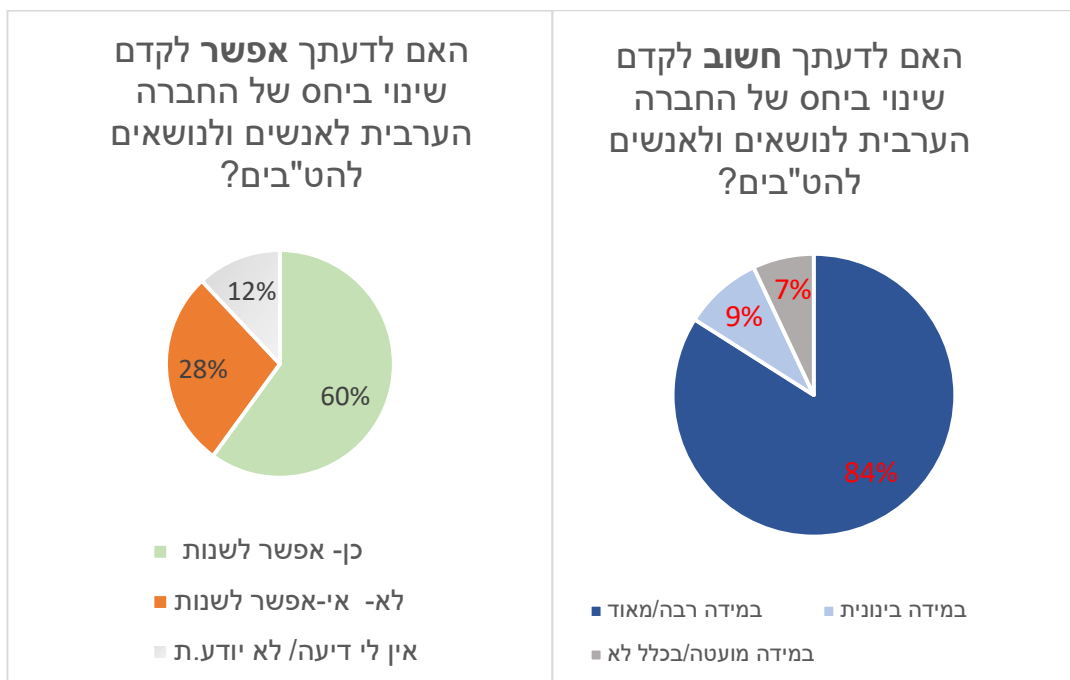
" הייתי רוצה לחיות בעולם שבו אני אוכל פשוט לאהוב, ואוכל שפשוט שיאהבו אותי, בלי שזה יהיה עניין, בלי שאני אצטרך לחשוב על זה כל כך הרבה, שזה יהיה ככה, פשוט. אבל אני לא מאמינה שזה באמת יכול לקרות" (אמירה, בת 23, סטודנטית, בזוגיות עם אישה)

"אם יהיה שינוי, זה יהיה רק מהדור הבא, לדור הבא אחריו, לצערי" (בת 24, סטודנטית, בזוגיות עם אישה)

" הייתי רוצה שיהיה שינוי, אבל אני מרגיש מפחד, ולא יודע למה" (בן 26, דתי, עובד במשרה מלאה, תגובה מילולית בסקר)

"זה מאוד קשה, אבל לפעמים אפשר לשנות מחשבה מסוימת [של אחרים], אבל אני מפחדת לנסות" (בת 19, חילונית, סטודנטית, תגובה מילולית בסקר)

באופן בלתי מפתיע, רובם המכריע של חברי.ות הקהילה חושבים שקידום שינוי ביחס של החברה הערבית לאנשים ולנושאים להט"בים הוא נושא חשוב במידה רבה מאוד/במידה רבה (84%). ורק מיעוטם סבורים כי הנושא אינו חשוב כלל (4%) או חשוב במידה מועטה (3%). יחד עם זאת, כאשר נשאלו משתתפי.ות הסקר האם, לדעתם, יהיה אפשרי לקדם שינוי ביחס החברה הערבית לנושאים ולאנשים להט"בים, רק 60% סברו שאכן יהיה ניתן בפועל לקדם שינוי כזה, בעוד ש 28% סוברים שלא ניתן, ו 12% אינם יודעים. ניתן לראות בפער בין מה שנתפס כ'רצוי' (מה שחשוב), לבין מה שנתפס כ'מצוי' (מה שאפשרי), מעין אינדיקציה למדד אופטימיות/פסימיות בקהילה ביחס לעתידם של להט"ב. מחד, שיעור גבוה מבין המשיבים (28%) אינם מאמינים שניתן יהיה לשנות את המצב הקיים, למרות שרובם המכריע היו רוצים בשינוי. משיבים אלה מסמנים את מדד הפסימיות בקהילה, ויתכן גם שהם מסמנים את תחושת חוסר האונים לנוכח רוחב ועומק הלהט"בופוביה בחברה הערבית.

מאידך רוב המשיבים, המהווים (יותר) מחצי הכוס המלאה, 60% , כן מאמינים שניתן לפעול לקידום שינוי. משתתפים.ות אלה הם, במידה רבה, סוכני השינוי הפוטנציאליים, שניתן יהיה לרתום לפעולות מעשיות להעצמת להט"ב ערבים, ולשינוי חברתי.

17. מהם הנושאים החשובים ביותר שבהם צריך לפעול על מנת לקדם שינוי?

שאלה:	האם יש שירות נוסף/אחר שהיית רוצה עבור קהילת הלהט"ב הערבית?
תשובה:	Just Freedom (תשובה מילולית בסקר)
תשובה:	חופש אישי (תשובה מילולית בסקר)
תשובה:	בית חם או מקלט (תשובה מילולית בסקר)
תשובה:	תמיכה נפשית/פסיכולוגית (תשובה מילולית בסקר)
תשובה:	צריך ליצור קהילה צעירה, אשר תמשוך את תשומת ליבם של צעירים ערבים בכפרים וערים וערביות, כי בכל משפחה יש כיום לפחות להט"ב אחד או שניים, ואף אחד לא יודע על קיום, לכן אנחנו צריכים מקום שנפגש בו ונפתח דיונים על המחשבות שלנו. לא צריך שיהיה באופן גלוי (תשובה מילולית בסקר)
תשובה:	בניית מקלטים לאנשים להט"ב בים אשר משפחתם רודפת אחריהם
תשובה:	אנחנו רוצים מישוהו שייצג אותנו, יתמוך בנו, יעזור לנו ויקדם את זכויותינו. צריך גם לפתוח מקלט מיוחד ללהט"בים, שנוכל לגור בו בשלום.

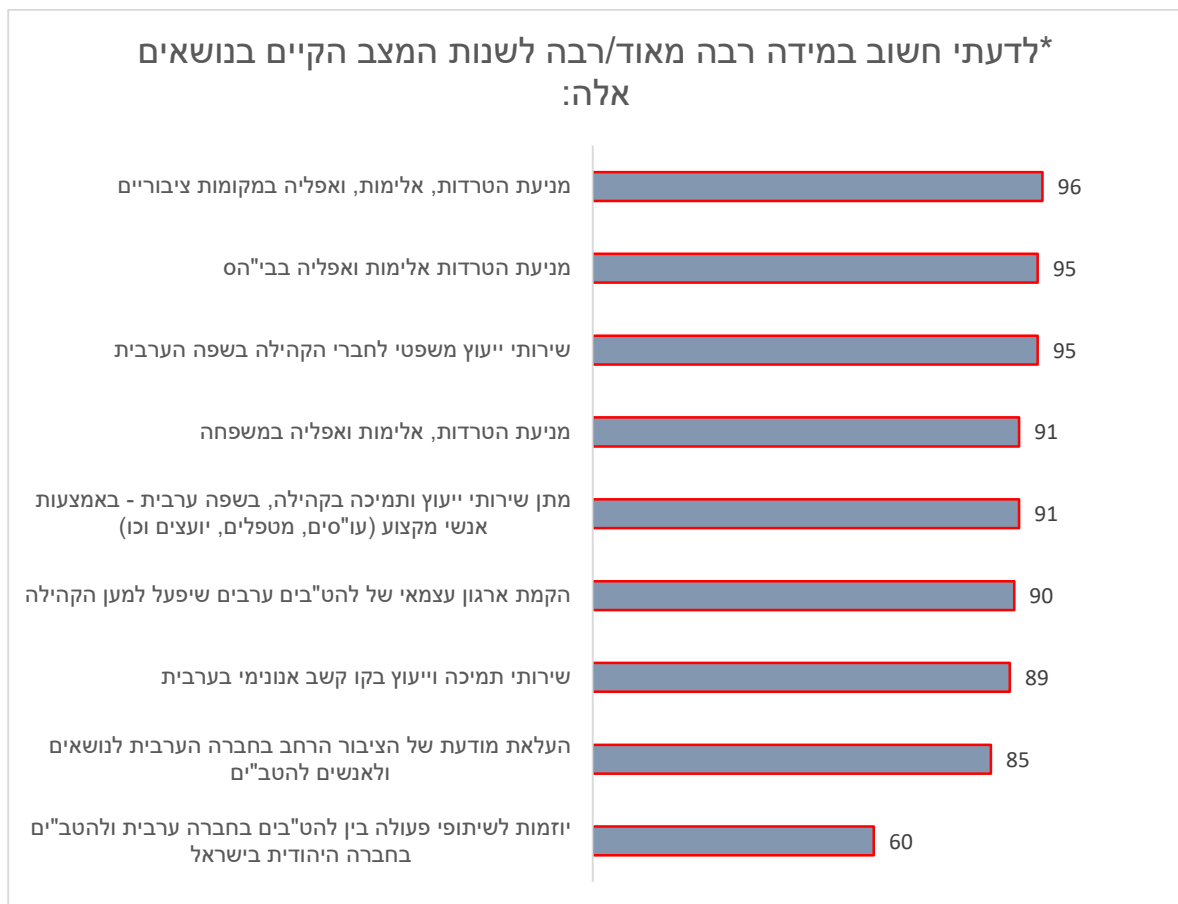
מקצת התשובות המצוטטות למעלה, מתוך מכלול התשובות המילוליות לשאלה 'אלו נושאים חשוב לקדם עבור הקהילה', מחדדות את הצורך הדחוף בפיתוח כלים מענים לצמצום פערים בסיכויי החיים ובתנאי החיים של להט"ב בחברה הערבית. מעבר לשאלות על חשיבות והיתכנות שינוי המצב הקיים באופן כללי, המחקר בחן גם את מידת החשיבות אותה מייחסים.ות המשיבים.ות לפעילות שמטרתה שינוי המצב בתחומים ייעודיים ספציפיים. רוב מכריע מבין המשיבים.ות ייחס חשיבות רבה מאוד וחשיבות רבה לכל הנושאים שהוצגו.

כמעט כל המשיבים.ות הצביעו על חשיבות רבה ביותר לפעילות לשינוי בשלושה נושאים: 'מניעת הטרדות, אלימות, ואפליה במקומות ציבוריים' (96%), 'מניעת הטרדות אלימות ואפליה בביה"ס' (95%), 'שירותי ייעוץ משפטי לחברי הקהילה בשפה הערבית' (95%), לאחר מכן 'מניעת הטרדות, אלימות ואפליה במשפחה' (91%), 'מתן שירותי ייעוץ ותמיכה בקהילה, בשפה הערבית, באמצעות אנשי

מקצוע' (91%), 'הקמת ארגון עצמאי של להט"בים שיפעל למען הקהילה' (90%). הנושא החשוב ביותר, שעליו הצביע השיעור הגבוה ביותר של חברות. ות הקהילה כנושא חשוב במידה רבה מאוד לפעול בו על מנת לשנות את המצב היה הטרדות, אלימות ואפליה בביה"ס.

בנוסף, באופן בולט, רוב חברות וחברי הקהילה מעדיפים בצורה ברורה הקמת ארגון ערבי עצמאי שיפעל למען הקהילה, כצורה לקידום שינוי חברתי, בהשוואה לאפשרות של יוזמות לשיתוף פעולה בין להט"ב בחברה היהודית והערבית כצורה לקידום שינוי חברתי. 60% בלבד רואים ביוזמות כאלה נושא חשוב מאוד, בהשוואה ל 90% הרואים בהקמת ארגון להט"ב עצמאי נושא חשוב מאוד.

"אני מקווה שתצליחו לקיים מפגשים עבור חברי הקהילה" (בת 19, סטודנטית מאזור ירושלים)

*אחוז המשיבים. ות שבחרו 'חשוב במידה רבה'/'חשוב במידה רבה מאוד' מתוך כלל המשיבים באותו נושא

באיזו מידה, לדעתך, חשוב לשנות את המצב הקיים בכל אחד מהנושאים הבאים?

במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מועטה	בכלל לא	באיזו מידה, לדעתך, חשוב לשנות את המצב הקיים?*
85	11	1	0	3	מניעת הטרדות, אלימות, ואפליה במקומות ציבוריים
88	7	0	1	4	מניעת הטרדות, אלימות, ואפליה בביה"ס
85	11	2	1	1	שירותי ייעוץ משפטי לחברי הקהילה בשפה הערבית
80	11	2	1	6	מניעת הטרדות, אלימות ואפליה במשפחה
80	15	2	1	2	מתן שירותי ייעוץ ותמיכה בקהילה, בשפה ערבית - באמצעות אנשי מקצוע (עו"סים, מטפלים, יועצים וכו')
79	10	6	3	2	הקמת ארגון עצמאי של להט"בים ערבים שיפעל למען הקהילה
77	13	4	2	4	שירותי תמיכה וייעוץ בקו קשב אנונימי בערבית
74	11	9	2	4	העלאת מודעות של הציבור הרחב בחברה הערבית לנושאים ולאנשים להטב"ים
50	10	17	8	15	יזמות לשיתופי פעולה בין להט"בים בחברה ערבית ולהטב"ים בחברה היהודית בישראל

* באחוזים, מתוך כלל המשיבים לכל שאלה.

18. דפוסי התקשרות חברתית בקהילה הלהט"ב הערבית

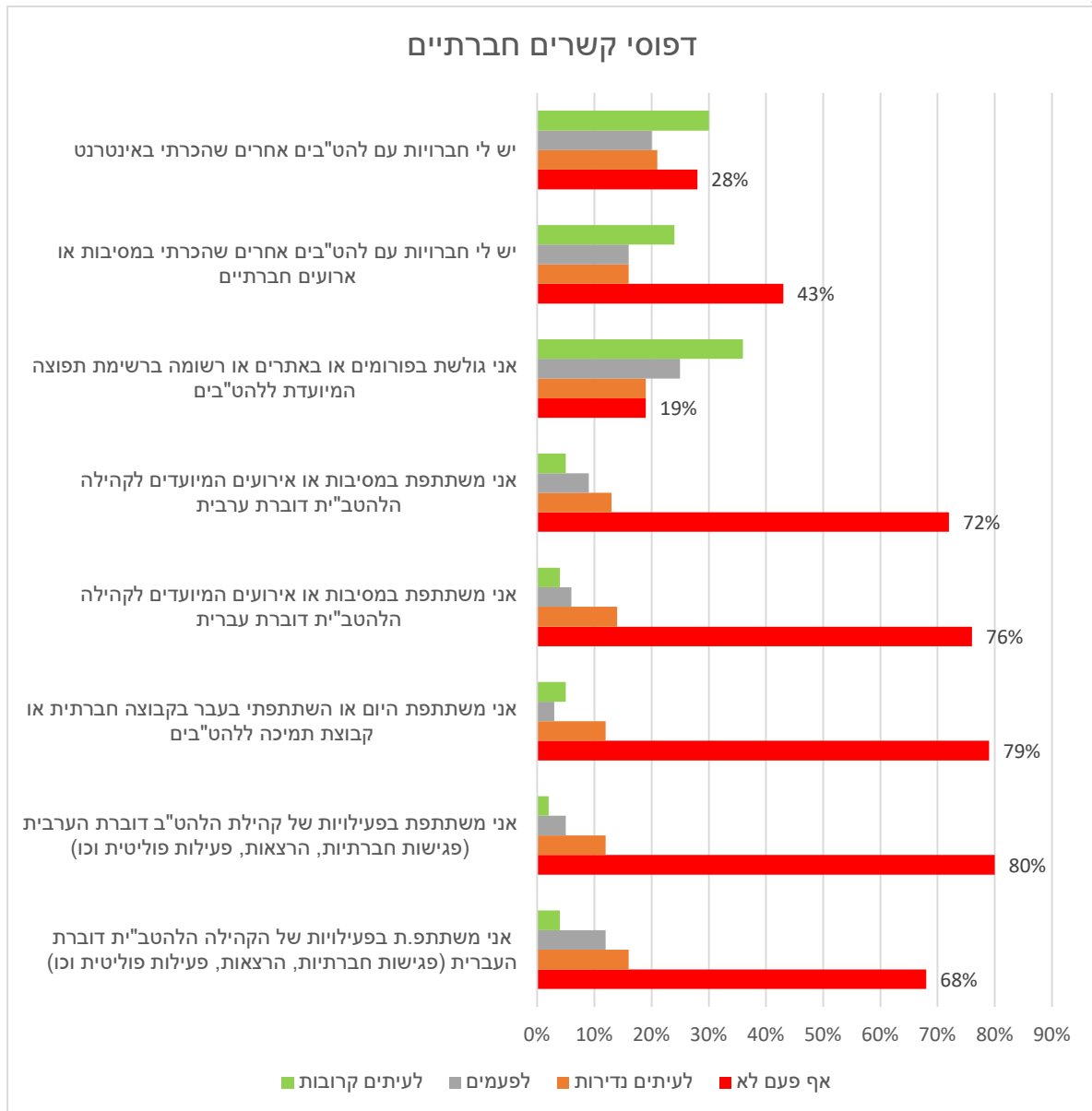
רוב חברי וחברות הקהילה אינם משתתפים כלל בפעילויות חברתיות עם להט"ב אחרים. לא בפעילות בשפה הערבית, ולא בפעילות בשפה העברית. התמונה המצטיירת לגבי דפוסי ההתקשרות החברתית בקהילת הלהט"ב היא של יחידים מבודדים זה מזה, ממעטים להשתתף באירועים או פעילויות חברתיות כלשהן כגון מסיבות או מפגשים חברתיים או פעילויות אחרות, רובם ממעטים להכיר אחרים, (וגם מפגשים בפלטפורמות של פורומים או אתרים חברתיים ברשת נפוצים בקרב 37% בלבד מהקהילה). התמונה המצטיירת, במילים אחרות, היא אינה של "קהילה" במובן החברתי של תמיכה, שיתוף, הדדיות, שייכות, אלא של אוסף של יחידים, רבים מהם. בארון, רבים מהם. חשופים לגילויי להט"בופוביה, לעוינות, לפוגענות, מעטים מהם מקבלים תמיכה בנושא זהותם המינית

בהינתן העובדה שקשרים חברתיים ותמיכה הדדית בתוך קהילת שייכות הם משאב מרכזי להעצמה ורווחה נפשית של הפרט – ועוד יותר מכך בסביבה עוינת – היעדרה של רשת חברתית פעילה מהווה גורם מעצים סיכון, ובו זמנית גם גורם מעכב שינוי חברתי.

80% מדווחים.ות שמעולם לא השתתפו בפעילויות חברתיות של הקהילה דוברת הערבית, 12% משתתפים לעיתים נדירות, 5% משתתפים לפעמים, ורק 3% משתתפים לעיתים קרובות או רוב הזמן.

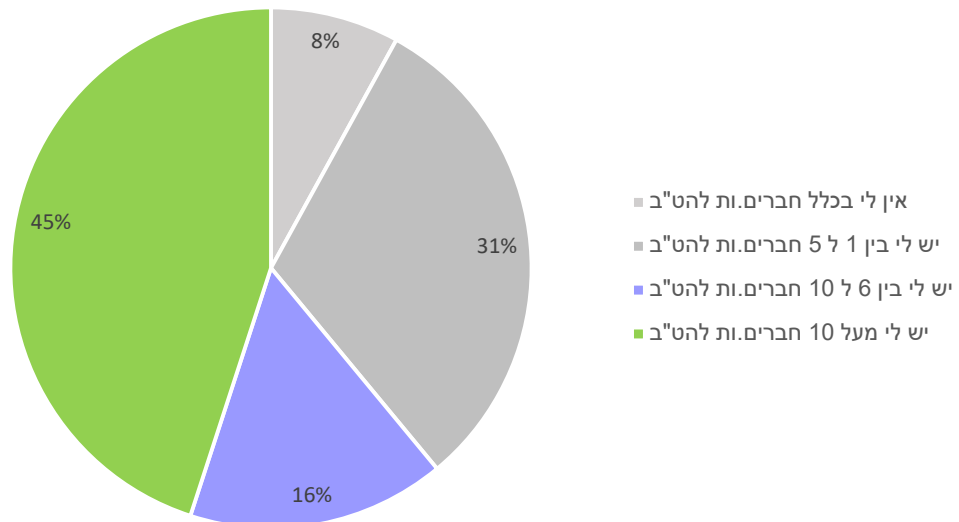
72% מעולם לא השתתפו במסיבות או אירועים של להט"ב ערבים, 13% משתתפים לעיתים נדירות, ו 6% משתתפים לעיתים קרובות או רוב הזמן.

הצורה הנפוצה יותר ליצירת קשר חברתי עם להט"ב אחרים היא באמצעות פורומים ואתרים חברתיים ברשת, אך גם כאן, רק 37% מדווחים שהם גולשים לעיתים קרובות או רוב הזמן באתרים המיועדים ללהט"ב, לעומת 38% שאף פעם/ לעיתים נדירות. ואכן נראה שהקשרים החברתיים שכן נרקמים עם להט"ב אחרים, מתרחשים ברשת.

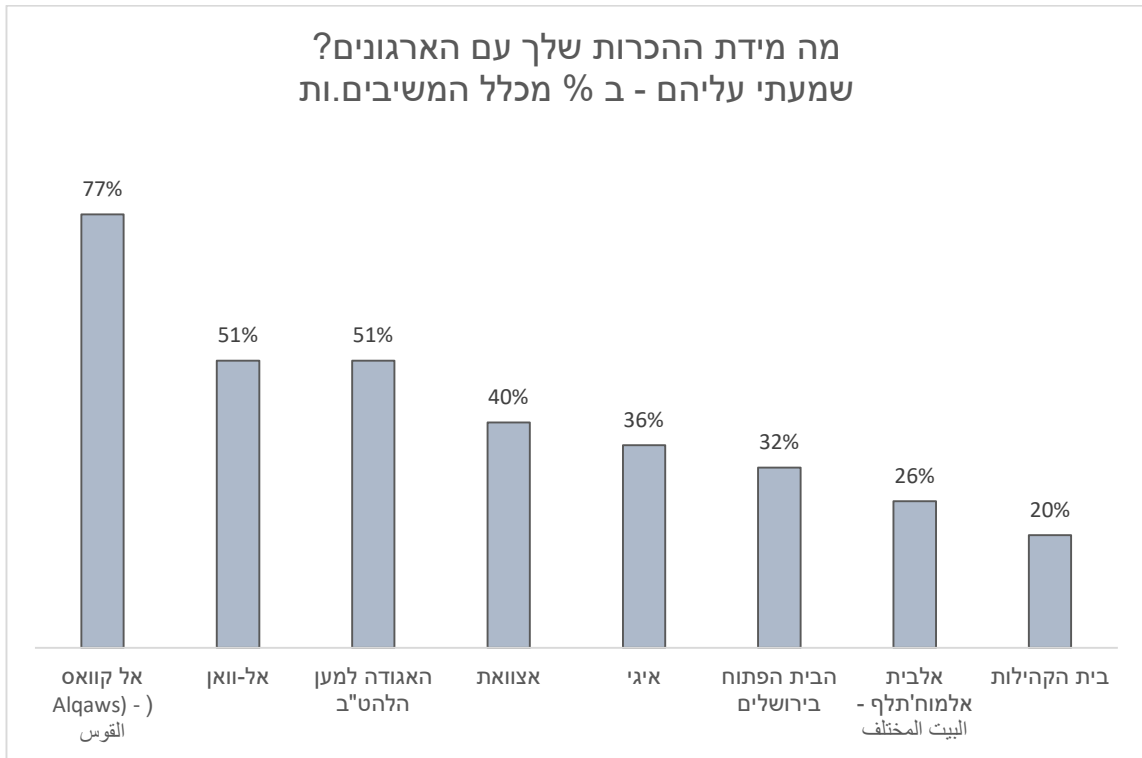
האם יש לך חברים.ות מקהילת הלהט"ב?

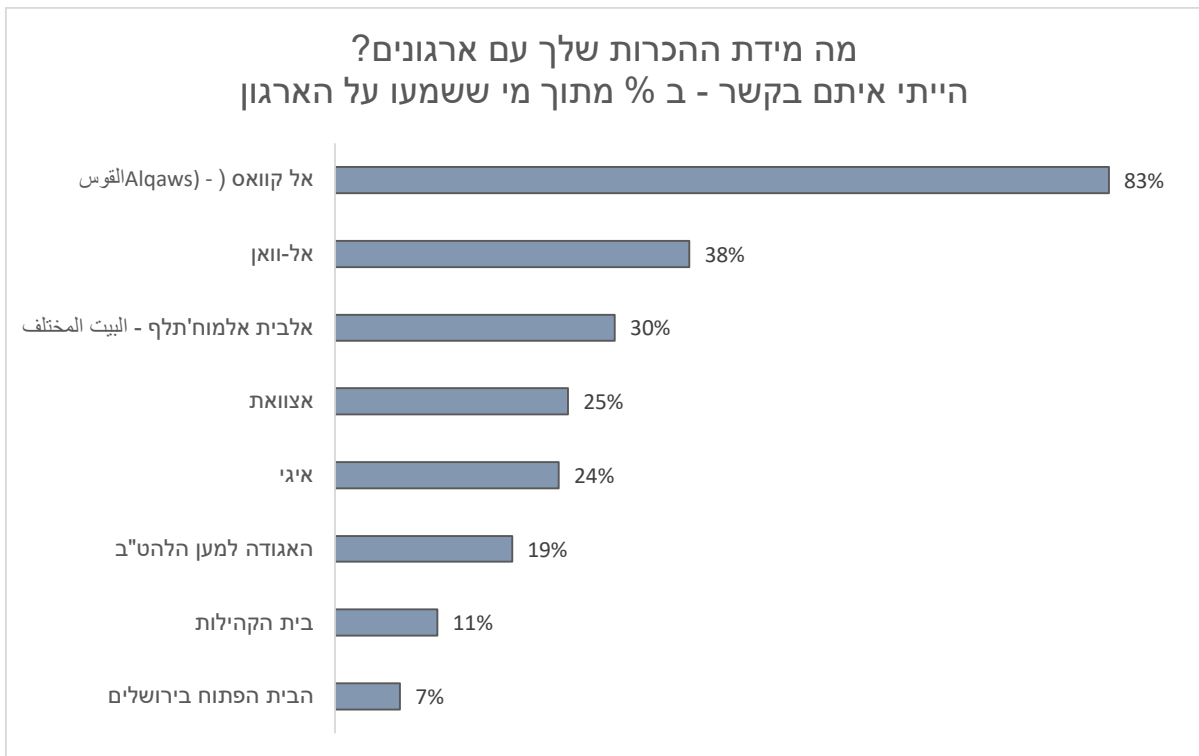
19. הכרות עם ארגוני הקהילה

רוב גדול (77%) מחברי.ות הקהילה שמעו על ארגון אל קוואס, כמחצית שמעו על ארגון אל וואן (51%) ועל האגודה למען הלהט"ב (51%) ומרביתם לא שמעו על הארגוני הקהילה האחרים שהוצגו. מבין מי שכן שמעו על ארגון הקהילה, ניכרת העדפה בולטת לפנות/להיות בקשר עם הארגון הערבים-פלסטינאים, ולא עם הארגונים הישראליים דוברי העברית, המזוהים עם הקהילה היהודית. אל קאווס הוא באופן בולט הארגון המרכזי שאליו פנו חברי.ות הקהילה (מבין מי ששמעו עליו, 83% היו בקשר עם הארגון)

מה מידת ההכרות שלך עם הארגונים?
שמעתי עליהם - ב % מכלל המשיבים.ות

מה מידת ההכרות שלך עם ארגונים?
הייתי איתם בקשר - ב % מתוך מי ששמעו על הארגון

סיכום מסקנות והמלצות

- חברות וחברי קהילת הלהט"ב בחברה הערבית בישראל מתמודדות עם קונפליקטים פנימיים (ברמת הפרט) ועם קונפליקטים ומתחים בין הפרט לסביבה הקרובה והמעגלים הרחוקים יותר.
- מעבר למשותף חוויות ובהתמודדות של להט"ב באשר הם, עם סוגיות שונות של זהות והגדרה עצמית, להט"בופוביה, ועוד; ההתמודדות הייחודית של להט"ב בחברה הערבית בישראל מוגדרת ע"י מאפיינים וצרכים ייחודיים.
- ממצאי המחקר מצביעים על עוצמה ושכיחות גבוהה של להט"בופוביה בכלל ושל אלימות להט"בופובית בפרט בחברה הערבית, כאשר נכון להיום, נראה שכמעט ולא קיים מרחב בטוח, שבו יכולים להט"ב ערבים לחוש מוגנים מפני גילויי להט"בופוביה, הן בבית, הן בביה"ס, הן ברחוב, בקהילה, במרחב הציבורי, במעגלים החברתיים הרחוקים, באמצעי התקשורת וברשתות החברתיות.
- המרחבים שבהם מתקיימות פגיעות להט"בופוביות בשכיחות הגבוהה ביותר הם: בתי הספר (הן מצד התלמידים והן מצד צוות ההוראה), המרחבים הציבוריים, והמרחבים המשפחתיים. הקבוצה הפגיעה ביותר הם צעירים. ות בגילאי 16 עד 19.
- עצימות גבוהה ושכיחות גבוהה של להט"בופוביה, לעיתים בצורתה האלימה ביותר, מהווה טריגר למצוקות רגשיות ובריאותיות, ולעיתים קרובות לבחירה בחיים בארון, כפי שמראים ממצאי המחקר. אולם 'החיים בארון', הם אינם בהכרח הפתרון המיטבי עבור חברות וחברי הקהילה, שכן הם מלווים בחוויות של פחד, דחק, בדידות, תחושת חוסר שייכות, בלבול וחוסר אונים.
- מנגד, הנגישות של חברות וחברי הקהילה למנגנונים כגון שירותי ייעוץ ורווחה, מידע בסיסי, פעילות של ארגוני להט"ב, רשתות חברתיות וכו' – קרי, אותם מנגנונים קיימים הנגישים למרבית האוכלוסייה הלהט"בית דוברת העברית בישראל – קיימת באופן מצומצם ובמוגבל ביותר עבור להט"ב ערבים, בשל חסמים שונים הקשורים ליחסי יהודים-ערבים.
- בעוד התמונה הכללית המצטיירת במחקר מאירה על האתגרים עמם מתמודדים רוב מכריע של חברי.ות הקהילה, אחד הממצאים המשמעותיים במחקר הוא החשיבות הרבה שמייחסים חברי.ות הקהילה לאפשרות של שינוי המצב הקיים בנושאים להט"ב בחברה הערבית. למרות שחלק ניכר (28%) אינו מאמין בהיתכנות הריאלית של שינוי, וחלק נוסף אינו בטוח/אינו יודע

האם שינוי הוא אופציה ריאלית (12%), הרי שמרבית המשתתפים. **במחקר (60%) סבורים.ות שניתן לשנות את המצב הקיים.**

- מנקודת המבט של הפרויקט הנוכחי, ניתן לראות באחרונים כסוכני השינוי, וכשותפים.ות לתכנון וניהול תכנית העבודה מעשית, לקידום השינוי אותו מבקשת הקהילה להניע. את הגדרת היעדים ואת הפעולות המעשיות הנדרשות להשיגם, יש לתכנן ולהפעיל מתוך שותפות קשובה ורגישה עם חברי.ות הקהילה עצמן.ם . מהמחקר עולה, למשל, שחברי.ות הקהילה מעדיפים.ות, באופן בולט, מענים ייעודיים, בשפה הערבית, תמיכה והעצמה ממוקדת של להט"ב דוברי ערבית (בנפרד מארגוני להט"ב דוברי עברית), לצד העלאת מודעות וחינוך לסובלנות לנושאי להט"ב בחברה הערבית הכללית.

- ממצאי ונתוני המחקר, משמיעים לראשונה, באופן ברור ומקיף, את קולה של קהילה שעד כה הייתה 'שקופה', כמעט 'בלתי נשמעת' ו'בלתי נראית'. המצוקות והאתגרים שחושף המחקר, לצד מקורות העוצמה והחוסן בקהילה, ומעל כל אלה, הרצון העז והנכונות לשנות את המצב הקיים, צריכים להישמע היטב וברור ע"י ארגוני קהילת הלהט"ב והגופים הרלוונטיים האמונים על ניהול שינוי מטיב בחייהן של קבוצות מוחלשות. בתגובה לקול הברור הנשמע במחקר זה, יש צורך בפיתוח אפקטיבי של תכניות שינוי ומענים ייעודיים, שיכלול רגישות וקשב למאפיינים ולצרכים הייחודיים של חברות וחברי הקהילה, לרבות לתת-קבוצות בתוכה.

קהילות וזהויות להט"ב ומיעוטים מגדריים ומיניים בחברות ערביות ומוסלמיות: סקירת ספרות

לקראת מחקר יישומי להנעת שינוי חברתי בקהילת הלהט"ב
הערבית בישראל

אוקטובר 2021

כותבים אחראים: גולדין סיגל, דאעס נאג'י

תקציר

מסמך זה מציג סקירת ספרות מחקרית בנושאי להט"ב בחברות ערביות. הסקירה נערכה כחלק ממחקר ארצי מקיף בנושא להט"ב ומיעוטים מגדריים ומיניים בחברה הערבית בישראל. המסמך המלא מצורף בנפרד, וכלולים בו חמישה פרקים: 1. מיפוי ממצאים עיקריים בשיח המחקרי על זהויות וקהילות להטב"ק ערביות/מוסלמיות: א. במדינות ערביות ומוסלמיות, ב. במדינות שאינן ערביות/מוסלמיות, ג. בישראל ובהקשר הישראלי-פלסטינאי, 2. מיפוי השיח המחקרי על התייחסויות דתיות ותרבותיות לנושאים להט"ביים בהקשר מוסלמי, 3. סקירת מאבקים לקידום שינוי בנושאי להט"ב בעולם הערבי, 4. סקירת ארגוני להט"ב ערבים-פלסטינאים בישראל ובאזור, 5. רשימה ביבליוגרפית. במסמך זה נכללו שלושת הפרקים האחרונים.

ממצאים מרכזיים בסקירת הספרות:

- הן להט"ב במדינות מוסלמיות והן קהילות להט"ב ערביות במדינות שאינן מוסלמיות, מתמודדים עם אתגרים, וצרכים ייחודיים, הנגזרים ממיצובם הייחודי של חברות. הקהילה בתוך מרקם החיים החברתיים בקהילות מסורתיות, לעיתים קרובות דתיות, או ממיצובם הייחודי כקבוצת מיעוט (להט"ב) בתוך קבוצת מיעוט (לאומית ערבית), או שניהם יחד.
- בעוד שהספרות המחקרית בעולם עוסקת בהרחבה במצבן של קהילות להטב"ק ערביות ומוסלמיות הרי שעד כה לא נערך מחקר מקיף המתעד את מאפייניהם וצרכיהם של חברות וחברי קהילת הלהטב"ק הערבית בישראל.
- חברי וחברות קהילות להט"ב במדינות ערביות מתמודדים.ות עם מצבי דיכוי ממוסדים, כאשר החוק אוסר באופן פורמאלי על קיום יחסי מין או יחסים ארוטיים הנחשבים ל'לא טבעיים', בהתבסס על חוקי האיסלם. מנגד, ארגונים הקהילה הגאה במדינות ערביות מנסים לבסס טיעון בתוך הפרדיגמה השלטת, שלפיו יחסים חד מיניים אינם נחשבים בקטגוריה של יחסים או קשרים "לא טבעיים".
- לצד מגמות שמרניות-פטריארכליות בחברה הערבית, קיימת זיקה עכשווית בשיח הציבורי המתקיים כיום במדינות ערביות, לדיון פתוח יותר כלפי קהילת הלהט"ב, אך דיון זה עדיין מצוי בשולי השיח הדומיננטי. אחת הטענות בהקשר זה, נוגעת להיסטוריה של סובלנות כלפי מיניות 'אחרת' במסורות ערביות שונות, טרם השפעת הקולוניאליזם המערבי על המזרח.

- בעקבות 'האביב הערבי' חלו שינויים חברתיים שהשפיעו, לפחות במידה מסויימת, על היתכנות הנעת שינוי בנושאי להט"ב, אולם הדעות חלוקות באשר לעומק השינויים בהקשר זה, והשפעתם הממשית על חייהם של להט"ב.
- בשנים האחרונות, עבודתו של ארגון "חלם" בלבנון, השפיע בצורה ממשית על המרחב הציבורי במדינה בכל הקשור לפוליטיקה של קהילת הלהט"ב. חלק היה בין הגורמים הארגוניים הראשונים שהתווכחו בהצלחה עם החוק שמידר והאשים את פעילי קהילת הלהט"ב. הצלחת הארגון מוסברת, בין השאר, ע"י העובדה שהארגון הצליח לגייס שותפים ובעלי ברית מהמגזר הפוליטי (הן פוליטיקאים והן אנשי ארגונים פוליטיים), וכן שופטים, עורכי דין ואת הציבור הרחב שהחברו יחד כדי לפעול לשינוי במהות החוק. את התמיכה החזקה ביותר שלו גייס הארגון בקרב שופטים צעירים, שתמכו בצורה חיובית ופומבית בזכויות הקהילה הגאה בלבנון.
- השתתפותם של להט"ב ערבים במצעדי גאווה מחוץ לעולם הערבי, במיוחד עם הנפת דגלי המדינות, יוצרת שיח ציבורי המחייה את הנושא וחיבתו לא רק כלפי המדינה אלא גם כלפי האוכלוסיות השונות בחברה הערבית.
- מיעוט מצומצם של מחקרים עכשוויים בחן את עמדות הציבור הערבי ה**צעיר** בנושא קבלת קהילת הלהט"ב במרחב החיים היומיומיים. מחקרים מועטים שכן עסקו בנושא זה, מצביעים על האפשרות שהדור החדש (דור ה-Y) מחזיק בעמדות חיוביות יותר כלפי נושאי להט"ב. למשל ניתן לזהות כי הרבה צעירים ערבים (סטרייטים) תומכים בדפי אינטרנט של הקהילה למען יצירת שינוי.
- קבוצות של מיעוטים מגדריים ומיניים במדינות אירופה ובארה"ב, כמו גם בדרום אפריקה, באוסטרליה ובמקומות אחרים, מתמודדים עם מורכבות ולעיתים קרובות מתח, בין זהותם כמיעוט דתי בתוך מדינות חילוניות, כמיעוט מוסלמי בתוך מדינות שהן לעיתים עוינות לאיסלם, וכמיעוט מגדרי ומיני בתוך החברה המסורתית דתית שאלה הם שייכים.
- רוב המכריע של המחקרים עוסקים בגברים הומוסקסואלים, וממעטים להתייחס לחוויות, תפיסות ותובנות של חברותי הקהילה האחרים.
- רוב מכריע של המחקרים מבוסס על ראינות עם מספר מצומצם יחסית של נחקרים (כאמור, ברובם גברים הומוסקסואלים)
- ממצאי המחקרים מצביעים, בין השאר, על תפיסות מורכבות של זהות מינית (למשל, פסיבי/אקטיבי כביטוי לריחוק מהזדהות עם הקטגוריה של 'גיי'), ועל אסטרטגיות שונות לניהול הזהות הלהט"בית בתוך מכלול החיים של הפרט בהקשר למיקומו בחברה מוסלמית דתית (למשל don't ask don't tell, או התרחקות מהאיסלם, ועוד).
- מיעוט מצומצם של מחקרים עסקו בלהט"ב ערבים בישראל. ברובם, מחקרים אלה עוסקים בסוגיות פילוסופיות פוליטיות הנוגעות לקטגוריה של 'קוויריות' בהקשר ליחסים יהודים-פלסטינאים, ולממשק שבין היררכיית זהויות מגדריות ומינות מחד, לבין הרכיבות לאומיות בהקשר הישראלי-פלסטינאי. בנוסף

מיעוט מצומם מאוד של מחקר בחן סוגיות הנוגעות לבריאות ורווחה בקרב גברים הומואים סיסג'נדרים, בהתבסס על מחקר עם מועט של משתתפים.

קהילות וזהויות להט"ב בחברות ערביות ומוסלמיות: סקירת ספרות*

לקראת מחקר להנעת שינוי חברתי בנושאי להט"ב חברה הערבית בישראל

* בחלק זה של סקירת הספרות נתמקד בזיקה בין ארגוני להט"ב במדינות ערביות, לבין סוגיות שונות של מאבקים לשינוי חברתי בהן עוסקים ארגונים אלה.

התפיסה הכללית לפיה חברות מוסלמיות הן 'מטבען', שמרניות ולכן חסרות סובלנות בכל הנוגע למופעי זהות מגוונים מגדרית ובנוגע לפרקטיקות מיניות שאינן הטרו-נורמטיביות, היתה דומיננטית גם במחקר האקדמי לאורך שנים. יחד עם זאת, בשנים האחרונות, מספר מחקרים בחנו שאלות חדשות על להט"ב בחברות איסלמיות. מחקרים אלה מצביעים על תמונה מורכבת יותר, המאופיינת במגמות שונות של ויכוח בתוך החברות המוסלמיות, מתוך ומחוץ לפרדיגמה של ה"הדת האיסלמית". כך למשל, הויכוח מתוך הפרדיגמה הוא הניסיון לחלץ מתוך תפיסות העולם האיסלמיות את מה שיכול לאפשר בפועל קבלה וסובלנות כלפי האחרים ההמגדרים והמיניים. דלאקורה (2014), למשל, טוען שבעבר, האיסלם המקורי היה יותר פתוח וסובלני כלפי הומוסקסואליות, ודווקא אימוץ שיח ויקטוריאני מערבי הוא שהכניס את ההומופוביה לתוך המיינסטרים של המדינה האיסלמית. במקביל לויכוח אודות יחסו המקורי של האיסלם למיניות מגוונת, מתקיים גם ויכוח בין מצדדי השיח הלאומני הפאן ערבי מצד אחד (שיח שדוחה את הלוגיקה והשפה של ליברליזם פרו להטב", על בסיס רצון לשמירה על ערכים מסורתיים) לבין שיח פרוגרסיבי שמזדהה עם ערכים 'אוניברסלים' או ליברלים בתוך החברה הערבית. בין הכוחות החברתיים המרכזיים המניעים את הויכוחים הללו בשטח, ניתן לאתר מגוון של ארגוני להט"ב – ארגוני אזרחיים- הפועלים כיום כמעט בכל המדינות הערביות.

הקהילה הגאה בעולם הערבי נאבקה במצבים שונים של הפללה ואי-חוקיות עצם הזהות או היחסים המיניים החד-מיניים. אחד המקרים שזכו לתשומת לב תקשורתית בינלאומית התרחש במצריים בתחילת שנות ה-2000 (Pratt, 2007). במאי 2001 פשטו הרשויות המצריות על מועדון הלילה הגאה "מלכת הסירה" בקהיר ועצרה 52 אנשים. המקרה עורר זעם בתוך המדינה, אך גם מחוץ למצרים והביא לגינוי בינלאומי של רדיפת הומוסקסואלים. המקרה של "מלכת הסירה" נדון גם במסגרת דו"ח מועצת זכויות האדם של האו"ם על הומוסקסואליות. למעשה, הומוסקסואליות איננה מוגדרת כעבירה על החוק במצריים, כך שמי שנעצרו הואשמו והורשעו על רקע "הוללות" או פוג'ורים, כמו גם בגין "זלזול

בדת". השיח הציבורי המצרי בפרשה, הומוסקסואליות הובנתה כאיום על תרבות המדינה, כפי שמוטבח בהצהרת התובע הראשי לפיה 'אין במצרים ולא תהיה מאורה לשחיתות הגבריות, וקבוצות הומוסקסואליות לא יתבססו כאן'. בנוסף לכך, 'לבוש הומוסקסואלי תואר כ"לא-מצרי" והומוסקסואליות נחשבה כחלק מ"גלובליזציה של הסטייה", תהליך מונע מערבי (Dalacoura, 2014).

הזעקה של ארגוני זכויות בינלאומיים, הפרלמנט האירופי וממשלות המערב אישרו כי המערב מתערב בהגנה על הומוסקסואליות, מה שאיפשר לפקידי ממשל לתאר את התביעה כדרך להגן על ערכי התרבות המצרית מפני הדקדנטיות המערבית, (Pratt, 2007). פרשת סירת המלכה, חושפת כיצד ניתן לבנות 'אותנטיות תרבותית' כטובין קולקטיבי שיש להגן עליו מפני התקפה חיצונית. במקרה זה, מכיוון שהאותנטיות הוגדרה 'נגד' המערב, האחרון ייצג את היריב התרבותי שעליו יש להגן על ערכים 'מקומיים'. לכן התרבות יכולה לקבל ממד ברור כמוקד זהות בחברה המקומית ולהוות בסיס לעימות בינלאומי.

במקרה דומה דווח כי בתוניסיה כוחות המשטרה מחמירות ומבצעות בדיקות על גברים החשודים על זהותם הומוסקסואלית. המשטרה מפעילה את כוחה כך שהיא מבצעת בדיקות בטלפונים של הגברים ולוחצות עליהם לערוך בדיקות אנאליות ולהודות בכך שביצעו מעשים הומוסקסואליים. לאחר מכן, משתמשת הפרקליטות הציבור במידע שנאסף בדרך זו כדי להעמיד אותם לדין בגין "מעשי סדום" בהסכמה, על פי החוקים בתוניסיה המפלילים הומוסקסואליות.⁴ עקב המקרה הזה, המשטרה עד היום ממשיכה להגיש כתבי אישום נגד גברים החשודים במקרה סדום ועמותות מקומיות כמו "שמס" פועלות בכדי להגן על הנאשמים תוך כדי שימוש בחוקים לזכויות האדם, וגיוס עמותות בינלאומיות (Collins, 2012).

במקרים דומים, נראה כי המשטרה ברחבי העולם הערבי אינה רק משתמשת בכוחה נגד הומואים או טרנסגנדרים ערבים אלא גם נגד תיירים זרים שמבקרים במדינה ונחשדים בקיום קשר מיני או אירוטי חד-מיני. כך ניתן לראות כי בארצות ערב, ב-1 במרץ 2017 עונו למוות שני פקיסטנים טרנסגנדרים-אמנה ומיני - בערב הסעודית, לאחר שהוכנסו לשקיות והיכו ע"י כוחות המשטרה במקלות למוות. המשטרה פשטה על אולם שכור, עצרה 35 אנשים שלטענתה מקיימים בו מקרי סדום. עקב זאת, הרשויות הסעודיות הורו לסוכנויות הנסיעות בפקיסטן שלא להעניק אישורים לטרנסגנדרים לעלות לסועדיה בכדי לבצע טקסי חג'ג (עלייה לרגל). יתר על כן, כוחות המשטרה אינם פועלים רק נגד פעילי הקהילה אל גם

⁴ <https://www.hrw.org/ar/news/2018/11/08/324014>

נגד תומכיהם. באופן זה נעצרו בינואר 2018, 3 גברים אשר מופעים בסרטון שחוגגים טקס נישואין לחבריהם ההומואים במכה.⁵

על רקע זה, ניתן לראות כי לבנון היא אחת המדינות הערביות אשר עברה שינוי דרמטי ביותר, הן מבחינה משפטית והן חברתית בקשר לנושא להט"ב בכלל והומוסקסואליות בפרט. מזה כמה עשורים, פועלים בעולם הערבי ארגונים ועמותות הפועלות למען אוכלוסיית הלהט"ב הערבי בנושא קבלת זכויות, סיוע משפטי, מתן טיפולים פסיכולוגים וגם ארגונים שמטרתם להשפיע על המרחב הציבורי והפוליטי. כמעט בכל מדינה ערבית ישנו ארגון או עמותה הממוסדים באופן חוקי או קבוצות פרטיות, דפי אינטרנט, פייסבוק וכו'. אחד הארגונים הבולטים במרחב הלהט"ב הערבי הוא חלם Helem (ערבית: حلم): ארגון לבנוני (ללא מטרת רווח) שמטרתו לשפר את מעמדם המשפטי והחברתי של קהילת הלהט"ב בלבנון ופועל להגנה על הקהילה בלבנון ובעולם הערבי בכלל. במסגרת פעולתו, ערער חלם על סעיף 534 בחוק העונשין בלבנון, חוק שאסר על קיום יחסי מין' לא טבעיים' עד שנת 2017. לאחר מאבק ציבורי, בתי המשפט הלבנונים הצהירו כי לא ניתן להשתמש בסעיף זה להרשעת אנשים להט"בים, מכיוון שהחוק אינו יכול לזהות כי יחסי מין' לא נורמטיביים' הם אכן יחסים' לא טבעיים'. בנוסף לכך, במסגרת פעולתו מארגן אירועים בעלי ניראות ציבורית, כגון אירוע שנתי לרגל היום הבינלאומי נגד הומופוביה וטרנספוביה שזוכה לסיקור נרחב בעיתונות הלבנונית ובחדשות הבינלאומיות, ישיבה ציבורית שדנה בנושא הלהט"ביות, השתתפות במרתון ביירות עם סמלי העמותה ועוד. הצלחתו של ארגון חלם באה לידי ביטוי בשורה של שינויים מוסדיים ובהתייחסות החברתית לחברות וחברי הקהילה. כך למשל, ב- 11 ביולי 2013, פרסמה האגודה הפסיכיאטרית הלבנונית (LPS) Lebanese Psychiatric Society הצהרה בה נאמר כי הומוסקסואליות אינה נחשבת כמחלה פיזיולוגית או נפשית, אלא ההנחה היא שהומוסקסואליות היא תוצאה של הפרעות דינמיות במשפחה או התפתחות פסיכולוגית לא מאוזנת. למרות העיגון של הומוסקסואליות בעולם הפסיכופתולוגית המשפחתית, הוצאתו מחוץ לתחום הפתולוגיה הנפשית ו/או הקלקול המוסרי אינם מובנים מאליהם. יתרה מזו, ה- LPS קבע כי טיפולי המרה, המבקשים "להמיר" הומואים וביסקסואלים לסטרייטים, הם טיפולים חסרי יעילות מדעית מוכחת. הצהרה זו הפכה את לבנון למדינה הערבית הראשונה שסיווגה את הומוסקסואליות כ"מחלה" (שניתן לקבלה כחלק מהמרחב הציבורי) ולא כסטייה (שדינה מחיקה ומיגור). נוסף לכך, ב- 28 בינואר 2014, בית משפט בעיריית ג'דידה שלל האשמה נגד אישה טרנסג'נדרית שהואשמה בקיום יחסי מין "לא טבעיים" עם גבר וינואר 2017 ערער שופט לבנוני על פסק דין שמשמעותו מעצר גברים על התנהגותם החד-מינית. בפסק דינו התייחס השופט מעלוף להוראת חוק העונשין המגנה על חופש הביטוי, סעיף 183, הקובע כי "מעשה שנעשה במימוש זכות ללא התעללות לא ייחשב כעבירה". "אם לא נגרם נזק,

⁵ https://fanack.com/ar/social-justice-in-the-middle-east-and-north-africa/homosexuality-in-saudi-arabia/?gclid=CjwKCAjwzMeFBhBwEiwAzwS8zN5Z3tfq1Sx6N5u0LtCEqDthdWIbwxCANe6sB55EeXcIVwub67yqABoCmdAQAvD_BwE

אין פשע", כתב השופט בהחלטתו (). עקב זאת, ניתן לזהות כי הדור החדש של השופטים נוטה פחות להחיל את חוק (534). שינויים אלה בלבנון מחלחלים גם אל הזירה הפוליטית. כך למשל, במרץ 2018 הביעה מפלגת קאטאייב, מפלגה נוצרית, תמיכה בביטול חוק העונשין 534 והענשת הקהילה הלט"בית. תמיכה זו מסמנת את האירוע הראשון שבו שמפלגה פוליטית בפרלמנט הלבנונית מביעים עמדה חיובית כלפי הכלת קהילת הלהט"ב במדינה. ביולי 2018 אישר בית הדין לענייני עונשין את פסיקת בית משפט קמא, אשר זיכה תשעה אנשים שהועמדו לדין על היותם הומוסקסואליים. בית משפט קמא קבע כי הומוסקסואליות היא לגיטימית אשר בהיותה "נוהג לזכויות היסוד שלהם". בית המשפט לערעורים הסכים לזאת, ומצא כי יחסי מין בהסכמה בין בני זוג מאותו המין אינם יכולים להיחשב כמעשים "לא טבעיים" כל עוד אין בכך פגיעה במוסר ובאתיקה, כגון "כאשר הוא נראה או נשמע על ידי אחרים, או מתבצע במקום ציבורי, או בעירוב קטינים" (Khalaf, 2016). במקרה דומה, בשנת 2019, שופט בית המשפט הצבאי, פיטר גרמנוס, זיכה ארבעה חיילים שהואשמו ב"מעשי סדום" בפסק דין, וביטל את האשמתם בביצוע יחסים חד-מיניים (לא טבעיים) והצהיר כי יחסים חד מיניים אינם נענשים על פי החוק הלבנוני. ניתן לראות, אם כך, שארגון חלם הצליח לשנות בצורה דרמטית את ההתייחסות הממסדית לנושאי הזכויות של להט"בים (או לפחות גברים הומוסקסואלים) במרחב הציבורי הלבנוני ובכך זכה חצה את הרוביקון של ערכי החברה השמרניים בלבנון

ארגון נוסף, שממוסד בסוריה, נקרא "מוואליח – مواليح". ארגון זה מבוסס על אספקת מידע אינטרנטי ומנהל על ידי קבוצת אנשים השייכים לקהילת הלהט"ב. הארגון זה פועל למען העלאת מודעות הקהילה מול המרחב הציבורי, ושואף לשינוי בשיח המשפטי של המשטר הסורי. חלק מהחזון הארגון הוא לבצע שינויים בחקיקה כלפי קשרים הומוסקסואלים בתוך המדינה בפרט וגם בתוך העולם הערבי בכלל. הארגון מספק מידע לפעילים ולציבור הרחב כגון: סיפורי חיים או חוויות של אנשים מהקהילה הלהט"ב, אינפורמציה בריאותית, משפט, חוקים וכו'. כי הארגון פועל בשתי דרכים: רדיו אינטרנטי וכתב עת שמתפרסם אחת לכל חודש.⁶

מבין המאבקים במדינות ערב, ניתן לראות כי אנשי קהילת הלהט"ב הערבים אינם מואשמים רק בתוך המדינות שבהם הם אזרחים, אלא גם מחוץ להן. סיפורו של סאמי חמווי, מנהל ארגון מוואליח בסוריה, מראה כי חמווי ועוד חברים שלו מתוך העולם הערבי (פלסטין, לבנון, ארצות הברית, עיראק וכו) ארגנו מצעד גאווה בתוך איסטנבול ובו הרימו את דגלי מדינותיהם. לאחר המצעד כלל המשתתפים קיבלו איומים מצד הציבור הרחב ומצד משרדי המדינה עצמה והוחלט להגלותם.⁷

⁶ <https://mawaleh.net/issues-archives/>

⁷ <https://mawaleh.net/2013/07/01/%d9%85%d9%88%d8%a7%d9%84%d8%ad-%d9%81%d9%8a-%d9%8a%d9%88%d9%85-%d8%a7%d9%84%d9%81%d8%ae%d8%b1-%d8%a7%d9%84%d9%85%d8%ab%d9%84%d9%8a-%d9%81%d9%8a-%d8%a7%d8%b3%d8%b7%d9%86%d8%a8%d9%88%d9%84/>

גם ערבים-פלסטינאים בתוך ומחוץ לישראל פועלים במסגרת ארגוני להט"ב, כחלק מהתנועה הקווירית מאז תחילת שנת 2002. פעילי להט"ב ערבים שברו טאבו אימתני והגדירו נורמות חברתיות מושרשות עמוקות של מין ומיניות כדי לתת פנים וקול ציבורי לערבים הקווירים במדינה. לכן, תנועתה של הקהילה הגאה צמחה באופן משמעותי אחרי אירועי האינתיפאדה עד שהגיעה למישור בשנת 2012, מאז התנועה הקווירית לא צמחה ולא נסוגה. התנועות הקוויריות פעלו בהשראת התנועה הפמיניסטית הפלסטינית, שטענה בו זמנית לשחרור האומה ולשחרור נשים. התנועה הפלסטינית הקווירית ניסחה את הצורך במטרה דומה, תוך דחיית האפשרות לתלות במוסדות ישראליים (Atshan, 2020). כתוצאה מכך, אזרחי ישראל הערבים-הפלסטינים הקווירים, הומואים ונשים לסביות בפרט, תרמו לעליית הנראות החברתית והפוליטית של נושאים להט"ב-ים-פלסטינאים בדיון הציבורי. שני הארגונים הגדולים הקיימים כיום במגזר הערבי במדינת ישראל הם: **אסוואט** (ארגון נשים) ו**אל-קאווס** (קשת). שני ארגונים אלה שיתפו פעולה עם קהילות גאות בחו"ל, בעיקר באירופה ובצפון אמריקה, סביב התגובה לפינק וואשינגטון-BDS.

ארגוני להט"ב ערבים בעולם

שם הארגון	מיקום	אתר	מטרות
<p>موالغ مووالخ mwaleh</p> 	סוריה	/https://mawaleh.net	<p>מוואלח היא כתב עת אלקטרוני העוסק בהומוסקסואליות בסוריה. מטרתו של כתב העת היא להעלות המודעות כלפי זכויות האנשים השייכים לחברת להט"ב, והכרה בזכויותם הן בחברה הרעבית הסורית והן בתוך המשפט. חלק רב מפעוליות המגזין מיועדות למטרת שינוי חוקים או תיקון חוקים אשר משומשים נגד להט"ב ערבי. בנוסף לכך, המגזין התחיל בשנת 2016 לארגן קול קורא ל"מר גיי בסוריה", הטקס מוקם באיסטנבול ומי שזוכה בכך משתתף במר. גיי בעולם.</p>
שמש	תוניסיה		אגודת שמש היא ארגון תוניסאי

<p>לזכויות להט"ב, הקמפיין למען זכויות מיעוטים מיניים בתוניסיה. העמותה הלא-ממשלתית ללא כוונת רווח שואבת את שמו מהמיסטיקן הסופי שמש טברזי והלוגו שלה מורכב משני דרווישים מסתחררים. ב- 11 בדצמבר 2017 השיקה העמותה ערוץ רדיו אינטרנטי העוסק בבעיות להט"ב ובבעיות בתוניסיה ובעולם הערבי, ובכך הפך לערוץ הראשון העוסק בזכויות להט"ב בתוניסיה ובעולם הערבי. רדיו זה זכה לתמיכה מיוחדת של שגרירות הולנד בתוניס.</p>			
<p>דף פייסבוק מיועד לדיון בעניינים הומוסקסואליים ללא מטרת הכרה ובניית קשרים חברתיים. העמוד פועל למען העלאת מודעות כלפי זכויות קהילת הלהט"ב, ומפרסמת כתבות, חדשות, חומרים אקדמאים שדנים בנושא.</p>	<p>עמוד פייסבוק</p>	<p>ירדן</p>	<p>Gay Jordanian</p>
<p>My Kali הוא מגזין קונספטואלי מקוון במזרח התיכון ובצפון אפריקה העוסק בסוגיות חברתיות, במיעוטי שוליים ובנושאים הקשורים לקהילת להט"ב, מגדר וזכויות. המגזין הוקם בשנת 2007 על ידי קבוצת סטודנטים אוניברסיטאיים נלהבים, מתחומים שונים, החל מעיצוב, אומנויות ומדעי הרוח. "מאי קאלי" שואף לטפל בקונפליקטים חברתיות כלפי הומוסקסואליות והומופוביה, אשר מטרתו להעצים את בני הדור הבא</p>	<p>mykalimag.com</p>	<p>אתר אינטרנט חברתי במזרח תיכון וצפון אפריקה</p>	<p>مائي كالي My kali</p>

למען קבלת והכלת הקהילה, ולמען שינוי חברתי עתידי.			
עמוד הפייסבוק פועל למען בניית קהילה להט"בית בלוב, אשר תפעל למען חקיקה חוקית למען הקהילה ובשל נוכחות פעילה ואקטיבית בחברה הלובית.	https://www.facebook.com/GayLibyan	לוב	مثليين ليبيا- Gay Libya
ארגון קטארי – הוא הארגון הרשמי הראשון המייצג ותומך בזכויות של אנשים הומוסקסואליים, לסביות, טרנסג'נדרים, טרנסג'נדרים, קווירים, א-מיניים ובסיסיים.	https://twitter.com/nassem361	קטר	ארגון "מוח'תליף/ שונה" مُختلف
מטרתו העיקרית של הלם היא לבטל את סעיף 534 בחוק העונשין הלבנוני העונש "יחסי מין לא טבעיים" והכרה בזכויות קהילת הלט"ב.	https://arab.org/ar/directory//helem	לבנון	חלם/ حلم
עמוד הפייסבוק פועל למען בניית קהילה להט"בית בעיראק, אשר תפעל למען חקיקה חוקית למען הקהילה ובשל נוכחות פעילה ואקטיבית בחברה העיראקית.	https://www.facebook.com/حقوق-المثليين-العراقية-جمعية	עיראק	האיגוד העיראקי לזכויות גיי
	https://www.homochat.org/ar	אתר אינטרנטי	אתר היכרות ערבי - לגייז
עמוד הפייסבוק פועל למען בניית קהילה להט"בית במיוחד לנשים מוסלמיות (ליסביות) גאות		אתר פייסבוק	مُسلّمات مثليات קוויר מוסלמיות
באחת הפרסומות של עמוד הפייסבוק פורסם "מוסלמים הומוסקסואליים: "אנחנו חלאל".	https://www.facebook.com/gays.ye/posts/1975610589129785	תימן	صفحة وطن بدیل لكل المثليين في اليمن gays in yemen
	https://www.facebook.com/	עמוד	Palestine Gay

	LGBTQIA.Palestine	פייסבוק	
<p>אל קוואס אתר הפועל למען קהילת הלהט"ב בחברה הפלסטינית. היא קבוצה של פעילים ופעילות של הלהט"ב, אשר מייזמים מרחב פתוח עם בסיס עממי רחב הקולט, מקבל, מכיל, מתקשר ומשתתף במאמצים ובארגויות שמטרתם לשבש את מערכות הדיכוי המיני והמגדרי, וכלי השליטה בגוף ובמיניות, החל מ המערכת הפטריארכלית והקפיטליסטית למערכת הקולוניאליסטית, ויחסי הכוח הנובעים מכך לתרום ליצירת חברה המכילה מגמות מיניות ומגדר הם מגוונים.</p>	<p>/http://alqaws.org</p>		<p>אלקווס</p>

רשימה ביבליוגרפית: מחקרים בנושא להטב"ק ערבים ומוסלמים

מחקרים בנושא להט"ב במדינות מוסלמיות / ערביות

1. AbuKhalil, As'ad. (2013). "A Note on the Study of Homosexuality in the Arab". The Arab Studies Journal, Vol. 1, No. 2 (FALL 1993), pp. 32-34, 48.
2. Ben Alaya, D. (2011). The stand of Tunisian subjects towards the homosexual man. Homophobia and the expressions of heterosexist order. Rennes: Presses Universities de Rennes, pp. 85–97.
3. Bereket, Tarik & Adam, Barry. (2016). "Navigating Islam and Same-Sex Liaisons Among Men in Turkey". Journal of Homosexuality. 55:2, 204-222, DOI: 10.1080/00918360802129428.
4. Boellstorff, Tom (2005) "Between Religion and Desire: Being Muslim and Gay in Indonesia." American Anthropologist : 575–585. Web.
5. Bucar, E. M., & Shirazi, F. (2012). The "invention" of lesbian acts in Iran: Interpretative moves, hidden assumptions, and emerging categories of sexuality. Journal of Lesbian Studies, 16, 416–434.
6. Boellstorff, Tom. "Between Religion and Desire: Being Muslim and Gay in Indonesia." American anthropologist 107.4 (2005): 575–585. Web.
7. Collins, Rodney. (2012). "Efféminés, Gigolos, and MSMs in the Cyber-Networks, Coffeeshouses, and "Secret Gardens" of Contemporary Tunis". Journal of Middle East Women's Studies, Vol. 8, No. 3, Queering Middle Eastern Cyberscapes (Fall 2012), pp. 89-112.

8. Dalacoura, Katerina. (2014). "Homosexuality as cultural battleground in the Middle East: culture and postcolonial international theory. *Third World Quarterly*, Vol. 35, No. 7, 1290–1306, <http://dx.doi.org/10.1080/01436597.2014.926119>.
9. Dunne, Bruce W. (1990). "Homosexuality in the Middle East: An Agenda for Historical Research". *Arab Studies Quarterly*, Vol. 12, No. 3/4 (Summer/Fall 1990), pp. 55-82.
10. Ferchichi, W. (2011). Law and homosexuality: Survey and analysis of legislation across the Arab world. Working Paper prepared for the Middle East and North Africa Consultation of the Global Commission on HIV and the Law, 27–29 July 2011, Cairo, Egypt.
11. Gagné, Mathew. (2012). "Queer Beirut Online: The Participation of Men in Gayromeo.com". *Journal of Middle East Women's Studies*, Vol. 8, No. 3, Queering Middle Eastern Cyberscapes, pp. 113-137.
12. Gorkemli, Serkan. (2012). "Coming Out of the Internet": Lesbian and Gay Activism and the Internet as a "Digital Closet" in Turkey". *Journal of Middle East Women's Studies*, Vol. 8, No. 3, Queering Middle Eastern Cyberscapes, pp. 63-88.
13. Habib, Samar. (). Queering the Middle East and the New Anti-Semitism. P: 52- 71.
14. Hamdi, Nassim. Lachheb, Monia & Eric Anderson. (2017). "Masculinity, homosexuality and sport in an Islamic state of increasing homophobia". *Journal of Gender Studies*, 26:6, 688-701, DOI: 10.1080/09589236.2016.1155979.
15. Hamdi, N. Lachheb, M., & Anderson, E. (2015). Queen of fights: Lesbian life in Tunisian sports. *Journal of Homosexuality*. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/00918369.2015.1117902>.
16. Helem. (2017). Human Rights Violations against Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Queer (LGBTQ) individuals in Lebanon.

17. Needham, Jayesh (2013) After the Arab Spring: a new Opportunity for LGBT human rights advocacy? Duke Journal of Gender and Law Policy 20 (2) 287
18. Kreps, David. (2012). "In/visibility of LGBTQ People in the Arab Spring. University of Salford.
https://www.researchgate.net/publication/233792629_Invisibility_of_LGBTQ_People_in_the_Arab_Spring
19. Zeynab, Peyghambarzade (2015) Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Rights in Iran: Analysis from Religious, Social, Legal and Cultural Perspectives. International Gay and Lesbian Human Rights Commission.
20. Khalaf, Samir. (2016). "The Commercialization of Sexual Outlets in Lebanon". Arab And Culture. p: 167- 173.
21. Mayton, Joseph. (2012). "Homosexuals Struggle For Rights in Post-revolution Arab World". LGBT organization in Mexico.
22. Mehmet Sinan Birdal (2020) The State of Being LGBT in the Age of Reaction: Post-2011 Visibility and Repression in the Middle East and North Africa. [The Oxford Handbook of Global LGBT and Sexual Diversity Politics](#) Edited by Michael J. Bosia, Sandra M. McEvoy, and Momin Rahman
23. Nassim Hamdi, Monia Lachheb and Eric Anderson. (2018). "Muslim gay men: identity conflict and politics in a Muslim majority nation". The British Journal of Sociology 2018 Volume 69 Issue 4, pp: 1293- 1312.
24. Pratt, Nicola. (2007). The Queen Boat Case in Egypt: Sexuality, National Security and State Sovereignty. Review of International Studies, Vol. 33, No. 1 (Jan., 2007), pp. 129-144.
25. Schmidt, Arno and Jehoeda Sofer, eds., Sexuality and Eroticism Among Males in Moslem Societies, (New York: Haworth Press, 1992).

26. Yonan, Jonathan. (2006). ""'. Sexual Encounters in the Middle East: The British, the French and the Arabs. By De r e k Hopwood. Reading, UK: Ithaca, 1999; paperback ed., 2006, p: 405- 407.
27. Whitaker Brian (2011) Unspeakable Love: Gay and Lesbian Life in the Middle East. University of California Press.
28. Zaki, Mohamed. (2013) "And They Say There Aren't Any Gay Arabs": Ambiguity and Uncertainty in Cairo's Underground Gay Scenes." PhD thesis: London School of Economics.

מחקרים בנושא להט"ב/ ערבים במדינות שאינן ערביות/מוסלמיות

29. Abraham, Ibrahim. (2009). "Out to get us': queer Muslims and the clash of sexual civilizations in Australia". *Cont Islam*, 3:79–97.
30. [Ahmed Afzal](#) (2014) "Being Gay Has Been a Curse for Me": Gay Muslim Americans, Narrative and Negotiations of Belonging in the Muslimmah." *Journal of language and sexuality* 3.1: 60–86.
31. Arndt, Marlene, and Karina De Bruin. 2011. Measurement of attitudes toward bisexual men and women among South African university students: The validation of an instrument. *Journal of Homosexuality* 58: 497–520.
32. Bonthuys, Elsje & Erlank, Natasha. (2012). "Modes of (in) tolerance: South African Muslims and same-sex relationships". *Culture, Health & Sexuality*, 14:3, 269-282, DOI: 10.1080/13691058.2011.621450.

33. El-Tayeb, Fatima (2012) "'Gays Who Cannot Properly Be Gay': Queer Muslims in the Neoliberal European City." *The European journal of women's studies* 19.1: 79–95.
34. Massad, Joseph A. "Re-Orienting Desire: The Gay International and the Arab World." *Desiring Arabs*. Chicago: University of Chicago Press, 2019. 160–190. Web
35. Minwalla, Omar et al. (2005) "Identity Experience Among Progressive Gay Muslims in North America: A Qualitative Study Within Al-Fatiha." *Culture, health & sexuality* 7.2: 113–128.
36. Rahman, Momin (2010) "Queer as Intersectionality: Theorizing Gay Muslim Identities." *Sociology* 44.5: 944–961.
37. Rahman, Momin, and Ayesha Valliani (2016). "Challenging the Opposition of LGBT Identities and Muslim Cultures: Initial Research on the Experiences of LGBT Muslims in Canada." *Theology & sexuality*: 73–88.
38. Rahman, Momin (2020) "Queer Muslim Challenges to the Internationalization of LGBT Rights: Decolonizing International Relations Methodology through Intersectionality. *The Oxford Handbook of Global LGBT and Sexual Diversity Politics*. 1st ed. Oxford University Press.
39. Ridler, Carl. (2018) "The Intersectional Identities of Gay Arab Muslim Men in the U.K." PhD Thesis: University of Nottingham.
40. Thompson, Katrina Daly. "Becoming Muslims with a "Queer Voice": Indexical Disjuncture in the Talk of LGBT Members of the Progressive Muslim Community." *Journal of linguistic anthropology* 30.1 (2020): 123–144. Web.
41. Yip, Andrew K.T. 2004. Negotiating space with family and kin in identity construction: The narratives of British non-heterosexual Muslims. *Sociological Review* 52: 336–50.

42. Yip, Andrew K.T. 2008. The quest for intimate/sexual citizenship: Lived experiences of lesbian and bisexual Muslim women. *Contemporary Islam* 2: 99–117.
43. Shah, Shanon (2016) "Constructing an Alternative Pedagogy of Islam: The Experiences of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Muslims." *Journal of beliefs and values* 37.3: 308–319.
44. Yip, Andrew K.T. (2004) "Negotiating Space with Family and Kin in Identity Construction: The Narratives of British Non-Heterosexual Muslims." *The Sociological review* 52.3: 336–350.
45. Siraj, Asifa. "'I Don't Want to Taint the Name of Islam': The Influence of Religion on the Lives of Muslim Lesbians." *Journal of lesbian studies* 16.4 (2012): 449–467.
46. Stuhlsatz, Greta L et al (2021) "Spirituality and Religious Engagement, Community Involvement, Outness, and Family Support: Influence on LGBT+ Muslim Well-Being." *Journal of homosexuality* 68.7: 1083–1105..

מחקרים בנושא להטב"ק ערבים בישראל ובהקשר הישראלי-פלסטינאי

47. בטחיש, ר. (2016) שיח מיני של גברים ערבים שמקיימים יחסי מין עם גברים אחרים כמו שמתבטא באתר ההיכרויות "מנג'ם". עבודת גמר לשם קבלת תואר מוסמך. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.
48. Atshan, Sa'ed. (2020). *Queer Palestine and the empire of critique*. California: Stanford University press.
49. Becker, Gahl. (2015) "Double Strangeness: Dilemmas of Identity for Gay Arabs Living in Israel." Thesis Dissertation, Bar-Ilan University.

50. Farsakh, Leila. Kanaaneh, Rodha & Sherene Seikaly. (2018). "Special Issue: Queering Palestine". *Journal of Palestine Studies* Vol. XLVII, No. 3 , p. 7-12.
51. Mor, Z., Grayeb, E., & Beany, A. (2016). Arab men who have sex with men in Israel: Knowledge, attitudes and sexual practices. *HIV Medicine*, 17(4), 289-304
52. Ritchie, Jason. (2010). "How Do You Say "Come Out of the Closet" in Arabic?". *GLQ* 16:4. Duke University Press, pp: 557- 575.
53. Walaa, Alqaisiya (2020) Decolonial Queering: The Politics of Being Queer in Palestine. *Journal of Palestine Studies* Dec 2020: 29-44.

מחקרים בנושא להטב"ק ערבים/מוסלמים בהקשרי דת, תרבות, ספרות, ותקשורת

54. Al-Samman, Hanadi. (2008). "Out of the Closet: Representation of Homosexuals and Lesbians in Modern Arabic Literature". *Journal of Arabic Literature*, Vol. 39, No. 2 (2008), pp. 270-310. URL: <https://www.jstor.org/stable/25597977>.
55. Al-Jaziri, A. A. -R. (2003). *Al-Fiqh Alā al-Madhāhib al-Arba`ah*, Tome V: kitab al houdoud [Islamic Jurisprudence According To The Four Sunni Schools. Tome V]. Beirut: Dar Al-Kotob Al-ilmiyah.
56. Kligerman, Nicole. (2007). "Homosexuality in Islam: A Difficult Paradox". *Macalester Islam Journal*: Vol. 2: Iss. 3, Article 8.
57. Kugle, S.S.A. (2010). *Homosexuality in Islam: Critical reflection on gay, lesbian, and transgender Muslims*. Oxford: Oneworld.

נספח 3: שיעור השוהים והשוהות – להט"ב ערבים- במסגרות קהיליות מקרב כלל השוהים. ות במסגרות אלה

1. **בית דרוך** (הוסטל לטווח קצר עבור גילאים 14-18)
מתוך 65 נערים ונערות שעברו בבית דרוך בשנת 2019, 17 הגיעו מהמגזר הערבי והדרוזי. קרי, שיעורם של שוהים מהחברה הערבית בבית דרוך היה 26% מכלל הנערים והנערות ששהו במקום בשנת 2019.
2. **הגג הורוד** (שלטר חירום לטווח קצר עבור גילאים 18-25)
מתוך 170 שוהים ושוהות שעברו בגג הורוד ב 2019, 52 הגיעו מהמגזר הערבי. קרי, שיעורם של שוהים מהחברה הערבית בגג הורוד היה 30.6% מכלל השוהים.
3. **אבני דרך** (הוסטל לטווח בינוני עבור גילאים 18-25)
מאז פתיחת ההוסטל ועד תחילת 2021 (תקופה של שנה וחצי), מתוך 33 צעירים וצעירות, 13 הגיעו מהמגזר הערבי. כלומר שיעורם היה 40% מכלל השוהים.
4. **דירות המעבר לטרנסים וטרנסיות** (מענה לטווח בינוני עבור גילאים 18-30)
בדירת הטרנסים, במהלך השנתיים האחרונות (ממועד איכלוס המסגרת): 2 מתוך 11 עד כה הגיעו מהמגזר הערבי – אחד מהמרכז והשני מהצפון (שיעור של 18%).
בדירת הטרנסיות, במהלך ארבע השנים האחרונות (ממועד איכלוס המסגרת): 3 מתוך 23 הגיעו מהמגזר הערבי. (שיעור של 13%). אחת מהצפון, שנייה ממזרח ירושלים והשלישית – לא ידוע.